

Τ.Ε.Ι. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ  
ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ  
ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΟΝΑΔΩΝ  
ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

# ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θ Ε Μ Α :

ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.  
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΕΩΝ  
«ΕΤΗΣΙΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΕΩΝ»



Επιβλέπων Καθηγητής:  
ΠΑΝΑΓΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:  
Γεωργίου Βασιλική  
Ντάλιου Παναγιώτα

ΚΑΛΑΜΑΤΑ, 1999

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	3

### Μ Ε Ρ Ο Σ Α´

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

##### ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

I.1. Γενικά (ορισμοί εννοιών πολιτισμού - κουλτούρας) .....	5
I.2. Λαϊκός Πολιτισμός .....	8
I.3. Παράδοση.....	9
I.4. Τομείς Λαϊκού Πολιτισμού.....	11
I.4.1. Χορός .....	11
I.4.2. Μουσική.....	14
I.4.3. Έθιμα.....	16
I.4.4. Δρώμενα .....	19
I.4.5. Έντεχνος Λόγος - Αντικείμενα Λαϊκής Τέχνης .....	21
I.4.6. Παραδοσιακά σύνολα - Συντήρηση - Διατήρηση.....	24
I.4.7. Παραδοσιακοί οικισμοί και κτίσματα στην Ελλάδα.....	26

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

##### ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

II.1. Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην πολιτιστική ανάπτυξη.....	29
II.2. Προβλήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην πολιτιστική ανάπτυξη.....	31

II.3. Ο λαϊκός πολιτισμός μοχλός πολιτιστική ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο .....	33
II.3.1. Παραδείγματα πολιτιστικής ανάπτυξης στην περιφέρεια.....	37
II.4. Προώθηση και αναβίωση πολιτιστικών παραδόσεων σε σύγχρονους Δήμους.....	40

## Μ Ε Ρ Ο Σ Β´

### ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.

#### ΑΠΟΚΡΙΕΣ - ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

I.1. Το έθιμο των Απόκρεων (ρίζες, προέλευση, σημασία).....	48
I.2. Το Καρναβάλι (ρίζες, προέλευση, σημασια).....	53
I.2.1. Καρναβάλι και Καραγκιόζης (Θέατρο Σκιών - Λαϊκό Θέατρο).....	58
I.3. Το Καρναβάλι στην Ελλάδα .....	61

### ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ.

#### Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΕΩΝ ΣΤΟ ΛΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

II.1. Διοικητική Δομή του Δήμου Πατρέων .....	66
II.2. Πολιτιστική Πολιτική του Δήμου Πατρέων .....	79
II.2.1. Πολιτιστική Πολιτική (ορισμός).....	79
II.2.2. Η πολιτιστική δραστηριότητα του Δήμου Πατρέων.....	79
II.3. Πνευματικό Καλλιτεχνικό Κέντρο (Π.Κ.Κ.).....	81
II.3.1. Σκοπός και μέσα του Π.Κ.Κ.....	81
II.3.2. Οι πόροι του Π.Κ.Κ.....	82
II.3.3. Διοίκηση του Π.Κ.Κ. ....	83

II.4. Ο ρόλος και η άποψη του Δήμου Πατρέων για το Καρναβάλι της Πάτρας .....	85
II.4.1. Τα οφέλη του Δήμου από το Καρναβάλι .....	91

### ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

#### ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

III.1. Ιστορική Αναδρομή .....	93
III.2. Πατρινό Καρναβάλι - Παράδοση και Δημιουργία .....	96
III.3. Ύψος - Χαρακτήρας του Πατρινού Καρναβαλιού .....	98
III.4. Συμμετοχή καρναβαλιστών στο Καρναβάλι της Πάτρας .....	102
III.5. Καρναβάλι και ξένοι .....	102
III.6. Καρναβαλικές διασκεδάσεις .....	105
III.6.1. Το Μπουρμπούλι .....	105
III.6.2. Η Τσικνοπέμπτη.....	107
III.6.3. Κρυμμένος Θησαυρός .....	108
III.6.3α. Baby Rally .....	112
III.6.4. Τα ειδώματα .....	112
III.6.5. Σοκολατοπόλεμος .....	113
III.6.7. Το Καρναβάλι των Μικρών .....	116
III.6.8. Καρναβαλικό Εργαστήρι .....	116
III.6.9. Η μασκότ του Καρναβαλιού .....	117
III.6.10. Κορύφωση - Τελετή Λήξης.....	118
III.6.11. Οικονομικά Στοιχεία του Καρναβαλιού.....	121
III.7. Συμπεράσματα - Προτάσεις .....	124
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....</b>	<b>127</b>

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία με τίτλο "Λαϊκός Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση, περίπτωση Δήμου Πατρέων, ετήσιο Καρναβάλι Δήμου Πατρέων" έχει ως σκοπό να αναδείξει το ρόλο που διαδραματίζει η Τοπική Αυτοδιοίκηση στο Λαϊκό Πολιτισμό και ν' ασχοληθεί ειδικότερα με το πώς παρεμβαίνει ο Δήμος Πατρέων στην οργάνωση του Καρναβαλιού.

Η εργασία αποτελείται από δυο μέρη.

Το πρώτο μέρος αφορά το Λαϊκό Πολιτισμό και την Τοπική Αυτοδιοίκηση γενικά. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση των εννοιών πολιτισμών, κουλτούρας, λαϊκός πολιτισμός και περιγράφονται οι τομείς του λαϊκού πολιτισμού.

Στο δεύτερο και τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους της πτυχιακής μας εργασίας επιχειρείται παρουσίαση του ρόλου της Τ.Α. στην πολιτιστική ανάπτυξη. Παρουσιάζονται τα προβλήματα της Τ.Α. στην πολιτιστική ανάπτυξη, ενώ περιγράφεται ο λαϊκός πολιτισμός ως μοχλός πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Επίσης αναφέρεται η προώθηση και αναβίωση των πολιτιστικών παραδόσεων σε σύγχρονους Δήμους.

Το Δεύτερο Μέρος έχει να κάνει με το πώς ο Δήμος Πατρέων παρεμβαίνει στην οργάνωση του Καρναβαλιού.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια ορισμού των εννοιών "Απόκριες", "Καρναβάλι" και επιχειρείται αναφορά στην οργάνωση καρναβαλικών εκδηλώσεων και σ' άλλους Δήμους της Ελλάδας.

Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με την οργανωτική δομή και το θεσμικό πλαίσιο του Καρναβαλιού, και είναι το Πνευματικό - Καλλιτεχνικό Κέντρο. Αναφέρεται στη συνέχεια η πολιτιστική δραστηριότητα του Δήμου Πατρέων.

Το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζει διεξοδικά το Καρναβάλι της Πάτρας. Όχι αναφορικά αλλά αναλυτικά παρουσιάζονται τα ιστορικά του στοιχεία, όλες οι εκδηλώσεις του καθώς και όλα τα στοιχεία αυτά που το συνθέτουν.

Η παρούσα εργασία ξεκίνησε με την υπόθεση ότι η Τ.Α., προκειμένου να επιτύχει στην πολιτιστική ανάπτυξη της κάθε περιοχής, πρέπει να στηριχθεί στο λαϊκό πολιτισμό. Και αυτό διότι ο λαϊκός πολιτισμός είναι εκείνος που εκ προοιμίου εξασφαλίζει τη συσπείρωση και συμμετοχή των πολιτών, απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της κάθε περιοχής. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο Δήμος Πατρέων, με τη διοργάνωση του Καρναβαλιού.

Η παρούσα εργασία στηρίχθηκε στην υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία και σε δική μας έρευνα. Συγκεκριμένα, στηρίχθηκε σε άρθρα από το περιοδικό "ΔΙΜΗΝΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ", σε μελέτη της ΚΕ.Δ.Κ.Ε. - Ε.Ε.Τ.Α., στα πλήρη πρακτικά Συνεδρίου, σε βιβλιογραφία του Μορφωτικού Συλλόγου Μεσσηνίας, σε άλλα βιβλία του Πολίτη, Μάτσα και σε σχετικές με το θέμα σημειώσεις της κας Ε.Μ. Για το δεύτερο μέρος χρησιμοποιήθηκαν περιοδικά του Δήμου Πατρέων, εφημερίδες και άλλα έντυπα που αφορούσαν το Καρναβ/αλι. Επίσης στηρίχθηκε στην επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήσαμε καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Τ.Α. οφείλει να συνδέεται με την τοπική κοινωνία, να αφουγκράζεται τις ανάγκες της και να εκφράζει τις αγωνίες της. Γι' αυτό έχει αναλάβει έναν επιπλέον ρόλο, να διατηρεί τις ιστορικές μνήμες και να προσδίδει στο παρόν μας τη δύναμη της επιβίωσης και την πνοή της δημιουργίας.

Με τις δυνάμεις που διαθέτει η Τ.Α. οφείλει να συμβάλει στη διαμόρφωση της ζωντανής πολιτιστικής ταυτότητας της κάθε περιοχής και να δώσει το έναυσμα για την επικοινωνία των τοπικών κοινωνιών και την ανάδειξη της κοινής ρίζας των λαών.

Η Τ.Α. έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει πρωτοβουλίες, να ενθαρρύνει πρωτοβουλίες, να συντονίζει και να παρακινεί κάθε τι που θα μπορεί να ανθεί στην πολιτισμική δημιουργία και τη συμμετοχή του πολίτη. Και την ίδια ώρα να διεκδικεί την εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων για να προχωρήσει απρόσκοπτα και να αποδώσει βραχυχρόνια και μακροχρόνια καρπούς. Να ξεκινήσει μια καινούργια πορεία για τη ζωντανή σύνδεση με τη λαϊκή δημιουργία και την έκφρασή της μέσα από τις νέες συνθήκες, τα μέσα και τις δυνατότητες.

Ο θεσμός τόσο της Α΄βάθμιας όσο και της Β΄βάθμιας Αυτοδιοίκησης έχει τη δυνατότητα να διαδραματίσει ένα δημιουργικό ρόλο στον πολιτισμό, που μπορεί να πάρει σάρκα και οστά σε συνεργασία με τους ερασιτεχνικούς πολιτιστικούς φορείς κάθε τοπικής κοινωνίας.

Κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας συγκεντρώθηκε ενδιαφέρον υλικό, λεπτομέρειες ξεχασμένες ή άγνωστες σε σχέση με την κοινωνική - πολιτιστική ζωή της Πάτρας. Συνταιριάζοντας παλιές ειδήσεις σαν ψηφίδες, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε την εικόνα μιας περασμένης εποχής, μέσα από την οποία γεννήθηκε και εξελίχτηκε το Καρναβάλι της Πάτρας. Η αφήγηση ποικίλλει με αναφορές σε γεγονότα αξιοπερίεργα ή χαρακτηριστικά της ατμόσφαιρας που επικρατούσε σε κάθε περίοδο.

Ξεκινά λοιπόν το 1860, όπου αποκτά και τα πρώτα στοιχεία οργάνωσης και συνεχίζει. Από τις αρχές του 20ου αιώνα, λόγω της οικονομικής ευημερίας που επικρατούσε στην περιοχή, εισέρχεται σε δρόμους που θα το οδηγήσουν, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, να πάρει τα σκήπτρα από άλλες μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας και της Ευρώπης γενικότερα. Το 1966 είναι η χρονιά που αποτελεί αφετηρία για να αποκτήσει το Καρναβάλι της Πάτρας τη σημερινή του μορφή.

Με λίγα λόγια, μέσα από την εργασία αυτή επιχειρείται να δοθεί απάντηση στο κατά πόσο συμβάλλει ο Δήμος στην οργάνωση των καρναβαλικών εκδηλώσεων, τι κάνει και τι άλλο θα μπορούσε να κάνει.



# ΜΕΡΟΣ Α΄

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

### Πολιτισμός - Λαϊκός Πολιτισμός

#### Ι.1. Γενικά (ορισμοί εννοιών πολιτισμού - κουλτούρας)

Η λέξη "πολιτισμός" συνήθως περιέχει ένα ευρύ φάσμα εννοιών και διαφορετικών αποδόσεων. Έτσι, λοιπόν, κρίνουμε σκόπιμη την προσέγγιση και οριοθέτηση της έννοιας πολιτισμός.

Ο πολιτισμός είναι το σύνολο των εκδηλώσεων, των δραστηριοτήτων των ατόμων σε μια κοινωνία ή σε περισσότερες κοινωνίες, με χαρακτήρες επιβλητικούς, που της δίνουν ένα αυθεντικό στίγμα. Π.χ. ο βιομηχανικός πολιτισμός χαρακτηρίζεται από μια μορφή τεχνολογικής παραγωγής. Βέβαια, ο πολιτισμός δεν ορίζεται μόνο από μερικές παραστάσεις, κάποιες εκθέσεις εικαστικού περιεχομένου ή κάποιες εκδόσεις. Ο πολιτισμός είναι δυναμική λειτουργία, πνευματικό κλίμα, δημιουργική ατμόσφαιρα.

Αυτό που συνήθως, λανθασμένα, ονομάζουμε πολιτισμό ή τομέα "πολιτισμού" περιλαμβάνει το σύνολο των δομών και δραστηριοτήτων και των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και πρωτοβουλίες, στους διάφορους τομείς της τέχνης.

Πολιτισμός, τελικά, είναι το σύνολο της καθημερινής ζωής, η ίδια η ποιότητά της, οι γενικές συνθήκες ζωής, περιβάλλοντος, εργασίας, ελεύθερου χρόνου κ.λπ. Επομένως, οι πολιτιστικές δραστηριότητες,

σημαντική παράμετρος του υπάρχοντος πολιτισμού, αποτελούν ένα μόνο τμήμα του.

Εξάλλου, η εννοιολογική διευκρίνιση της έννοιας του πολιτισμού που προηγήθηκε, δεν είχε στόχο απλώς την ορθή χρήση των όρων, αλλά και την επισήμανση της αναγκαιότητας διόρθωσης της στρατηγικής της ανάπτυξης του "πολιτισμού".

Με τη λέξη "Πολιτισμός" αναφερόμαστε σ' αυτό που ονομάζουμε "μέγα ροή" ανθρώπων, πραγμάτων και λέξεων. Αναφερόμαστε διαχρονικά μέσα στη μεγάλη ιστορία της ανθρωπότητας, των δραστηριοτήτων τους, των προϊόντων τους, των σκέψεων, των κατακτήσεών τους, μόνο που τα βλέπουμε σε μια πολύ μεγάλη χρονική διάρκεια και σ' ένα πολύ μεγάλο χωρικό επίπεδο. Αυτό μας επιτρέπει να μιλάμε για τον ελληνικό πολιτισμό ή το νεολιθικό πολιτισμό κ.λπ.<sup>1</sup>

Ο όρος "πολιτισμός" άλλοτε είναι ταυτόσημος και άλλοτε διαφορετικός από τον όρο "κουλτούρα" (culture), ο οποίος προέρχεται από το ρήμα colo-ui-ultum-ere, που η αρχική του σημασία είναι "καλλιεργώ τη γη" και κατ' επέκταση σημαίνει την καλλιέργεια του πνεύματος και της ψυχής.<sup>2</sup>

Οι περισσότεροι ορισμοί, που έχουν δώσει οι κοινωνικοί επιστήμονες στην έννοια της κουλτούρας, βασίζονται στον ορισμό του Taylor, που είναι ο ακόλουθος: "Κουλτούρα είναι ένα πολύπλοκο, σύνθετο σύνολο, που περιλαμβάνει τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις, τα

---

<sup>1</sup> ΠΛΗΡΗ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ: Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση, Εκδόσεις Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α., 1994, σελίδα 27.

<sup>2</sup> ΜΕΛΕΤΗ Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. - Ε.Ε.Τ.Α., Η πολιτιστική δραστηριότητα των Ο.Τ.Α. - Παρούσα κατάσταση και προοπτικές.

πιστεύω, την τέχνη, τους νόμους, τα ήθη, τα έθιμα και όλες τις άλλες ικανότητες και συνήθειες που αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας”.

Στη δική μας πολιτιστική περιοχή, η κυριαρχούσα σημασία της λέξης κουλτούρα είναι εκείνη που έχουμε συνδέσει με τις ιδέες της παιδείας και της μόρφωσης του ανθρώπου και, κατά συνέπεια, είναι στενότερη έννοια από την έννοια του πολιτισμού, η οποία έχει διευρυμένο περιεχόμενο.

Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνουμε ότι τα πράγματα στον πλανήτη μας και στις βιομηχανικές κοινωνίες αλλάζουν πολύ γρήγορα και μια δεκαετία είναι ικανή για ν' αλλάξουν πολλά στοιχεία μέσα στην κοινωνία. Και ο όρος “πολιτισμός” μοιάζει να μην είναι σε συστοιχία μ' αυτό που γίνεται μέσα στις κοινωνίες. Γι' αυτό χρησιμοποιούμε τον όρο “πολιτιστικό”, για να δηλώσουμε κυρίως τ' ακόλουθα πράγματα, τα οποία αισθανόμαστε σε μια προσέγγιση περισσότερο συγχρονική. Μας ενδιαφέρει αυτά που γίνονται να τα αντιληφθούμε όχι σε μια μεγάλη προοπτική, αλλά να δούμε πώς η δυναμική τους συμβάλλει στη λειτουργία των σύγχρονων κοινωνιών.

Αναφερόμαστε στον όρο “κουλτούρα” και χρησιμοποιούμε τον όρο “καλτσουράλ, κιλτιρέλ”, που στα ελληνικά σημαίνει “πολιτιστικό”, όταν θέλουμε να αναφερθούμε στο νόημα που δίνουν οι άνθρωποι σ' αυτό που κάνουν, στον τρόπο που οργανώνουν τη ζωή τους και την παραγωγή, στο πώς συμβολίζουν αυτό που είναι οι ίδιοι και αυτό που θέλουν να είναι, πώς δημιουργούν σχέση μεταξύ τους και ποιους κανόνες θεωρούν σημαντικούς για τη λειτουργία μιας ομάδας ή μιας κοινωνίας, σε συγκεκριμένη μικρή χρονική περίοδο.

Αυτό που ονομάζουν πολιτιστικό, είναι μια συλλογική προσπάθεια, συνειδητή ή όχι, που μας καθορίζει το τι είναι δυνατό σε μια κοινωνία και τι είναι αδύνατον, το τι είναι φυσιολογικό και τι όχι.<sup>3</sup>

## **1.2. Λαϊκός Πολιτισμός**

Τεράστιος χώρος ατελείωτος ο λαϊκός μας πολιτισμός, η λαϊκή μας κληρονομιά.

Χώρος γερά δεμένος με τις ρίζες του η πατρίδα μας, αλλά και με το βλέμμα μπροστά, στο καινούργιο. Με το ένα πόδι στη λαϊκή μας κληρονομιά, με το άλλο στην καινούργια γέννα, στο παρόν και το αύριο. Δυο τάσεις και διαθέσεις που αναζητούν συνισταμένα και μάλιστα με την επιθυμία να εκφραστούν μέσα από διάφορες τέχνες, θέατρο - χορό - μουσική.

Ο Λαϊκός Πολιτισμός παίρνει διάφορες μορφές εικαστικής τέχνης και έκφρασης, από απλοϊκούς και καθημερινούς ανθρώπους, δηλαδή από άτομα χωρίς ιδιαίτερη παιδεία και πνευματική καλλιέργεια, ικανά όμως να δημιουργήσουν και να καλλιεργήσουν αριστουργήματα βγαλμένα από την καθημερινή τους ζωή.

Λαϊκό λοιπόν είναι ό,τι πρωτογενώς δημιουργεί ο ίδιος ο λαός και το λαϊκό δημιούργημα μπορεί να είναι αντικείμενο πρακτικής χροιάς (εργαλείο, σκεύος, ένδυμα κ.λπ.) ή προϊόν αισθητικής - συναισθηματικής

---

<sup>3</sup> ΠΛΗΡΗ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ: Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση, Εκδόσεις Τ.Ε.Δ.Κ.Ι.Ν.Α., 1994, σελίδα 27.

ανάγκης και αγαθό του πνεύματος (τραγούδι, χορός, παραμύθι, παροιμία κ.ά.).<sup>4</sup>

Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του λαϊκού είναι:

Το Ομαδικό. Αυτό σημαίνει ότι ο δημιουργός - ένας ή μικρό σύνολο ανθρώπων - είναι φορείς ομαδικού πνεύματος, κοινής ευαισθησίας, βρίσκονται στο ίδιο περίπου διανοητικό επίπεδο με την όλη κοινότητα και δημιουργούν σύμφωνα με τα πρότυπα της παράδοσης.

Το αυθόρμητο, που αντιπροσωπεύει τον ψυχολογικό παράγοντα. Κι αυτό σημαίνει ότι ο λαϊκός δημιουργός εξωθείται στην καλλιτεχνική έκφραση πιο πολύ από τα στοιχεία της ψυχής, από το ένστικτο, το συναίσθημα και τη φαντασία.

Το απρόσωπο. Ο δημιουργός δεν είναι απλώς το συγκεκριμένο επώνυμο άτομο, αλλά είναι ο φορέας μιας μακραίωνης παράδοσης, πράγμα που σημαίνει ότι κουβαλά μέσα του τη σοφία, τη διάνοηση, τη νοοτροπία, την ευαισθησία και την αισθηματική των πολλών, που κατορθώνει και τις ενεργοποιεί για λογαριασμό όλων.

Ο κατά παράδοση τρόπος παραγωγής, συντήρησης, διάδοσης και συνέχισης της λαϊκής δημιουργίας.

### 1.3. Παράδοση

Παράδοση είναι ένα ολόκληρο σύστημα αξιών - δημιούργημα λαϊκής έμπνευσης και προϊόν της κοινής, ομαδικής διάνοησης και

<sup>4</sup> ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ - ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗ, Δίμηνη Επιθεώρηση, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1997, σελίδα 41.

ευαισθησίας - που αναφέρεται τόσο στον πνευματικό, καλλιτεχνικό και ηθικό βίο των ανθρώπων, όσο και στον καθαρά πρακτικό και υλικό.

Παράδοση είναι πρωτίστως η γλώσσα και τα διάφορα μνημεία Λόγου, ποίηση, παραμύθια, αφηγήσεις, παροιμίες, θρύλοι και παραδόσεις κ.ά. Είναι η μουσική, ο χορός, η τοπική φορεσιά αλλά και οι διάφορες μορφές τέχνης στη λαϊκή τους έκφραση: ζωγραφική, ξυλοτεχνία, λιθογλυπτική, αγγειοπλαστική, μεταλλοτεχνία, χρυσοχοΐα, η υφαντική, το κέντημα και το πλέξιμο. Ποικίλες επινοήσεις, ευρεσιτεχνίες και κατασκευές, που δεν έχουν ίσως όλες καλλιτεχνική αξία και σκοπιμότητα, αλλά εξυπηρετούν πρακτικές ανάγκες των ανθρώπων (διάφορα εργαλεία και κατασκευές, τρόποι και μέθοδοι καλλιέργειας κ.λπ.).

Παράδοση: Άρα είναι μια συνέχεια από πολιτιστικές εκφράσεις που εξελίσσονται, με εντάσεις και υφέσεις, σε στενή ανταπόκριση με τη ζωή, σε όλες της τις εκδηλώσεις και τα χαρακτηριστικά της, κατά τη διάρκεια μιας αντίστοιχης ιστορικής περιόδου. Με λίγα λόγια, παράδοση είναι βέβαια ό,τι έχει παραδοθεί από το παρελθόν και, κατά συνέπεια, έχει δυο καίρια χαρακτηριστικά:

Πρώτον, νοείται ως ολότητα και ως σύνολο και όχι ως επιμέρους στοιχεία - δηλαδή αναφέρεται ταυτόχρονα και στα στοιχεία της υποδομής αλλά και στο χώρο - περιλαμβάνοντας τις κοινωνικές σχέσεις και,

Δεύτερο, νοείται πάντοτε στο πλαίσιο του μετασχηματισμού.

Με τον προσδιορισμό της έννοιας της παράδοσης, ως προς τα κτίρια, ως παραδοσιακό σύνολο μπορεί να οριστεί πως είναι ένα

συγκρότημα από στεγασμένους και ακάλυπτους χώρους μαζί με τη βλάστηση, που δημιουργήθηκε από τους ανθρώπους για να εξυπηρετήσει και σε συνέχεια να εκφράσει αντίστοιχα έναν τρόπο ζωής και πολιτισμό. Κάθε τέτοιο συγκρότημα χρωστά την κατασκευή του σε μια αναγκαιότητα του παρελθόντος, εξελίσσεται μέσα στο χρόνο και εμφανίζεται σαν παραδοσιακό στο άμεσο παρελθόν, για να συντελέσει στη γέννηση του σύγχρονου περιβάλλοντος.

#### **1.4. Τομείς Λαϊκού Πολιτισμού**

Ο Λαϊκός Πολιτισμός περιλαμβάνει: το χορό, τη μουσική, τα έθιμα, τα δρώμενα, τον έντεχνο λόγο - αντικείμενα λαϊκής τέχνης, τα παραδοσιακά σύνολα - συντήρηση - διατήρηση, τους παραδοσιακούς οικισμούς και κτίσματα στην Ελλάδα.

##### **1.4.1. Χορός**

Μια από τις σπουδαιότερες εκδηλώσεις τέχνης είναι ο χορός. Είναι η τέχνη που χαρίζει ευκινησία, χάρη και δίνει την εξωτερική ισορροπία, καθώς ειδικεύει διάφορες σωματικές κινήσεις που μορφοποιούνται με βάση συγκεκριμένους όρους και κανόνες.

Το χορευτικό φαινόμενο της Ελλάδας το συναντάμε με τους όρους: Ελληνικός χορός, Παραδοσιακός χορός, Εθνικός χορός, Δημοτικός χορός, Φοκλορικός χορός. Τα τελευταία χρόνια η επιστημονική αναζήτηση του όρου έχει οδηγήσει στην εισαγωγή του όρου Νεοελληνικός χορός.

Ο όρος Νεοελληνικός χορός εμφανίζεται τη χρονική περίοδο εντός της οποίας διαμορφώνεται αυτό το φαινόμενο και έτσι και του ορίζοντα των ιστορικών, κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών του. Δηλαδή, ο όρος Νεοελληνικός χορός εννοεί το φαινόμενο του χορού το οποίο διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά του υπό τους όρους και τις συνθήκες του Νεοελληνισμού, του Νέου Ελληνικού Πολιτισμού του οποίου οι αρχές βρίσκονται μέσα στο 10ο αιώνα μ.Χ., όπου και τα πρώτα Ακριτικά Δημοτικά Τραγούδια.

Κύριο στοιχείο του Νεοελληνικού Πολιτισμού είναι ο επαναστατικός χαρακτήρας, τον οποίο αποκτά με έμφαση στην περίοδο της Τουρκοκρατίας και ο οποίος κορυφώνεται με τη Νεοελληνική Επανάσταση του 1821. Αυτός ο χαρακτήρας ορίζει τους βασικούς άξονες στους οποίους κινείται και διαμορφώνεται η ελληνική ύπαιθρος ως ιστορική και πολιτιστική προσωπογραφία, η οποία γίνεται φανερή μέσα από τα τραγούδια, τους χορούς, τα ήθη και έθιμα της λαϊκής παράδοσης.

Ο Νεοελληνικός χορός είναι φαινόμενο το οποίο διαμορφώνεται και αναπτύσσεται στην ελληνική ύπαιθρο. Αυτό σημαίνει ότι ο Νεοελληνικός χορός σχετίζεται άμεσα με τη Νεοελληνική κοινωνική ζωή και εκφράζει την Ελληνική ύπαιθρο. Το φαινόμενο αυτό διατηρεί τα χαρακτηριστικά του μέχρι και τον 20ο αιώνα. Μετά το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο όμως, με τις ραγδαίες αλλαγές που συμβαίνουν στην Ελλάδα και οι οποίες σχετίζονται κύρια με την είσοδο της Βιομηχανικής



Επανάστασης στη χώρα μας, η πολιτιστική ζωή του λαού, και έτσι και ο Νεοελληνικός χορός, υφίστανται επιδράσεις.<sup>5</sup>

Στο Νεοελληνικό χορό απεικονίζεται η πολιτιστική ιστορία του Ελληνικού λαού. Απεικονίζονται δηλαδή στοιχεία της ιστορίας, της νοοτροπίας, της σκέψης, της πνευματικής παράδοσης του λαού μας. Ο χορός βρίσκεται σε άμεση σχέση με θεσμούς, με έθιμα, με θρησκευτικές πεποιθήσεις, με γιορτές, με προλήψεις και δοξασίες και με την ελληνική γλώσσα μέσω του δημοτικού τραγουδιού.

Ο Νεοελληνικός χορός εμφανίζει τα χαρακτηριστικά της ελληνικότητας, της ιστορικής συνέχειας, της πολιτιστικής ενότητας και της διαρκούς ανανέωσης. Αυτή η διαρκής ανανέωση λαμβάνει χώρα μέσα σε διαρκώς νέες ιστορικές, κοινωνικές, οικονομικές, ιδεολογικές, πολιτιστικές συνθήκες, χωρίς να αποβάλει βασικά χαρακτηριστικά τα οποία προσδιορίζουν την ταυτότητά του και τα οποία το καθιστούν στοιχείο της ελληνικής παιδείας. Αυτό σημαίνει ότι ο Νεοελληνικός χορός καλλιεργεί συνείδηση ιστορικότητας και, πιο πολύ, ελληνική πολιτιστική συνείδηση.

Σήμερα όμως η εικόνα που παρουσιάζει η πρακτική του ελληνικού χορού είναι κομμένη στα δυο. Από τη μια είναι αυτοί που χορεύουν τους χορούς όπως τους έμαθαν στον τόπο τους και μέσα από τις κοινωνικές εκδηλώσεις, όπως έχει αποτυπωθεί στη συλλογική τους μνήμη. Από την άλλη υπάρχουν τα χορευτικά συγκροτήματα που

---

<sup>5</sup> Άννα Παναγιωτοπούλου, Γιάννης Ζήκος, Νεοελληνικός χορός και Τοπική Αυτοδιοίκηση: "Η θέση και η συμβολή του Νεοελληνικού χορού στην πολιτιστική ανάπτυξη", σελίδα 171-2.

χορεύουν ή μαθαίνουν χορούς από τόπους που ούτε καν έχουν πάει. Αυτοί χορεύουν φολκλόρ.<sup>6</sup>

Οι πολιτιστικοί φορείς που ασχολούνται με το χορευτικό φαινόμενο, μέσω της γνώσης που προσφέρουν οι ίδιοι οι χοροί ως παράδοση των γενικών γνώσεων των μελών του και της ευαισθησίας και φαντασίας τους, μπορούν να γίνουν σημαντικοί παράγοντες διαφύλαξης της δυναμικής λειτουργίας του χορού, απελευθέρωσης της ανανεωτικής τάσης του χορού, δηλαδή παράγοντες που θα συμβάλλουν στη συνέχεια και διάρκεια του χορού ώστε ν' αποτελέσει έτσι ο νέος ελληνικός χορός μορφή αντίστασης σε μοντέρνες εκφράσεις κοινωνικής καταπίεσης και πολιτιστικού ιμπεριαλισμού.

#### 1.4.2. Μουσική

Η ελληνική παραδοσιακή μουσική χάνεται παρεξηγημένη, συκοφαντημένη ή αγνοημένη. Οι μουσικοί που βγαίνουν από τα ωδεία δεν ξέρουν τίποτα γι' αυτήν και πιστεύουν φανατικά στην αντικειμενική υπεροχή της ευρωπαϊκής μουσικής κουλτούρας απέναντι σε κάθε άλλη στον κόσμο. Οι κάθε είδους φιλόμουσοι εκστασιάζονται με την κλασική μουσική, την τζαζ ή τα ελαφρολαϊκά, χωρίς να έχουν ποτέ υποψιαστεί τον πλούτο που κρύβει η ελληνική παραδοσιακή μουσική. Το πλατύ κοινό, χωρίς καμιά μουσική παιδεία, είτε παραδοσιακή είτε σχολική, ντρέπεται κατά βάθος για τη μουσική του χωριού, έστω κι αν σε στιγμές ιδιαίτερες γυρίζει σ' αυτήν.

<sup>6</sup> Ευγενία Π. Μπιτσάνη, "Πολιτισμός - Λαϊκός Πολιτισμός (θεωρητικός Προβληματισμός)", σελίδα 25, εκδ. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ.

Στην Ελλάδα, το δόγμα του "ανήκομεν εις την Δύσιν" βρήκε στη μουσική την πληρέστερη εφαρμογή του.<sup>7</sup> Μόνο που η ελληνική μουσική με καμία λογική δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει στη δυτική μουσική. Αντίθετα, είναι σαφώς συγγενής με τη βυζαντινή, την τούρκικη και την αραβική μουσική. Όλες κατάγονται από την αρχαία ελληνική μουσική, η δυτική όμως μουσική ξέκοψε από ένα σημείο και μετά και χάραξε ένα δικό της, εντελώς ξεχωριστό, δρόμο. Από την άλλη, οι μεσογειακοί λαοί συνέχισαν στην ίδια κατεύθυνση που είχαν χαράξει οι αρχαίοι Έλληνες. Έτσι, λοιπόν, ο εξευρωπαϊσμός της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής δεν είναι εμπλουτισμός της, παραλλαγή ή διασκευή της. Είναι ξεθεμελίωμά της, γιατί θίγει την ίδια την ιδιαιτερότητά της, τις βασικές αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται.

Αν η ευρωπαϊκή μουσική - ελαφρά ή κλασική - έφτασε να κυριαρχεί σήμερα, αυτό δεν δικαιολογείται από κάποια αντικειμενική υπεροχή της, αλλά μόνο από το ότι είναι η μουσική έκφραση της τεχνολογικά υπέρτερης βιομηχανικής κοινωνίας. Η βιομηχανική κοινωνία επέβαλε διεθνώς ένα νέο τρόπο ζωής, ριζικά αντίθετο με τον τρόπο ζωής που προέβλεπαν οι κατά τόπους παραδοσιακές κοινωνίες. Αντίστοιχα λοιπόν, η μουσική της βιομηχανικής κοινωνίας εξετόπισε την παραδοσιακή και ο χορός της βιομηχανικής κοινωνίας εξετόπισε τον παραδοσιακό χορό. Αυτό όμως δε σημαίνει με κανέναν τρόπο ότι υπάρχει κάποια εγγενής "ανωτερότητα" των εκφράσεων της βιομηχανικής κοινωνίας απέναντι στις αντίστοιχες εκφράσεις

---

<sup>7</sup> Ευγενία Π. Μπιτσάνη, "Πολιτισμός - Λαϊκός Πολιτισμός (θεωρητικός Προβληματισμός)", σελίδα 25, εκδ. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ.

των παραδοσιακών κοινωνιών. Είναι κάτι που συχνά ξεχνάμε εμείς που ανήκουμε στη βιομηχανική κοινωνία.

Οι σχέσεις του κράτους και πολλών Ελλήνων με την παράδοσή τους είναι πλέον σχέσεις ενόχων. Δεν αρκούν οι εθνικές επέτειοι, οι σχολικές εορτές και οι συνεστιάσεις των "απανταχού χωριανών...". Ευτυχώς όμως, πολλά από τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν τις αισθήσεις και το ήθος της ελληνικής μουσικής παράδοσης εξακολουθούν να ζουν ανεξάρτητα, πέρα και πίσω από όλα αυτά. Το θέμα είναι πόσοι έχουν την ευκαιρία να τα συναντήσουν και με ποιο τρόπο. Γιατί, αν γίνει αυτό, είναι σίγουρο ότι η δύναμη, τα μηνύματα ζωής που κρύβουν μέσα τους οι γνήσιες εκδηλώσεις της μουσικής μας παράδοσης - και όχι τα κάθε λογής φολκλορικά κατασκευάσματα - θα βρουν ανταπόκριση σε όλους εκείνους που νιώθουν κάθε μέρα να αυξάνουν τα αδιέξοδα στην ανάγκη τους για έκφραση και επικοινωνία.

Υποτιμάμε τη μουσική μας, επειδή ακριβώς την αγνοούμε, γιατί έχουμε μέσα μας μια εντελώς παραμορφωμένη εικόνα της, συνδεδεμένη με ένα παρελθόν προβληματικό ή τσολιαδάκια που χορεύουν σε έλατα και θυμάρια. Είναι, όμως, κυριολεκτικά, σαν το ποτάμι του Σεφέρη, που αφήνουμε να περνάει μέσα από τα δάχτυλά μας χωρίς να πιούμε ούτε μια στάλα.

#### **1.4.3. Έθιμα**

Το έθιμο είναι μια συνήθεια που καθιερώνεται σε μια μικρή ή μεγάλη κοινωνία, κάποια εποχή, και τηρείται από τα μέλη της πιστά. Ξεκινάει συνήθως από ένα συγκεκριμένο περιστατικό ή από

μια πρακτική ανάγκη, παραδίνεται όμως από γενιά σε γενιά και επιζεί, ενώ συνήθως έχει ξεχαστεί η αφορμή που το γέννησε. Μερικά έθιμα είναι ευρύτατα διαδεδομένα κι αυτά είναι συνήθως τα παλαιότερα, που προέρχονται από μια κοινή πηγή ή μια κοινή ανάγκη, γι' αυτό μπορεί να τα συναντήσουμε σε λαούς πολύ απομακρυσμένους μεταξύ τους. Τέτοιο είναι π.χ. το έθιμο του γλυκού με το τυχερό νόμισμα, σε μια ορισμένη γιορτή, που παρουσιάζεται σε διάφορες χώρες: βασιλόπιτα στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας, χριστόψωμο στη Ζάκυνθο, πίτα των Μάγων τα Θεοφάνεια στη Γαλλία ή η συνήθεια που έχουν οι Αγγλοσάξωνες να φοράει η νύφη πάνω της κάτι παλιό την ώρα του γάμου, για να μην την πιάνει το κακό μάτι και που τη συναντάμε και στα δικά μας χωριά.

Άλλα πάλι έθιμα περιορίζονται σε μικρές κοινωνικές ομάδες, ανάλογα με το κλίμα, με τις δουλειές, με τις οικονομικές συνθήκες. Τέτοια είναι τα ναυτικά έθιμα, τα αγροτικά, τα έθιμα των βοσκών. Για τα κουκούλια π.χ., στα μέρη όπου κάνουν μετάξι, υπάρχει ολόκληρος κύκλος εθίμων, που με διάφορους πρακτικούς ή μαγικούς τρόπους δείχνουν την προσπάθεια να φυλαχτεί η ευαίσθητη σοδειά. "Τα κουκούλια (δηλαδή τους μεταξοσκώληκες) τα παραμονεύουν οι νεράιδες και μάλιστα την εποχή που ανεβαίνουν στα ξύλα για να φτιάξουν το μετάξι. Οι γυναίκες εκείνες τις ημέρες ξημεροβραδιάζονταν και ξενυχτούσαν πλάι στα κουκούλια. Αν τύχαινε ν' ακούσουν τον παραμικρό θόρυβο έπεφταν στο πάτωμα και παρακαλούσαν τις νεράιδες να μην τους τα πάρουν. Εκεί όπου έβρισκαν φυλαγμένα τα κουκούλια, οι νεράιδες άκουγαν τα παρακάλια από τις γυναίκες,

γυναίκες κι αυτές, ένωσαν το δάκρυ της φτώχειας και έφευγαν χωρίς να κάνουν ζημιά" (περιοχή Καλαβρύτων).

Τέτοιου είδους έθιμα μοιάζουν μαγικά, καθρεφτίζουν δηλαδή το φόβο και την αγωνία του ανθρώπου μπροστά στις άγνωστες δυνάμεις που ρυθμίζουν τη ζωή του· στο βάθος όμως έχουν μια πρακτική βάση, όπως εδώ, όπου φαίνεται πόσο άγρυπνη φροντίδα χρειάζονται οι μεταξοσκώληκες ώσπου να μεγαλώσουν και να φτιάξουν το κουκούλι τους.<sup>8</sup>

Τα έθιμα είναι αμέτρητα και συχνά τα κρατάμε χωρίς να το συνειδητοποιούμε. Πολλά βέβαια εξαφανίζονται γιατί δεν έχουν πια λόγο να υπάρχουν. Άλλα όμως έθιμα διατηρούνται, έστω κι αν δεν πιστεύουμε την αιτία που τα γέννησε, γιατί ο φόβος του ανθρώπου μπροστά στο άγνωστο δεν έχει σβύσει, ίσως ούτε και θα σβύσει ποτέ. Γι' αυτό διατηρούνται προπάντων τα έθιμα που συνδέονται με μεγάλες στιγμές της ανθρώπινης ζωής, τη γέννηση (ακόμα π.χ. βάζουμε φυλαχτό με γαλάζια χάντρα στα μωρά), το γάμο (ακόμα ραντίζουμε το νέο ζευγάρι με ρύζι), το πέρασμα από μια σε άλλη φάση της ζωής (ακόμα προσέχουμε το καλό ποδαρικό την ημέρα της Πρωτοχρονιάς).

Αλλά και έθιμα καινούργια δημιουργούνται αδιάκοπα, είτε δανεισμένα από ξένες χώρες (όπως η τούρτα με τα κεράκια στα γενέθλια των παιδιών) είτε γεννημένα από ειδικές συνθήκες ζωής σε διάφορες ομάδες ανθρώπων, όπως π.χ. το γεύμα των τελειοφοίτων ενός σχολείου. Καμιά φορά δημιουργούνται έθιμα και μέσα στην

---

<sup>8</sup> Ν.Γ. Πολίτη, Παραδόσεις, αρ. 199, "Τα έθιμα", σελίδα 40.

οικογένεια και τα κρατούν τα μέλη της, όπως ένα ιδιαίτερο γλυκό στη γιορτή του πατέρα.

Τα έθιμα, ακόμα και αν θέλουμε να τ' αρνηθούμε, ανταποκρίνονται στις πιο βαθιές ανάγκες του ανθρώπου: την ανάγκη να επιβιώσει και να εξασφαλίσει μια συνέχεια από γενιά σε γενιά, να συνδεθεί με άλλους ανθρώπους, μέσα στις κοινωνικές ομάδες όπου ανήκει· να ταυτιστεί με το γύρω κόσμο, με τον κύκλο των εποχών - με την ίδια τη ζωή.

#### **1.4.4. Δρώμενα**

Τα δρώμενα προσδιορίζουν έναν ευρύ κύκλο συμβολικών "πραττομένων" και πράξεων που τελούνται για κάποιο μαγικό ή θρησκευτικό ή και για κάποιον έκδηλο σκοπό, ρυθμίζονται από ένα ορισμένο τυπικό και επαναλαμβάνονται σε ορισμένη ημερομηνία του εορτολογίου ή άλλη συγκυρία, χωρίς ωστόσο να αποκλείονται ο αυτοσχεδιασμός και η τέρψη. Αυτά τα παραστατικά δρώμενα αποτελούν συνήθως δυνητικούς πυρήνες "εξέλιξης" προς τις πρώτες μορφές λαϊκού θεάτρου.

Με βάση το ελληνικό και ευρύτερα βαλκανικό υλικό των δρωμένων του εορτολογίου, μπορεί να παρατηρηθεί ότι - στο επίπεδο των δομών και όχι των πραγματικών φαινομένων - μια από τις δυνατές και υποθετικές εξελίξεις προς το θέατρο βασίζεται στην πομπή του αγερμού από σπίτι σε σπίτι ή κυκλικά γύρω από την κοινότητα, στην οποία προστίθεται η συμβολική και η παραστατική πράξη, η μιμική μεταμφίεση, στερεότυποι ρόλοι και, τέλος, ο διάλογος.

Η δικτύωση των στερεότυπων ρόλων, που είναι παρμένοι από την κοινωνική πραγματικότητα του μικρού κόσμου της κοινότητας - ο γαμπρός, η νύφη, ο γιατρός, ο γέρος, η γριά, ο Τούρκος δικαστής, ο παπάς, το συμπεθεριό, η χήρα, δαιμονικά όντα κ.ά. - συγκροτεί μια ξεχωριστή σκηνική πραγματικότητα, που οι υποθέσεις της είναι συνήθως παρμένες από τα έθιμα και άλλα σημαντικά για τη μικροκοινωνία γεγονότα, που αντιδιαστέλλονται προς την καθημερινή πραγματικότητα ως προς το ότι παρουσιάζονται με τρόπο γελοίο και σατιρικό.<sup>9</sup>

Σήμερα, ακόμα και οι πρωτοβάθμιες μορφές λαϊκού θεάτρου έχουν την τάση να αποβάλλουν τις εθιμοτυπικές, ημερολογιακές και άλλες δεσμεύσεις και να εξελιχθούν ελεύθερα, στο βαθμό που η πίστη στη μαγική αποτελεσματικότητα των πραττομένων ή στο θρησκευτικό πλαίσιο του δρωμένου έχει υποχωρήσει σημαντικά, στο βαθμό που, γενικότερα, ο παραδοσιακός λαϊκός πολιτισμός συρρικνώνεται ραγδαία ως ζωντανή έννοια και υπόσταση. Ο φολκλορισμός είναι παντού.

Οι συνέπειες της φολκλοροποίησης του λαϊκού πολιτισμού είναι πιο φανερές στα δρώμενα, όπου με την υποχώρηση του μαγικοθρησκευτικού πλαισίου και την απελευθέρωση των μορφών από την εθιμοτυπία εμφανίζονται τάσεις για ωραιοποίηση και θεατρικοποίηση.

Συμπερασματικά, η διοργάνωση φεστιβάλ λαϊκού θεάτρου και δρωμένων σε μια ευρύτερη περιφέρεια, εκτός από τη στήριξη, την καλλιέργεια και την εκ νέου δημιουργία περιφερειακών και τοπικών

<sup>9</sup> Ευγενία Π. Μπιτσάκη, "Πολιτισμός - Λαϊκός Πολιτισμός (Θεωρητικός Προβληματισμός)", σελίδα 39, εκδ. ΜΟΡΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ.



"ταυτοτήτων", καλλιεργεί και τις αυτοσχεδιαζόμενες επικοινωνίες του προφορικού πολιτισμού και αποτελεί, μ' αυτό τον τρόπο, μια αντίσταση στην επιπεδοποίηση της πανταχού παρούσας σύγχρονης οπτικο-ακουστικής κουλτούρας.

#### 1.4.5. Έντεχνος Λόγος - Αντικείμενα Λαϊκής Τέχνης

Ρίζα του λαϊκού μας πολιτισμού το παραμύθι, ζυμώθηκε μαζί του και βρήκε έκφραση σ' όλες τις μορφές του. Στο ρόλο ή στο έργο. Κι όταν δεν το ιστορούν τα λόγια, το "τραγουδάν" με τον τρόπο τους τα χέρια, στο υφαντό, στο κεντίδι ή στο ξυλόγλυπτο.

Το παραμύθι είναι ένα από τα είδη του έντεχνου λόγου, τα οποία αποτελούν την πνευματική ζωή του λαού. Ο κόσμος του παραμυθιού είναι φανταστικός, εντελώς ιδιόρρυθμος, δεν έχει σχέση με την πεζότητα της ζωής αλλά τον χαρακτηρίζει η παιδική αντίληψη. Το παραμύθι δεν γνωρίζει τη μεσότητα. Όλα κυμαίνονται μεταξύ των δυο ακροτήτων. Δεν γνωρίζει το σύνηθες μέτρο του κοινού ανθρώπου.

Το παραμύθι αγνοεί τι θα πει αδύνατο. Όλα σ' αυτό είναι δυνατά, χάρη στη μαγεία και στο θαύμα, που παρουσιάζονται εκεί όπου δε φτάνει η ανθρώπινη δύναμη. Το παραμύθι δε σκοπεύει ούτε να διδάξει ούτε να συμβουλευσει. Το ηθικό όμως δίδαγμα ξεπηδά αυθόρμητα από τη διήγηση, γιατί ηθική είναι η συνείδηση του λαού που τα δημιουργεί και αυτή δε θα επέτρεπε τη μη ηθική λύση.

Το παραμύθι όμως δεν ειπώθηκε μόνο με το λόγο και το τραγούδι, αλλά και με τα άξια έργα των "χεριών". Τα πιο όμορφα παραμύθια τα είδαμε ιστορημένα στα κεντημένα νυφιάτικα σεντόνια της Ηπείρου,

στα υφαντά της Κρήτης, στις Σαρρακατσάνικες σαρμανίτσες και ρόκες...<sup>10</sup>

Τη μεγάλη σημασία που έχει για τη λαϊκή κεντήστρα η δουλειά της δεν είναι εύκολο να την εξηγήσει κανείς. Η κλειστή ζωή ήταν, βέβαια, το βασικό κίνητρο. Μα πέρα και πάνω από αυτό, ήταν μια εσωτερική ανάγκη επικοινωνίας, μια λαχτάρα για διάλογο και για έκφραση.

Λένε πως τα έργα τέχνης εκφράζουν την ψυχή, τις αγωνίες και τους προβληματισμούς των δημιουργών τους. Το ίδιο μπορούμε να πούμε για το υφαντό ή το κεντίδι που ύφαινε και κένταγε η ανώνυμη γυναίκα του λαού, που γύρευε με το νήμα ή την κλωστή "να φανερώσει κάτι", να τραγουδήσει με τον τρόπο της και την καρδιά της μια αγάπη ή έναν καημό.

Για τη λαϊκή υφάντρα και κεντήστρα τίποτα δεν είναι αδύνατο. Τα πουλιά μπορούν να μοιάζουν με καράβια καλοτάξιδα και δέντρα μπορούν ν' ανθίζουν σε καΐκια. Αυτό το στοιχείο του "παράλογου" ή του "υπερβολικού" χαρακτηρίζει γενικότερα τη λαϊκή μας τέχνη.

Τις περισσότερες φορές τα θέματα είναι θρησκευτικά. Αλλά και πολλές φορές στις άκρες ή τις βάσεις των τέμπλων, απλώνει τα δικά του κρυφά οράματα, τις δικές του μυστικές εικόνες.

Πέρα από την εκκλησιαστική ξυλογλυπτική, εκεί που το μεράκι του ξύλου γίνεται ποιμενικό τραγούδι είναι στις γκλίτσες, τις ρόκες και στα κάθε λογής ξυλόγλυπτα.

Το σπίτι - η Εστία - στο λαϊκό βίο έπαιζε πρωταρχικό ρόλο. Δεν ήταν μοναχα η στέγη, ήταν ένας λειτουργικός χώρος, που έπαιρνε

<sup>10</sup> Νέστορα Μάτσα, "Το περιβόλι με τα χαμένα παραμύθια", Εκδόσεις Εστία, 1973, 145 σελίδες.

μεγάλη διάσταση στη ζωή των ατόμων και δενόταν ουσιαστικά μαζί τους.

Το σπιτικό, όπως κι οι άνθρωποί του, είχε τις χαρές και τις λύπες του. Δεν ήταν πέτρες και χώμα, νεκρή ύλη. Ήταν ένα ζωντανό στοιχείο, που "συμμετείχε" στη ζωή της οικογένειας και "στολιζόταν" κι αυτό ανάλογα με τα σημαδιακά γεγονότα των ανθρώπων του.

Αν και το σπιτικό ήταν κλειστός οικογενειακός χώρος, στις μεγάλες του μέρες της χαράς ή της λύπης, στο "ντύσιμό" του, έπαιρναν μέρος κι άλλα μέλη του χωριού.

Στους γάμους βοηθούσαν στο στόλισμα οι κοπέλες και ήταν γιορτή αυτή η προετοιμασία.

Αν στις χαρές έρχονταν βασικά οι κοπελιές να στολίζουν το σπιτικό και κατόπιν τη νύφη, στη λύπη οι γερόντισσες είχαν το προβάδισμα, ήταν έτοιμες και ήξεραν να παρασταθούν στις δύσκολες αυτές στιγμές.

Ξέχωρα από τις γερόντισσες έρχονταν οι μοιρολογίστρες, που καθώς μοιρολογούσαν κάνοντας ρυθμικές κινήσεις που έδεναν με το ρυθμό του μοιρολογιού, η ξένη λύπη γινόταν δική τους και το μοιρολόγι από συνήθεια γινόταν βίωμα.

Η παράδοση είναι, λοιπόν, όπως αρχικά διατυπώθηκε, ένα ολόκληρο σύστημα αξιών - δημιουργήμα λαϊκής έμπνευσης και προϊόν της κοινής, ομαδικής διάνοησης και ευαισθησίας - που αναφέρεται τόσο στον πνευματικό, καλλιτεχνικό και ηθικό βίο των ανθρώπων, όσο και στον καθαρά πρακτικό και υλικό.

#### 1.4.6. Παραδοσιακά σύνολα - Συντήρηση - Διατήρηση

Η πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά είναι αναπόσπαστο στοιχείο της κοινωνικής ζωής ενός τόπου. Οι παραγωγικές και κοινωνικές δομές εξελίσσονται, δεν βρίσκονται όμως κατ' ανάγκη σε αντιπαράθεση με την προσαρμογή στην παράδοση. Αντίθετα, η βίαιη ρήξη με το παρελθόν ισοπεδώνει αντικειμενικά προσδιορισμένες ανθρώπινες αξίες. Πρέπει να στηριζόμαστε στο παρελθόν. Αποτελεί βάθρο πάνω στο οποίο θα χτίσουμε το σύγχρονο και το μέλλον μας.

Εδώ θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι διατηρητέοι παραδοσιακοί οικισμοί και τα διατηρητέα κτίρια δεν αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξη, όπως πολλοί πιστεύουν.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει ο διαχωρισμός μεταξύ μνημείου<sup>11</sup> και παραδοσιακού κτίσματος. Τα μνημεία δεν καλύπτουν καμία χρήση ή καλύπτουν κάποια περιορισμένη χρήση, ανάλογη με την αρχική, που δεν αποδέχεται εύκολα προσαρμογή στις αλλαγές του τρόπου ζωής. Τα παραδοσιακά κτίσματα διατηρούν την ταυτότητα ενός ρυθμού ή μιας αισθητικής έκφρασης, αλλά μπορούν να υποστούν αλλαγές ώστε να εξελιχθούν λειτουργικά με το χρόνο.

Η ελληνική παράδοση υπέστη πλήγματα από πολέμους, φυσικές καταστροφές αλλά και την ταχύρρυθμη αύξηση του βιοτικού επιπέδου με την αστικοποίηση και τον τουρισμό στην Ελλάδα. Έτσι, στο όνομα της "ανάπτυξης" και του οικονομικότερου αποτελέσματος, παραδοσιακά σύνολα γκρεμίστηκαν και ξανακτίστηκαν αντί να συντηρηθούν.

---

<sup>11</sup> Αρχιτεκτονικό ή γλυπτικό έργο με το οποίο τιμούμε ένα πρόσωπο ή γεγονός.

Τα παραδοσιακά σύνολα προσδιορίζουν, ειδικά στη χώρα μας, σχεδόν το σύνολο του κτισμένου περιβάλλοντος. Ίσως ποτέ μια τόσο μικρή χώρα δεν είχε μια τόσο σημαντική και μακρινή παράδοση που να την εξαφάνισε σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα με τη συναίνεση όλων των απογόνων αυτών που τη δημιούργησαν.

Τα τελευταία χρόνια, όμως, έχει παρατηρηθεί, τόσο από την πλευρά του Κράτους αλλά και από την ανάγκη των πολιτών, μια τάση διατήρησης των παραδοσιακών οικισμών.

Ό,τι απόμεινε σε πόλεις και χωριά και πρέπει να μη χαθεί, χρειάζεται να αναλυθεί και να προσδιοριστεί επιστημονικά και τεχνικά πριν από κάθε επέμβαση, από πρόσωπα που πραγματικά σέβονται και εκτιμούν τον παραδοσιακό πλούτο της χώρας, ενώ ταυτόχρονα έχουν αποδεδειγμένα μια υπεύθυνη ειδικότητα, που να εγγυάται το θετικό αποτέλεσμα της επέμβασής τους.

Ο όρος πολιτιστική κληρονομιά, σύμφωνα με την άποψη του Συμβουλίου Πολιτιστικής Συνεργασίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, περιλαμβάνει τα φυσικά τοπία και τα δημιουργήματα της αρχιτεκτονικής, των εικαστικών και διακοσμητικών τεχνών, κινητά και ακίνητα, όλων των εποχών και όλων των ρυθμών, που βρίσκονται στην επικράτεια, είτε αυτά ανήκουν στην Πολιτεία είτε στην Εκκλησία είτε στους Ο.Τ.Α. είτε σε ιδιώτες και τα οποία αποτελούν καλλιτεχνική και πολιτιστική παρακαταθήκη του Έθνους.

Η προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς καταρχήν περιορίστηκε μόνο στα αρχαία, δηλαδή όλα τα έργα της αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, γραφικής και οποιασδήποτε άλλης τέχνης, που προέρχονται από την αρχαιότατη εποχή μέχρι και την

εποχή του μεσαιωνικού Ελληνισμού. Επίσης προστατεύονταν τα καλλιτεχνικά και ιστορικά μνημεία και κτίρια τα παλαιότερα του 1830. Σήμερα υπάρχει και συνταγματική προστασία, βάσει του Συντάγματος.

Συντήρηση: Είναι η προστασία από τη φθορά, αναστήλωση ή απλή ανακατασκευή κτίσματος. Το αντικείμενο χαρακτηρίζεται συντηρητέο με την πρόθεση να κρατηθεί ως υπόλειμμα του παρελθόντος, χωρίς κατ' ανάγκη να υπάρχει άμεσο πρακτικό όφελος για την καθημερινή ζωή. Η συντήρηση απαιτεί αντικαταστάσεις φθαρμένων στοιχείων, που να μιμούνται τα παλιά σε σχήμα και υλικό. Ανάλογα με την αξία του αντικειμένου, απαιτείται λιγότερο ή περισσότερο επιστημονικά ειδικευμένη επέμβαση.

Η διατήρηση προϋποθέτει ότι κτίριο ή σύνολο έχουν διανύσει μια περίοδο ανασχηματισμού και αναπροσαρμογής, διατηρώντας τον ιδιόμορφο χαρακτήρα τους, με άμεση συμμετοχή στην καθημερινή ζωή. Το παραδοσιακό περιβάλλον ενσαρκώνεται τότε οργανικά μέσα στην πόλη και συμμετέχει στη διαμόρφωση της ποιότητας ζωής.

#### **1.4.7. Παραδοσιακοί Οικισμοί και Κτίσματα στην Ελλάδα**

Μεγάλο μέρος από την αρχιτεκτονική κληρονομιά στην Ελλάδα έχει καταστραφεί· γιαυτό η διατήρηση θα πρέπει, εκτός από τη φροντίδα για την αξιόλογη αρχιτεκτονική που απομένει, να στραφεί και προς τη συντήρηση και άλλων καλών στοιχείων που είναι αντικείμενα της Πολεοδομίας, όπου υπάρχουν στις ελληνικές πόλεις, που μπορούν να βοηθήσουν στην καλύτερευση της ζωής των κατοίκων.

Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, η προστασία των παραδοσιακών οικισμών, του ιστορικού κέντρου των πόλεων ή επιμέρους παραδοσιακών κτισμάτων στον αστικό ιστό, δεν προέκυψε από κοινωνικά κριτήρια, αλλά αποτέλεσε μίμηση του γενικότερου κλίματος προστασίας που αναπτύχθηκε σε όλες τις Ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις από το 1970. Γι' αυτό, άλλωστε, τόσο το θεσμικό πλαίσιο προστασίας όσο και τα κίνητρα δεν οδήγησαν τις περισσότερες φορές στην προστασία αλλά στην υποβάθμιση των παραδοσιακών οικισμών και στην κατεδάφιση των παραδοσιακών κτισμάτων.

Η διάσωση των παραδοσιακών οικισμών ή των επιμέρους παραδοσιακών κτισμάτων δεν εξαντλείται με τη λήψη κάποιων θεσμικών μέτρων. Οι κοινωνικές διαστάσεις είναι ευρύτερες από τις καθαρά αρχιτεκτονικές, πολιτισμικές ή περιβαλλοντικές και είναι αυτές που έχουν έως σήμερα ουσιαστικά αγνοηθεί. Η προστασία του παρελθόντος είναι μια βαθύτερη ανάγκη, αφού συνδέει το πρόσκαιρο με το αιώνιο, και συνεπώς η διατήρηση της παραδοσιακής κληρονομιάς αποτελεί ανάγκη κοινωνική.

Με αυτή την έννοια, η προστασία οφείλει να εκτείνεται στο κοινωνικό και το φυσικό περιβάλλον που τα περικλείει.

Στη δεκαετία 1980 - 1990 σημειώνεται ένας επαναπροσανατολισμός των στόχων και των αντιλήψεων. Τα κτισμένα στοιχεία του αστικού χώρου εξετάζονται και αντιμετωπίζονται, ως ένα βαθμό, ως αναπόσπαστα στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος. Στον προβληματισμό και στη διαφοροποίηση των αντιλήψεων ως προς τις αναπλάσεις συνέβαλαν

οπωσδήποτε και τα αρνητικά αποτελέσματα των ριζικών ανακαινίσεων της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας στις ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις και οδήγησαν στην υιοθέτηση λύσεων που απέβλεπαν περισσότερο στην προστασία - αναβάθμιση παρά στην ανάπλαση - ανανέωση.

Στη χώρα μας - και φυσικά, σε μια σειρά από περιφερειακές χώρες με γρήγορη και στρεβλή ανάπτυξη, αυτό που παρατηρείται είναι σχεδόν το αντίστροφο.<sup>12</sup> Η κρατική πολιτική του μη προγραμματισμού και της εναπόθεσης όλου του στεγαστικού μηχανισμού στα χέρια της ιδιωτικής κερδοσκοπίας έχει δημιουργήσει ένα νέο χωρικό κέλυφος στις πόλεις μας, με τέτοια ταχύτητα ώστε το πρόβλημα είναι ότι το ίδιο το κέλυφος έχει συμπιέσει και μετασχηματίσει στρεβλά τις κοινωνικές σχέσεις. Δημιουργήθηκαν, έτσι, χωροκοινωνικά αδιέξοδα, από αυτά που λιγότερο καταλαβαίνουμε και είναι ίσως βαθύτερα - όπως η απώλεια της ταυτότητας ή του νοήματος - μέχρι τα πιο έμμεσα και αντιληπτά - όπως η έλλειψη πρασίνου για παιχνίδι των παιδιών, η μόλυνση κ.λπ.

---

<sup>12</sup> Ευγενία Π. Μπιτσάνη, "Πολιτισμός - Λαϊκός Πολιτισμός (θεωρητικός Προβληματισμός)", Εκδ. Μορφωτικός Σύλλογος Μεσσηνίας.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

### ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

#### II.1. Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην πολιτιστική ανάπτυξη

Το θέμα του ρόλου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην πολιτιστική ανάπτυξη γενικότερα είναι ένα τέτοιο θέμα που δεν μπορεί να αναπτυχθεί εξονυχιστικά και να εξαντληθεί μέσα στον περιορισμένο "χώρο" μιας πτυχιακής εργασίας. Γι' αυτό, στο σημείο αυτό θα δώσουμε έμφαση σε κάποια επιλεκτικά σημεία γι' αυτό το τεράστιο θέμα.

Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση επίσπευσε κάποιες διαδικασίες πολιτιστικής αποκέντρωσης στη χώρα μας, επιχειρώντας να καλύψει με τη δράση της το τεράστιο κενό που άφηνε η έλλειψη μιας κρατικής περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής. Είναι αναγκαίο να αναφερθούμε στον κεντρικό φορέα άσκησης της πολιτιστικής πολιτικής στη χώρα μας, δηλαδή το Υπουργείο Πολιτισμού, που καθόρισε το πλαίσιο μέσα στο οποίο ανέπτυξε η Τοπική Αυτοδιοίκηση τη δραστηριότητά της. Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κατά συνέπεια, έπρεπε να είναι συντονιστικός, για να εξασφαλίζονται οι γενικές κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής της χώρας και να προάγεται η ισόρροπη πολιτιστική ανάπτυξη σε ολόκληρο τον εθνικό χώρο. Δεν υπήρξε όμως τέτοιου είδους συντονισμός ανάμεσα στους αρμόδιους φορείς της δημόσιας διοίκησης και τους φορείς της

Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που θα συνέβαλε στην άμβλυση κάποιων διαπεριφερειακών αλλά και ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων ανάμεσα στους Ο.Τ.Α., που καθορίζονται κυρίως από κάποιες αντικειμενικού τύπου διαφοροποιήσεις, διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους δήμους και τις κοινότητες, διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε δήμους μεγάλου και μικρού μεγέθους, διαφορετικών οικονομικών δυνατοτήτων ή ένταξης χωροταξικής σε περιφέρειες ή νομούς με διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης.

Όσον αφορά το Υπουργείο Πολιτισμού, διαπιστώνουμε την απουσία μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής πολιτιστικής αποκέντρωσης με συνέχεια και σχεδιασμού αντίστοιχων πολιτικών και προγραμμάτων δράσης. Εξαίρεση αποτελεί η προσπάθεια που γίνεται με το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων, η οποία όμως ευρίσκεται σε αρχικό στάδιο, θα μπορούσαμε να πούμε, χρονολογία έναρξης το 1996. Με αποτέλεσμα να μην είναι ακόμα δυνατό να μετρήσουμε τα αποτελέσματα. Επίσης, το Υπουργείο Πολιτισμού πλήττεται από τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν σχεδόν όλοι οι φορείς της δημόσιας διοίκησης στη χώρα μας, τη γραφειοκρατική λειτουργία, προβλήματα οργάνωσης και σπλεέχωσης, συγκεντρωτική δομή, αφού το Υπουργείο Πολιτισμού έχει αποκεντρώσει αρμοδιότητες μόνο όσον αφορά τον αρχαιολογικό τομέα, ενώ ο πολιτιστικός τομέας δεν έχει καμία αποκεντρωμένη υπηρεσία. Βέβαια, ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης δεν είναι μονάχα καθοριστικός και κρίσιμος, αλλά είναι και αναντικατάστατος. Δεν μπορεί να αντικατασταθεί από κανέναν άλλο κοινωνικό φορέα.

Πώς όμως οι Ο.Τ.Α. θα σηκώσουν το βάρος αυτού του τομέα που το εύρος του είναι τεράστιο; Ξέρουμε πάρα πολύ καλά όλοι ότι πολιτισμός σημαίνει τα πάντα. Είναι η ίδια μας η ζωής.

Πώς λοιπόν η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα μπορέσει να ανταποκριθεί σε αυτή την ανάγκη, όταν έχει στη διάθεσή της τόσα περιορισμένα και ανεπαρκή μέσα; Αυτό είναι ένα πελώριο πρόβλημα, που, παρά τις δυσκολίες που υπάρχουν, η Τοπική Αυτοδιοίκηση πρέπει να επωμισθεί το βάρος του και να το αντιμετωπίσει.

## **II.2. Προβλήματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην πολιτιστική ανάπτυξη**

Διαπιστώνουμε ότι μόνο ένας μικρός αριθμός Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης έχει να παρουσιάσει κάποια ολοκληρωμένα προγράμματα τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης, τα οποία στηρίζονται σε έναν καλό σχεδιασμό, σε ένα μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Όλοι ξέρουμε αυτά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Ο.Τ.Α., τα οποία ευθύνονται κατά ένα μεγάλο μέρος και για την κατάσταση της πολιτιστικής δραστηριότητας. Οικονομικά, θεσμικά, προβλήματα μεγέθους, στελέχωσης των υπηρεσιών. Όλα αυτά. Αλλά και σε όλα αυτά τα προβλήματα θα πρέπει να προστεθεί η έλλειψη από πλευράς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η αδυναμία να αξιοποιήσει κάποιες υπάρχουσες δυνατότητες για διαδημοτικές συνεργασίες στον τομέα του πολιτισμού.

Είναι πάρα πολύ χαρακτηριστικό ότι, ανάμεσα σε αμιγείς δημοτικές και κοινοτικές επιχειρήσεις πολιτιστικής ανάπτυξης, δεν παρουσιάζεται καμία περίπτωση διαδημοτικών ή διακοινοτικών τέτοιων πολιτιστικών επιχειρήσεων.

Πέρα από αυτά τα θεσμικά και τα οικονομικά ζητήματα, ανακύπτουν κάποια βασικά προβλήματα, που αφορούν την έλλειψη σαφούς άποψης, για τι είδους πολιτιστική ανάπτυξη θέλουν, που εκφράζεται κυρίως στο είδος, στο χαρακτήρα των πολιτιστικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσει η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Διαπιστώνουμε όλοι ένα είδος δραστηριοτήτων που εξαντλείται σε μια σειρά εκδηλώσεων που είναι τα Φεστιβάλ. Οι οποίες εκδηλώσεις δεν έχουν καμία συνέχεια μεταξύ τους, καμία φυσιογνωμία, συνεπάγονται τεράστιο κόστος και παράλληλα δεν αφήνουν τελικά τίποτα στο συγκεκριμένο χώρο. Αυτό το δίλημμα ανάμεσα στον εφήμερο χαρακτήρα του φεστιβάλ και στην ανάγκη να δημιουργηθούν κάποιες σταθερές προϋποθέσεις πολιτιστικής ανάπτυξης, μπορεί σήμερα να αντιμετωπιστεί με όρους σύνθεσης. Αν δηλαδή μπορέσουμε να συνδυάσουμε τις εκδηλώσεις αυτές με κάποιες επιμορφωτικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, μέσα σε μια συνολική διαδικασία καλλιτεχνικής παιδείας και αισθητικής αγωγής, θα μπορέσουμε να εντάξουμε μέσα σ' αυτές τις εκδηλώσεις και το καλλιτεχνικό δυναμικό της περιοχής αλλά και να διαμορφώσουμε ένα ενημερωμένο, ενεργητικό και απαιτητικό κοινό. Έτσι, όταν αυτές οι εκδηλώσεις αποτελούν το επιστέγασμα μιας συνολικής διαδικασίας, μέσα από την περιοδικότητά τους μπορούν να αναχθούν σε θεσμούς ευρύτερης εμβέλειας, να υποκινήσουν

διαδικασίες και να διαμορφώσουν σταθερούς όρους πολιτιστικής ανάπτυξης.

Ένα δεύτερο σημαντικό πρόβλημα είναι ότι δεν αξιοποιούνται ορθολογικά οι περιορισμένοι πόροι που έχει η Τοπική Αυτοδιοίκηση για τα πολιτιστικά. Συχνά οι φορείς Αυτοδιοίκησης πολυπραγμονούν, κατακερματίζουν δυνάμεις και πόρους με μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται και η ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχουν. Αυτό το πρόβλημα οφείλεται στην απουσία σχεδιασμού τοπικών πολιτιστικών πολιτικών που θα καθόριζαν προτεραιότητες, θα έβαζαν στόχους κυρίαρχους και θα επέτρεπαν την επιλεκτική ανάπτυξη εκείνων των πολιτιστικών τομέων που καθορίζονται κάθε φορά από την πολιτιστική φυσιογνωμία της περιοχής. Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται από την έλλειψη συντονισμού μεταξύ των Ο.Τ.Α., που θα συνέβαλε στη συγκέντρωση των δυνάμεων και πόρων σε λίγες και καλές πολιτιστικές δραστηριότητες, που θα λειτουργούσαν σε ένα πλαίσιο ανταλλαγών και συνεργασιών μεταξύ των Ο.Τ.Α., ευρύτερων τοπικών συνόλων, και θα επέτρεπαν οικονομίες κλίμακας και συγχρόνως παροχές πολιτιστικών υπηρεσιών καλύτερων, υψηλότερων απαιτήσεων.

### **II.3. Ο Λαϊκός Πολιτισμός μοχλός πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο**

Το Υπουργείο Πολιτισμού, στο πλαίσιο της πολιτιστικής αποκέντρωσης, προώθησε το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων, ένα

πρόγραμμα που στοχεύει να δημιουργήσει, σε διάφορες ελληνικές πόλεις, πολιτιστικούς θεσμούς ικανούς να αξιοποιούν συστηματικά και οργανωμένα τους τοπικούς πολιτιστικούς πόρους, δηλαδή όλα τα στοιχεία εκείνα που συγκροτούν την πολιτιστική κληρονομιά αλλά και τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή.

Η γνωριμία με την πολιτιστική κληρονομιά και η συνειδητοποίηση των ποικίλων ωφελειών (κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών κ.ά.) που μπορεί να αποκομίσει η περιοχή από την αξιοποίησή της, ισχυροποιούν την άποψη ότι ο μεγαλύτερος πλούτος της Ελλάδας είναι ο πολιτισμός της. Ένας πολιτισμός που δεν θα πρέπει να μένει αναξιοποίητος, αλλά που η αξιοποίησή του εγκυμονεί κινδύνους ακόμα και για την ίδια του την ύπαρξη, εάν δεν ληφθούν υπόψη ορισμένες αρχές και δεν ακολουθηθούν τα απαραίτητα βήματα κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και προγραμματισμού. Σε διαφορετική περίπτωση, ίσως θα ήταν προτιμότερη η απουσία επεμβάσεων και ο περιορισμός των ενεργειών στη φύλαξη - που, και αυτή, τις περισσότερες φορές, είναι αναποτελεσματική.<sup>13</sup>

Η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση αποστέρησε την ελληνική επαρχία από το ανθρώπινο δυναμικό της - κυρίως τις παραγωγικές ηλικίες. Τη δημογραφική απίσχναση ακολούθησαν η αναπτυξιακή στασιμότητα και η πολιτειακή εγκατάλειψη, εκτός ίσως από τις προεκλογικές περιόδους, οπότε, για λόγους σύναψης κάθε είδους πελατειακών συμφωνιών, εκδηλώνεται το ενδιαφέρον διάφορων πολιτικών, οι οποίοι όμως βρίσκονται συνήθως σε αδυναμία να υλοποιήσουν τις προεκλογικές τους υποσχέσεις. Στη συνέχεια, η

<sup>13</sup> Όλγα Τσακηρίδη-Θεοφανίδη, "Η μέθοδος αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων ως βασικό στοιχείο άσκησης πολιτιστικής πολιτικής", σελ. 181-2.

γιγάντωση των πόλεων άλλαξε την εικόνα του κοινωνικού γίνεσθαι: οι σημαντικότερες αλλαγές παρατηρήθηκαν στην οικογένεια, στην εργασία, στην καταναλωτική συμπεριφορά, στις αξίες, στη διάθεση του χρόνου, στις διαπροσωπικές σχέσεις και στην επικοινωνία - με τη σταδιακή εξάπλωση και, τέλος, την επικράτηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

Θα χαρακτηρίζαμε "βασανιστικά αποπνικτική" την ομοιογένεια με την οποία αναπτύσσονται οι σύγχρονες μεγαλουπόλεις σε όλο τον κόσμο, συγκροτώντας αυτό που αποκαλείται "μαζικός πολιτισμός", με πρωταγωνιστικό το ρόλο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Μια τέτοια ομοιομορφία θέτει αναπόφευκτα προβληματισμούς. Η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη, τυλιγμένες στη σκόνη και την 'αίγλη' του 'μεγάλου αστικού κέντρου', δεν έχουν ξεφύγει από μια τέτοια εξέλιξη. Η παρατήρηση του φαινομένου ίσως σε πολλούς από εμάς προκαλεί συναισθήματα αδιέξοδου και απαισιοδοξίας, ιδίως σε συνδυασμό με σκέψεις γύρω από την κατευθυνόμενη εξάρτηση<sup>14</sup> - που ενδυναμώνεται μέσω της "ξενόφερτης" ανάπτυξης - και τον πολιτιστικό ιμπεριαλισμό.<sup>15</sup> Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει πως έχουν εξαντληθεί τα περιθώρια αντίδρασης, όπου και όπως χρειάζεται. Αυτή είναι μια επόμενη φάση, της οποίας ορισμένα στοιχεία έχουν ήδη διαφανεί.

---

<sup>14</sup> Φωτόπουλος, Τ. "Εξαρτημένη ανάπτυξη: η ελληνική περίπτωση", Εξάντας, Αθήνα 1985, σελ. 182-τέλος.

<sup>15</sup> Βλ. σχετικά Hanelink, J.C., "Η πολιτιστική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες", Μτφ. Ν. Τσουβαλάς, Κάλβος, Αθήνα 1988.

Από την ισοπεδωτική αυτή ομοιογένεια του μαζικού πολιτισμού δείχνουν να διαφεύγουν, προς το παρόν, οι μικρές πόλεις και κοινότητες, τουλάχιστον έως ότου μεταβληθούν και αυτές σε απλό στίγμα οικογενειακής καταγωγής ή σε θέρετρα διακοπών. Σε αυτές διατηρούνται ακόμα ψήγματα της παράδοσης και κάποια αυθεντικότητα στη δημιουργία αγαθών, που το γύρισμα του αιώνα ετοιμάζετια να τα εξαλείψει, απλά γιατί οι άνθρωποι που κατέχουν την τέχνη "από πάππου προς πάππου" πεθαίνουν, ενώ ελάχιστοι ενδιαφέρονται να καταγράψουν την τέχνη όσο αυτή είναι ακόμα "εν ζωή".

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται η σπουδαιότητα του ρόλου των τοπικών φορέων, και ειδικότερα της τοπικής αυτοδιοίκησης, στην τοπική αναπτυξιακή διαδικασία. Η διατήρηση και καλλιέργεια -ή μη - παραδοσιακών ή άλλων στοιχείων είναι πολιτικές αποφάσεις και ευθύνες, που βαρύνουν πρώτα απ' όλους τους τοπικούς φορείς εξουσίας, τους αρμόδιους για τη χάραξη της τοπικής πολιτιστικής και κοινωνικής πολιτικής ή, ακόμα, για την ευαισθητοποίηση της κεντρικής εξουσίας. Βέβαια, για να ανταποκριθούν αποτελεσματικά σ' αυτό τους το ρόλο, οι τοπικοί φορείς χρειάζονται επαρκή μέσα: για παράδειγμα, κατάλληλα καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό και ένα θεσμικό πλαίσιο που θα ενδυναμώνει τις προσπάθειες και θα δημιουργεί ένα σύστημα εξεύρεσης οικονομικών πόρων από πολλές πηγές σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο (δευτεροβάθμια αυτοδιοίκηση, περιφέρειες, υπουργεία, επιχειρήσεις), ενώ συγχρόνως θα αμβλύνει τη διαμάχη με τους κεντρικούς φορείς εξουσίας και λήψης αποφάσεων.



Άλλωστε, η οδός των "πολιτιστικών δραστηριοτήτων" μπορεί να αποδειχθεί ισχυρό μέσο για την ανάπτυξη της πόλης: είτε προς την κατεύθυνση της άμβλυνσης των αντιθέσεων μεταξύ των μειονοτικών ομάδων και της πλειοψηφίας (π.χ. Δήμος Μενεμένης/τσιγγάνοι, Δήμος Κομοτηνής/Πομάκοι, μουσουλμανική κοινότητα και Ρωσοπόντιοι, Δήμος Ναυπλίου/τσιγγάνοι κ.ά.) είτε προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός πολιτιστικά ελκυστικού περιβάλλοντος, αξιοποιήσιμου στο πλαίσιο του πολιτιστικού τουρισμού (π.χ. Πήλιο, Χίος, Μάνη, Ζαγοροχώρια) ή, τέλος, μιας αποτελεσματικότερης προσέγγισης πληθυσμού - στόχων κοινωνικής πολιτικής (παιδιά: κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, παιδιά μουσεία, παιδικά εργαστήρια κ.ά., ή ηλικιωμένοι: ΚΑΠΗ).

Η αποτελεσματικότητα της πολιτιστικής πολιτικής, όπως αποδεικνύεται και από τη διεθνή εμπειρία, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Ένας απ' αυτούς είναι και το κατά πόσο θα επιτευχθεί η σύνδεσή της με την τοπική παραγωγή, τις τοπικές πολιτιστικές βιομηχανίες,<sup>16</sup> ενώ παράλληλα θα εξασφαλισθεί η όσο το δυνατό "θερμότερη" συμμετοχή των κατοίκων.

### II.3.1. Παραδείγματα πολιτιστικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια

Στις επόμενες γραμμές, θα ακολουθήσει ένα παράδειγμα πολιτιστικής ανάπτυξης στην περιφέρεια. Ο πολιτισμός - ψυχαγωγία, στη συγκυρία, είναι και "άμεση παραγωγική δύναμη". Τα χωριά

<sup>16</sup> Αγραφιώτης Δ., "Πολιτιστικές ασυνέχειες", Ύψιλον, Αθήνα 1987, σελ. 88-101.  
Adorno Th., "The culture Industry", Routledge, Λονδίνο 1992, σελ. 85-93.

ερημώνουν από νέους και νέες. Το καλοκαίρι όμως ζωντανεύει γιορταστικά, πολιτιστικά η ύπαιθρος. Κάθε χωριό και πολιτειούλα οργανώνουν το πανηγύρι τους με την ευκαιρία του γιορτασμού κάποιου αγίου τους. Τότε το επισκέπτονται και οι ξενητεμένοι του, καθώς και από τη γύρω περιφέρεια. Και, βέβαια, όλο και μεγαλώνει ο αριθμός των παραθεριζόντων στον τόπο καταγωγής τους.

Στις μέρες μας, κάποιες από τις λειτουργίες των πανηγυριών έχουν ατονήσει, σβήσει, νέες έχουν προστεθεί. Αλλά ο θεσμός παραμένει ζωντανός και σε αυτόν πρέπει να "πατήσουμε", μεταβάλλοντας το περιεχόμενό του, αναβαθμίζοντάς το, εμπλουτίζοντάς το - όπου χρειάζεται.

Ας αρχίσουμε από την ψυχαγωγία: Την "διεκπεραιώνουν" επιχειρηματίες άσχετοι με οτιδήποτε άλλο πέρα από το οικονομικό αλισβερίσι, με μουσικά συγκροτήματα συνήθως ανύπαρκτης καλλιτεχνικής αξίας. Η αμοιβή των μουσικών γίνεται με "χαρτούρα" και παίζουν με "παραγγελιές", υποβιβάζοντας έτσι τα "παλλαϊκά πανηγύρια".

Αυτό το είδος πανηγυριού πρέπει να σταματήσει να ισχύει. Τη διοργάνωση να αναλάβουν η Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι πολιτιστικοί, κοινωνικοί φορείς. Τα μουσικά συγκροτήματα να επιλέγονται με αυστηρά καλλιτεχνικά κριτήρια, κατά προτίμηση από ντόπιους καλλιτέχνες, με βάση τη δημοτική μουσική. Η αμοιβή τους θα γίνεται από το φορέα διοργάνωσης. Έτσι, όλος ο κόσμος θα χορεύει μαζί, κατά βούληση. Το γλέντι θα γίνει "παλλαϊκό", θα συμβάλλει στην αλληλογνωριμία, στη σύσφιξη δεσμών των πανηγυριωτών. Επίσης, το γλέντι να βιντεοσκοπείται και να έχουν σημασία οι χοροί όπως

χορεύονται αυθεντικά και όχι από μαθητές σχολών, που συχνά χαλάνε τη γνησιότητα.

Βεβαίως και ο γιορτασμός μπορεί να απλώσει σε πολιτιστικό δεκαήμερο, δεκαπενθήμερο ή και μήνα, με ποικίλλες δραστηριότητες - π.χ.:

1. Θεατρικές παραστάσεις.
2. Έκθεση βιβλίου - με πυρήνα ή και αποκλειστικά συγγραφείς ντόπιους.
3. Έκθεση ζωγραφικής - με δημιουργούς ντόπιους.
4. Διαγωνισμός διηγήματος, ποιήματος, με θέματα περιοχής.
5. Αθλητικές εκδηλώσεις - με ταυτόχρονη ομιλία γύρω από ναρκωτικά κ.λπ.
6. Ομάδες για δημοτικούς χορούς, όσους περισσότερους γίνεται, από όλη τη χώρα.
7. Ομάδες χορωδιακές.
8. Ορχήστρα.

Τα "υποκείμενα" των παραπάνω εκδηλώσεων πρέπει να είναι κάτοικοι - μόνιμοι - του χωριού, της περιοχής. Η προσπάθεια θα τείνει στο να αυξάνεται ο αριθμός των ατόμων που, πέρα από το βιοπορισμό, θα ολοκληρώνουν την προσωπικότητά τους με δεξιότητες που τους ταιριάζουν. Ταυτόχρονα, δημιουργούνται ντόπια "πολιτιστικά κύτταρα", που θα πολλαπλασιάζονται και θα μεταφέρουν αυτές τις εκδηλώσεις σε όλη την περιφέρεια ολοχρονίς, σε συνδυασμό με τα πανηγύρια ή και όχι. Δηλαδή να δημιουργηθούν βιβλιοθήκες, να αποδίδονται τιμές σε ντόπιες προσωπικότητες για το έργο τους, να διασωθεί η παράδοση με ίδρυση ιστορικών και λαογραφικών μουσείων κ.λπ., καθώς επίσης και να

δίνονται διαλέξεις και σεμινάρια με τοπικά προβλήματα ή και συνέδρια ευρύτερου περιεχομένου.<sup>17</sup>

#### **II.4. Προώθηση και αναβίωση πολιτιστικών παραδόσεων σε σύγχρονους δήμους**

Θα ακολουθήσει μια αναφορά σε συγκεκριμένους δήμους, που έχουν έντονη δραστηριότητα σε τομείς λαϊκού πολιτισμού.

##### **A) Η περιοχή της Θράκης - Η περίπτωση της Κομοτηνής**

Τα λαϊκά δρώμενα αποτελούν πολύμορφο πολιτιστικό πόρο που εμπεριέχεται στην πλούσια πολιτιστική κληρονομιά<sup>18</sup> της Θράκης. Αν και, σήμερα, οι μορφές λαϊκών δρώμενων, που μας είναι γνωστές μέσα από τη διαδικασία της παράδοσης, δεν πραγματοποιούνται για τους ίδιους λόγους όπως παλιότερα, ωστόσο αποτελούν στοιχείο της τοπικής λαϊκής κουλτούρας και σημαντικό δείκτη πολιτισμικής εξέλιξης της περιοχής.

Η μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης, η καταγραφή των τάσεων για την Κομοτηνή και την ευρύτερη περιοχή της Θράκης, θεωρούμε πως είναι απαραίτητο στοιχείο για τη χάραξη αποτελεσματικής πολιτιστικής πολιτικής και όχι μόνο. Ειδικότερα, το θέμα των ομάδων του κοινωνικού αποκλεισμού (τσιγγάνοι, Ρωσοπόντιοι, Πομάκοι, μουσουλμάνοι κ.ά.) θα προτείναμε, για

<sup>17</sup> Τοπική Αυτοδιοίκηση, Αποκέντρωση, Δίμηνη Επιθεώρηση Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1997, σελ. 44-45.

<sup>18</sup> Μερακλής Μ.Γ., "Ο σύγχρονος Ελληνικός Πολιτισμός", Ωρα, Αθήνα 1973, σελ. 49-61.

πολλούς λόγους, να ενταχθεί στις άμεσες πολιτικές προτεραιότητες: προσέγγιση των ομάδων αυτών μέσω του πολιτισμού και προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων τους μέσα από την προώθηση δράσεων που θα αναδείξουν τον πολιτισμικό τους πλούτο. Η μελέτη της πολιτισμικής τους συμπεριφοράς θα προσφέρει τα στοιχεία για τη χάραξη μιας πολιτικής, της οποίας ένας από τους στόχους θα είναι η μείωση της πολιτισμικής απόστασης που χωρίζει αυτές τις ομάδες από τον υπόλοιπο θρακιώτικο πληθυσμό.

Σύμφωνα με τα όσα ήδη εκθέσαμε, θα προτείνουμε:

1. Κατάρτιση "πολιτισμικοί χάρτη" του Δήμου Κομοτηνής.
2. Καταγραφή, ταξινόμηση, μελέτη του πολιτιστικού πόρου Λαϊκά Δρώμενα.
3. Μελέτη του ευρύτερου περιβάλλοντος της Θράκης.
4. Μελέτη του τρόπου αξιοποίησης του πόρου.

Το Μάιο του 1995 ιδρύθηκε το Κέντρο Λαϊκών Δρώμενων, που λειτουργεί ως Αμιγής Δημοτική Επιχείρηση του Δήμου Κομοτηνής και έχει διττό χαρακτήρα:

- α) Ερευνητικό - Επιστημονικό.
- β) Φεστιβαλικό - Καλλιτεχνικό.

Το Κέντρο Λαϊκών Δρώμενων Κομοτηνής αποτελεί πυρήνα αναζωογόνησης και δημιουργίας, οράματος και προοπτικής στην πολιτιστική ζωή του τόπου.

Η πόλη της Κομοτηνής έχει φιλοξενήσει επιστήμονες και καλλιτέχνες από την Ελλάδα και το εξωτερικό, σε δυο Διεθνή Συνέδρια που αφορούσαν τα λαϊκά δρώμενα. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα σημαντικό πολιτιστικό γεγονός, το οποίο αποδεικνύει ότι ο

Δήμος Κομοτηνής όχι μόνο ενδιαφέρεται αλλά και στηρίζει κάθε σοβαρή προσπάθεια στον τομέα του πολιτισμού.

Στόχοι του Κέντρου Λαϊκών δρώμενων είναι:

- α) Να καταγράψει και να προβάλει τα λαϊκά δρώμενα.
- β) Να συμβάλλει σε μια αναγκαία διαδικασία, όχι περιγραφής ή ενημέρωσης, αλλά μάθησης.

Να συμβάλλει στη διαδικασία εξέλιξης του πολιτισμού. Να συμβάλλει στη μάθηση της κληρονομιάς και στην κληρονομιά της μάθησης.<sup>19</sup>

## **B) Η περιοχή της Δράμας**

Ο παραδοσιακός πολιτισμός της περιοχής Δράμας και πλούσιος είναι και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε πολλές εκφάνσεις των επιμέρους μορφών του. Η λαϊκή λατρεία π.χ. παρουσιάζεται και εδώ, όπως και στον άλλο βορειοελλαδικό χώρο, με επιβιώσεις σημαντικών αρχαιοελληνικών στοιχείων (χελιδονίσματα, άναμμα λατρευτικών πυρών, δοξασίες για αγίους με ιδιαίτερο λαογραφικό ενδιαφέρον, εθιμικές περιφορές εικονισμάτων, μεταμφιέσεις Δωδεκαημέρου κ.λπ.).

Η μέχρι τώρα όμως έρευνα και μελέτη του πολιτισμού αυτού κάθε άλλο παρά ικανοποιητική μπορεί να θεωρηθεί. Ενδεικτικό, όσον αφορά τη συλλογή πρωτογενούς υλικού, είναι ότι στο Κέντρο Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, όπου έχει αποθησαυρισθεί το πλουσιότερο υλικό από όλον τον ελληνικό χώρο (περισσότερα από 4.500

<sup>19</sup> Τοπική Αυτοδιοίκηση, Αποκέντρωση, Δίμηνη Επιθεώρηση, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1997, σελ. 41-42.

χειρόγραφα), από την περιοχή της Δράμας προέρχονται μόνο 12 συλλογές.

Η πενιχρότητα του αριθμού αυτού γίνεται περισσότερο εμφανής, αν ληφθεί υπόψη ότι από τον όμορφο νομό των Σερρών έχουν καταγραφεί στο οικείο βιβλίο εισαγωγής του Κέντρου 155 χειρόγραφα.<sup>20</sup> Από την περιοχή της Δράμας υπάρχουν ακόμη και 60 ειδικά ερωτηματολόγια για εθμικές πυρές και γεωργικά εργαλεία, συμπληρωμένα από δάσκαλους της περιοχής το 1970, για τη σύνταξη από το Κέντρο Λαογραφίας αντίστοιχων λαογραφικών ατλάντων. Καλύπτουν επομένως ελάχιστο μέρος του όλου λαογραφικού φάσματος, οι δε απαντήσεις αναφέρονται στο σύνολό τους σχεδόν στο προσφυγικό στοιχείο (Πόντος, Θράκη, Μ. Ασία).

Εξίσου πενιχρή παρουσιάζεται και η λαογραφική βιβλιογραφία της περιοχής. Ανάλογη κατάσταση επικρατεί και ως προς τη συλλογή του γλωσσικού υλικού.

Στην παραπάνω πενιχρή βιβλιογραφία ας προστεθεί η πρόσφατη έκδοση της Κοινότητας Καλής Βρύσης για τα τοπικά δρώμενα των Θεοφανείων, τα οποία παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον μετά την αποκάλυψη εκεί ιερού αφιερωμένου στη λατρεία του Διονύσου. Η τοπική βιβλιογραφία θα πλουτισθεί ακόμη με μερικά δημοσιεύματα (κυρίως για τις δωδεκαμερίτικες μεταμφιέσεις και τα μουσικά όργανα), όταν κυκλοφορήσουν τα πρακτικά της Β΄ Επιστημονικής Συνάντησης που οργάνωσε ο Δήμος Δράμας (19-22 Μαΐου 1994), για την ιστορία και τον πολιτισμό της περιοχής.

---

<sup>20</sup> Σερραϊκά Χρονικά 11, 193, σελ. 15-46.

Γίνεται φανερό ότι προβάλλει επιτακτικά, ως καθήκον πλέον επιστημονικό και εθνικό, η συγκέντρωση πρωτογενούς λαογραφικού και γλωσσικού υλικού της περιοχής, με απόλυτη προτεραιότητα στο γηγενές στοιχείο, όσο ακόμα στην καθημερινή ζωή θα επιβιώνουν σοτιχεία παραδοσιακά ή θα υπάρχουν πληροφορητές με βιωματικές αναμνήσεις.

Οι πλέον αρμόδιοι για συγκέντρωση υλικού είναι οι δάσκαλοι, στους οποίους οφείλεται κατά μέγιστο μέρος και το ήδη συγκεντρωμένο υλικό στο Κέντρο Λαογραφίας. Αρμόδιος για το συντονισμό της όλης προσπάθειας ενδείκνυται ο τοπικός Σχολικός Σύμβουλος και οι συλλογές να αποσταλούν στο Κέντρο Λαογραφίας για να είναι το υλικό αυτό προσιτό στους ερευνητές.

Ο Δήμος Δράμας έχει δώσει ήδη επαινετό παράδειγμα με τις Επιστημονικές Συναντήσεις, ο λαϊκός όμως πολιτισμός δεν αντιπροσωπεύθηκε επαρκώς.

Η σύγκληση και του 9ου Διεθνούς Συνεδρίου για την έρευνα του χορού στη Δράμα, για δεύτερη συνεχή χρονιά, αποτελεί ευαίωνα ένδειξη ότι αναγνωρίζεται η πλούσια τοπική πολιτιστική παράδοση και ότι η δυνατότητα για γνώση, μελέτη και προβολή της είναι απόλυτα εφικτή. Αρκεί να υιοθετηθεί με ζέση από κάθε αρμόδιο ως επιστημονική αναγκαιότητα και ως ουσιώδες και χαρακτηριστικό στοιχείο της εθνικής μας ταυτότητας και της αυτογνωσίας μας ως λαού.<sup>21</sup>

---

<sup>21</sup> Γ.Ν. Αικατερινίδης, Ερευνητής Κέντρου Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών, "Η έρευνα και μελέτη του λαϊκού πολιτισμού της περιοχής Δράμας", σελ. 22-23.



### Γ) Τα λαϊκά δρώμενα των Απόκρεω στα Γιάννενα του 18ου - 20ου αιώνα

Πρόκειται καταρχήν για ένα εμπορικό, μεταπρατικό αστικό κέντρο που, αν και από τα μέσα του 19ου αιώνα παρουσιάζει τάσεις οικονομικής και κοινωνικής παρακμής, διατηρεί και αναπτύσσει την εικόνα μιας πόλης με αστική (εμπορευματική, καλύτερα) όψη,<sup>22</sup> που ενισχύεται μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους και την ενσωμάτωσή της στα δεδομένα της μικροαστικής ελληνικής κοινωνίας. Ο εορτασμός της Αποκριάς στα Γιάννενα πραγματώνεται εντός των ορίων που θέτουν οι τρεις βασικές μορφές της κοινωνικής οργάνωσης, δηλαδή η οικογένεια και οι δικοί, ο μαχαλάς ή η συνοικία και η ευρύτερη κοινωνία της πόλης.

Δεδομένου ότι στις παραδοσιακές κοινωνίες το αντιθετικό σχήμα του ιδιωτικού - δημοσίου, του μέσα - έξω εμφανίζει ενισχυμένη τη θέση του "δημόσιου", αναδεικνύεται κυριαρχικός και στην προκειμένη περίπτωση ο δημόσιος εορτασμός της Αποκριάς, με βαρύνουσες τις κοινωνικές του σημασίες. Συνδεδεμένες καταρχήν με το συλλογικό, δημόσιο εορτασμό του μαχαλά είναι οι Τζιαμάλες ή Τζαμάλες, δηλαδή οι φωτιές που ανάβονται στις Χριστιανικές συνοικίες<sup>23</sup> (Σαράβα, Καραβατιά, Αρχιμαντρείο, Καλούτσα, Λούτσα κ.ά.) τις βραδινές ώρες της Κυριακής της Κρεατινής και κυρίως της Τυρινής.<sup>24</sup>

<sup>22</sup> Γ. Παπαγεωργίου, "Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα", Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1982.

<sup>23</sup> Κ. Φωτόπουλου, "Τα Γιάννενα: οι μαχαλάδες, τα σοκάκια και τα τοπωνύμιά τους με τις ιστορικές και λαογραφικές παραδόσεις και ανέκδοτα", Αθήνα 1986.

<sup>24</sup> Δ. Σαλαμάγκα, "Γιαννιώτικες Απόκριες", Λαογραφικά σύμμικτα, ανάπτυπο από την Ηπειρωτική Εστία, 1957, σελ. 58-63.

Σημειώνεται αρχικά ότι τα αποκριάτικα δρώμενα της συνοικίας (χορός γύρω από τη φωτιά, γλέντι, ανταλλαγή λαϊκών στιχουργημάτων με σκωπτικό περιεχόμενο κ.λπ.) τελούνται δίχως προσωπίδες. Αποκαλυμμένη λοιπόν η συνοικία, προσδιορίζει, με συγκεκριμένες πράξεις και συμβολικά σχήματα, τον εαυτό της, την ταυτότητά της και την κατοχυρώνει προς τα έξω.

Δεν μας εκπλήσσει το γεγονός ότι, στην πορεία του χρόνου, οι συνοικιακές τζαμάλες παρέμειναν ανθεκτικές και ως σήμερα αποτελούν το εντονότερο αποκριάτικο δρώμενο της πόλης. Πρόκειται, βέβαια, για αναβιωμένη παράδοση (ο πολιτιστικός σύλλογος αναλαμβάνει τη διοργάνωση, ο Δήμος προσφέρει τα ξύλα και το κρασί), αλλά οι παλιοί ντόπιοι της κάθε συνοικίας δείχνουν να αναγνωρίζουν, ανάμεσα στο πολυάνθρωπο ετερογενές πλήθος των νέων κατοίκων, ένα κομμάτι της συνοικιακής τοπικής τους ταυτότητας.

Στα Γιάννενα, η παράδοση έχει μια ξεχωριστή εικόνα και μια μυθοποιημένη εξήγηση για το δικαίωμα εορτασμού της Αποκριάς και, ιδιαίτερα, της μάσκας: οι ντόπιοι ανάγουν το δικαίωμα εορτασμού του καρναβαλιού σε κατοχυρωμένο και έγγραφο προνόμιο<sup>25</sup> που πέτυχαν οι Γιαννιώτες κατά την παράδοση της πόλης στους Τούρκους το 15ο αιώνα, επί Σινάν Πασά. Η καταγωγή μάλιστα της μάσκας και ο δυτικότερος εορτασμός της Αποκριάς ανάγεται σε παλαιότερες εποχές, γύρω στο 15ο με 16ο αιώνα, με τους ευγενείς και τους ιππότες, τους καστρινούς, που ήταν οι μόνοι που είχαν το δικαίωμα της μάσκας.

<sup>25</sup> Ι. Λαμπρίδης, "Περιγραφή της πόλεως Ιωαννίνων", Ηπειρωτικά Μελετήματα, τομ. 2, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1971, σελ. 41-42.

Μύθος ή πραγματικότητα,<sup>26</sup> οι παραπάνω ιστορίες δείχνουν να αποκτούν ένα ξεχωριστό νόημα στη συλλογική συνείδηση των μεταγενέστερων, καθώς ως παράδοση γίνονται αντικείμενο συλλογικής δράσης που προσαρμόζεται από τα υποκείμενα στα εκάστοτε αιτούμενα της συντήρησης της τοπικής ή εθνικής ταυτότητας. Η νοσταλγική αυτή ανάκληση της νικηφόρας εισβολής και της παγίωσης τοπικών κοινωνικών, θρησκευτικών και πολιτισμικών αξιών, συχνά υπέκρυπτε μια συμβολική αντιπαράθεση εθνικών αξιών και εθνικής ταυτότητας.

Στην τελευταία, μάλιστα, πριν την απελευθέρωση περίοδο, συναντούμε σχεδόν επαναδιατυπωμένο το συμβολικό σύστημα του καρναβαλιού, καθώς σ' αυτό γίνονται εμφανή τα συμβολικά σχήματα της ρήξης και της συγκρούσης με τον κατακτητή. Η παρουσία φουστανελάδων ως πρωταγωνιστών του δημόσιου λαϊκού δρώμενου, η επανεμφάνιση του απαγορευμένου αποκριατικού χορού - παιχνιδιού Γαϊτανάκι<sup>27</sup> στα 1906, με εντονότερο το συμβολικό εθνικοαπελευθερωτικό του μήνυμα, αποτελούν μερικές ενδείξεις. Αναγνωρίζουμε λοιπόν εδώ τη δυναμική μιας παράδοσης, επινοημένης ή όχι, που στη διαδικασία της ιστορικής διαπραγμάτευσης της ταυτότητας αποκτά από τους ίδιους τους κοινωνικούς δράστες διαφορετική κάθε φορά σημασία: συντήρησης, αλλαγής, αγνόησης ή αναβίωσής της. Σε αυτή την εκδοχή, η "αναβιωμένη" ως ένα βαθμό παράδοση απαιτεί την προσοχή μας, για μια κριτική τόσο της κυρίαρχης (επίσημης) ιδεολογίας και κουλτούρας όσο και της ανεπίσημης, της αφανούς εκδοχής που ίσως αποκτούν τα πράγματα στην πορεία της αναπαραγωγής τους.

<sup>26</sup> Αραβαντινός, "Χρονογραφία της Ηπείρου", τομ. 2, εν Αθήναις 1856, σελ. 317.

<sup>27</sup> Βασ. Πυρρινέλλα, "Η ίδρυσις των Ιωαννίνων και η ονομασία αυτών", Ηπειρωτική Εστία 7, 1959, σελ. 60.

## ΜΕΡΟΣ Β΄

### ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

#### ΑΠΟΚΡΙΕΣ - ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

##### 1.1. Το έθιμο των Απόκρεων (ρίζες, προέλευση, σημασία)

Η λέξη Αποκριά γενικά δηλώνει την τελευταία ημέρα που επιτρέπεται η κρεοφαγία, πριν αρχίσει η περίοδος νηστείας. Κατ' επέκταση, ταυτίζεται με ολόκληρο το χρονικό διάστημα των τριών πρώτων εβδομάδων του Τριωδίου, που αρχίζει την Κυριακή του Τελώνου και Φαρισαίου. Οι Απόκριες αυτές λέγονται από το λαό και Μεγάλες Απόκριες.

Τόσο για τις πόλεις όσο και για την ύπαιθρο, οι Απόκριες είναι η περίοδος διασκέδασης, μια χαρούμενη παρένθεση ανάμεσα στη λατρεία του Δωδεκαημέρου και στη νηστεία της Μεγάλης Σαρακοστής.

Υπαινιγμό εορτασμού στο Βυζάντιο κατά της Απόκρειας, δεδομένου ότι τότε οι μεγάλες διασκεδάσεις γίνονταν στην περίοδο του Δωδεκαημέρου, έχουμε για τον 8ο αιώνα στους κατηχητικούς λόγους του Θεοδώρου του Στουδίτου, ενώ άλλος συγγραφέας του 13ου αιώνα, ο Ιωάννης Χούμνος, μιλεί σαφέστερα για τις διασκεδάσεις της Απόκριας.

Ο αστικός εορτασμός της Αποκριάς, γνωστός περισσότερο με την ονομασία Καρναβάλι, διαμορφώθηκε από την αρχή με καθαρά ψυχαγωγικούς σκοπούς, όπως το σύγχρονο Πατρινό Καρναβάλι.

Αντίθετα, ο παραδοσιακός εορτασμός στην ύπαιθρο (αγροτικό καρναβάλι) διατηρεί μέρος ακόμη από τον παλιό μαγικοθρησκευτικό χαρακτήρα του. Με τις συνεστιάσεις και τις διασκεδάσεις που ακολουθούν τονώνει τους συγγενικούς και φιλικούς δεσμούς των κατοίκων κάθε χωριού και έχει τις ρίζες του στις μιμικές ευκτηριακές εκδηλώσεις του Δωδεκαημέρου.

Το κύριο γνώρισμα της Αποκριάς αποτελούν οι μεταμφιέσεις, με συνηθέστερους τύπους μεταμφιεσμένων το γαμπρό και τη νύφη, την καμήλα, την αρκούδα κ.λπ., ανάλογα με την έμπνευση της στιγμής, τις δυνατότητες μεταμφίεσης και την παράδοση του τόπου.

Πολλές φορές οι μεταμφιεσμένοι σχηματίζουν ομίλους και δίνουν υπαίθριες, κωμικού περιεχομένου παραστάσεις. Άλλοτε πάλι απαγγέλουν αυτοσχέδιους σατιρικούς στίχους με έντονη αθυροστομία, που έχουν σχέση με πρόσωπα και γεγονότα του τόπου ή με περιστατικά της καθημερινής ζωής.

Συνηθέστερο θέμα και θέαμα του αποκριάτικου πανηγυριού είναι ο γάμος. Σημαντικό γεγονός μέσα στη ζωή του χωριού, κλείνει μέσα του και πολλά στοιχεία που προσφέρονται για σάτιρα. Οι παραστάσεις στις περιπτώσεις αυτές είναι παραλλαγές πάνω σε μεγάλα θέματα της κοινωνικής ζωής.

Η εξωτερίκευση όμως του κάθε θέματος και του κάθε χαρακτήρα είναι στενά δεμένη με τις τοπικές παραδόσεις και την τοπική πραγματικότητα. Κατ' επέκταση, δίνονται και παραστάσεις με υποθέσεις παρμένες από τον Ερωτόκριτο, τη θυσία του Αβραάμ, την Ερωφίλη και από άλλα έργα του Κρητικού κυρίως θεάτρου. Στη Ζάκυνθο ειδικότερα, συνηθίζονται οι λεγόμενες "Ομιλίες", κανονικές θεατρικές

παραστάσεις, με μακρόχρονη προετοιμασία, από αυτοδίδακτους ηθοποιούς του νησιού.

Σε πολλά μέρη της ελληνικής υπαίθρου, οι παραδοσιακές αποκριάτικες εκδηλώσεις αποκτούν οπωσδήποτε ιδιαίτερη μορφή και περιεχόμενο, όπως στο Σοχό Θεσσαλονίκης και στη Νάουσα Ημαθίας. Τοπικές παραδόσεις αιτιολογούν την ιδιότυπη εκδήλωση.

Στο Σοχό π.χ., ο πανηγυρισμός αποβλέπει στην πλούσια παραγωγή καλαμποκιού και οι μεταμφιεσμένοι, οι οποίοι είναι ζωόμορφοι, πιστεύεται ότι συμβολίζουν στρατιώτες του Αγίου Θεοδώρου, που κάποτε πολιορκήθηκαν στη γύρω περιοχή, κατόρθωσαν όμως να διαφύγουν ντυμένοι με προβιές μαύρων τράγων.

Στη Νάουσα οι νέοι ντύνονται, με παραδοσιακές τοπικές στολές και κατάλληλη προσωπίδα, "Μπούλες" και "Γενίτσαροι", συγκροτημένοι δε σε ομάδες γυρίζουν την πόλη χορεύοντας υπό τους ήχους ζουρνάδων και νταουλιών. Η τοπική παράδοση σχετίζει το έθιμο με τους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Ιδιαίτερη θέση στην Αποκριάτικη περίοδο έχει η Πέμπτη της Κρεατινής εβδομάδας, η λεγόμενη Τσικνοπέμπτη, γιατί την ημέρα αυτή όλα τα σπίτια ψήνουν κρέας ή λιώνουν το λίπος από τα χοιρινά και η τσίκνα είναι διάχυτη παντού.

Αλλά ενώ η Πέμπτη της Κρεατινής είναι η μέρα ιδιαίτερης χαράς, το Σάββατο της ίδιας εβδομάδας, καθώς και τα δυο επόμενα Σάββατα της Τυρινής και της πρώτης Σαρακοστής, των Αγίων Θεοδώρων, όπως λέγεται, είναι αφιερωμένα στη λατρεία των νεκρών, με επισκέψεις στους τάφους.

Την ίδια, λοιπόν, εποχή, που σήμερα γιορτάζονται οι Απόκριες, στην Αρχαιότητα τελούνταν τα Αθηναϊκά Ανθεστήρια, εορτή όχι μόνο των ανθέων αλλά και των ψυχών. Οι δυο πρώτες ημέρες των Ανθεστηρίων, τα Πιθοίγια και οι Χόες, ήταν αφιερωμένες στο Διόνυσο, ενώ η τρίτη, οι Χύτροι, ήταν η μέρα των ψυχών.

Από τα χαρακτηριστικά έθιμα της αποκριάτικης περιόδου είναι και οι φωτιές που ανάβονται σε πολλούς τόπους, σε πλατείες και σταυροδρόμια, κατά τις βραδινές ώρες, κυρίως την τελευταία Κυριακή. Καμμιά φορά και η στάχτη της αποκριάτικης πυράς χρησιμοποιείται δεισιδαιμονικά. Στην περιοχή της Πέλλας π.χ. την ρίχνουν σε νερό και πλένονται για να φύγουν οι λειχήνες ή τη σκορπούν στις φωλιές για να γεννοπυν οι κότες αυγά.

Ο αγροτικός εορτασμός της Αποκρίας, όπως και ο αστικός, κορυφώνονται την τελευταία Κυριακή της Τυροφάγου. Μεταμφιέσεις, χοροί, τραγούδια, διασκεδάσεις, συνεχίζονται όλη την ημέρα. Το δείμνο παίρνει τη μορφή συνεστίασης συγγενικών και φιλικών οικογενειών. Από τα κύρια παραδοσιακά φαγητά του τραπέζιού της Τυρινής είναι τα μακαρόνια, γι' αυτό η εβδομάδα αυτή λέγεται και "Μακαρονού".

Στα περισσότερα μέρη το δείπνο της Τυρινής τελειώνει με αυγό και με σχετικούς αστεϊσμούς αλλά και μαντικές παρατηρήσεις. Στη Σύρο π.χ., καθώς και σε πολλά άλλα μέρη, κρεμούν ένα αυγό από το ταβάνι ψηλά και όπως κάθονται όλοι γύρω στο τραπέζι "του δίνουνε μια κουταλιά και φέρνει βόλτα στο τραπέζι και δοκιμάζει ο καθένας να το πιάσει με το στόμα του".

Με το δείπνο της Τυρινής Κυριακής και τον πανηγυρισμό την επόμενη, της Καθαρής Δευτέρας, κλείνει η χαρούμενη αποκριάτικη περίοδος και αρχίζει η σωματική και ψυχική προετοιμασία για το Πάσχα.<sup>28</sup>

Οι Απόκριες γιορτάζονται σ' όλη την Ελλάδα με ξεχωριστή εύθυμη διάθεση. Η μεταμφίεση είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία. και από κανέναν κανονικά μεταμφιεσμένο δεν λείπουν τα κουδούνια που κρεμάει πάνω του, προσπαθώντας να τα κάνει να ηχούν όσο το δυνατό περισσότερο θορυβώδη. Αυτό είναι το κύριο χαρακτηριστικό αρκετών εθίμων με μεταμφιέσεις, που έχουν πανάρχαιες καταβολές, οι οποίες ονομάζονται Διονυσιακές.

Η Θράκη έχει τα πρωτεία στη σπουδαιότητα και την αρχαιότητα αυτών των εθίμων. Εκεί επέζησε ακόμη και ο καλόγερος, που τώρα μεταμφιεσμένος στη Μακεδονία, αποτελεί ένα πραγματικά παραδοσιακό δρώμενο.

Αλλά και σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο, διάφοροι θίασοι κάνουν αναπαραστάσεις που αφήνουν την υποψία πως πρέπει από κάπου πιο σημαντικά να προέρχονται, να έχουν ρίζες βαθιές στην εθιμική ζωή του Έλληνα και να μην είναι εφευρήματα για ξεφάντωμα και διασκεδάσεις απλώς, όπως ο Βλάχικος Γάμος, που γίνεται στη Θήβα αλλά και στην Περαχώρα Κορινθίας.

Όλα τα έθιμα αυτά έχουν έναν κωμικό φαινομενικά χαρακτήρα. Τα περισσότερα έχουν χάσει την πρωταρχική τους έννοια και γίνονται για το καλό ή για να γελάσουμε. Η κοινωνική κριτική ασκείται ελεύθερα. Οι κοινωνικές διακρίσεις παύουν και κάτω από μια μάσκα κι ένα

<sup>28</sup> Εγκυκλοπαίδεια "ΜΠΡΙΤΑΝΝΙΚΑ", ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ, Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών, σελ. 179.



μασκάρεμα ο Διόνυσος ξαναζεί με όλη τη δημοκρατική του μεγαλοπρέπεια.<sup>29</sup> Οι κοινωνικοί κανόνες ανατρέπονται, κάτω από τη μάσκα τα άτομα απελευθερώνονται.

## 1.2. Το Καρναβάλι (ρίζες, προέλευση, έννοια)

Το καρναβάλι, από την ιταλική λέξη *carnevale* (< λατ. *carnem levare* ή *carnis levamen* = εξαφανίζω το κρέας) αποτελεί μέρος των Απόκρεω. Η κωμική λαϊκή παράδοση έχει μια ιδιαίτερη ταυτότητα που τη διακρίνει τόσο από τη σοβαρή λαϊκή έκφραση, όσο και από τη λόγια παράδοση, όπου εντάσσεται η μεταγενέστερη από το Ρεμπελαί κλασική και αστική ευρωπαϊκή κωμωδία. Και αυτό το διακριτικό γνώρισμα θέλει να συλλάβει με ένα θεωρητικό σχήμα ο Μπαχτίν, ανάγοντας τις ποικίλες και ετερόκλητες μορφές του λαϊκού γέλιου σ' έναν κοινό παρονομαστή:

"Καρναβάλι": Όρος που παραπέμπει όχι μόνο στην ομώνυμη κινητή γιορτή της δυτικής Χριστιανοσύνης, αλλά σε κάθε παραδοσιακή γιορτή που περιλαμβάνει στο τελετουργικό της μεταμφιέσεις, μάσκες, δρώμενα όπως η ενθρόνιση και εκθρόνιση ενός πραγματικού βασιλιά, ο θάνατος και η ανάσταση, συνήθειες που αντιστρέφουν την κανονική τάξη των πραγμάτων.

Η λέξη Καρναβάλι αποκτά μια ευρύτατη σημασία και αγκαλιάζει λίγο πολύ όλες τις λαϊκές γιορτές, όλες τις συλλογικές εκδηλώσεις που παρουσιάζουν έναν κοινό πυρήνα: τον περιοδικό

<sup>29</sup> Μαρία Μιχαήλ-Δέδε, "Γιορτές, έθιμα και τα τραγούδια τους", Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1987.

εορτασμό της ανακύκλησης των εποχών και της αναγέννησης του κόσμου, είτε αυτός σημαίνει τη συμβολική επανάληψη της δημιουργίας, την επιστροφή στο μυθικό παρελθόν όπου εμφανίστηκαν όλες οι μορφές, είτε, πιο απλά, το τέλος του παλιού και την αρχή του καινούργιου.<sup>30</sup> Ο Μπαχτίν πρωτοτυπεί ως προς το εξής: Στο ότι διευρύνει την έννοια "Καρναβάλι" και τις εσωτερικές σχέσεις των στοιχείων που την συνθέτουν.

Έτσι, ενώ οι περισσότεροι μελετητές καταπονούνται με τα ακανθώδη ζητήματα της καταγωγής και της πιθανής εξέλιξης αυτού του φαινομένου (συζητώντας λ.χ. για το αν το Χριστιανικό Καρναβάλι προέρχεται από τα Σατουρνάλια, τα διονυσιακά πανηγύρια ή άλλες αρχαιότερες ειδωλολατρικές γιορτές ή είναι κάτι διάφορο που δεν μπορεί ν' αναχθεί σ' αυτές) ή και με ζητήματα ακόμα πιο σκοτεινά, όπως η προέλευση και η αρχική σημασία της μάσκας κ.ά., ο Μπαχτίν κάνει κάτι πιο ταπεινό: παραβάλλοντας τις κωμικές μορφές του Ρεμπελαί φανερώνει την κρυφή τους αλληλουχία και τον κοινό δεσμό τους με το Καρναβάλι.

Η εποχή που μελετά ο Μπαχτίν - ο Μεσαίωνας και η νεαρή Αναγέννηση - προσφέρεται για ευρύτερες θεωρήσεις. Η εποχή αυτή παρέχει ένα άφθονο υλικό μορφών και κειμένων.

Σ' αυτή την περίοδο, ο τύπος της καρναβαλικής γιορτής, που συγκροτήθηκε στο τέλος της αρχαιότητας και στην αρχή του Μεσαίωνα, έχει πια αποκρυσταλλώσει τα βασικά του χαρακτηριστικά, ενώ παράλληλα διατηρεί ολοζώντανες τις διονυσιακές καταβολές του, που η Εκκλησία δεν μπόρεσε να ξεριζώσει

<sup>30</sup> Κιουρτσάκης Γιάννης, Καρναβάλι και Καραγκιόζης, "Οι ρίζες και οι μεταμορφώσεις του λαϊκού γέλιου", Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1985.

- απεναντίας αναγκάστηκε να συμβιβαστεί μ' αυτά τα έθιμα και να τα εντάξει στο δικό της εορτολόγιο. Η ειδωλολατρία και ο Χριστιανισμός σμίγουν για να γεννήσουν νέες μορφές. Μια από αυτές είναι το Καρναβάλι.

Στο Βυζάντιο βρίσκουμε πολλές ακόμα συγγενικές εκδηλώσεις, που τελούνται σε διάφορες εποχές του χρόνου. Π.χ. γιορτή των Αγίων Νοταρίων, στις 25 Οκτωβρίου, όπου οι μαθητές παρέλαυναν μεταμφιεσμένοι στους κεντρικούς δρόμους και στις πλατείες της Κωνσταντινούπολης και πήγαιναν τραγουδώντας στις εκκλησίες - πολλοί καβαλικεύοντας γαϊδουράκια και έχοντας βαμμένο πρόσωπο, γυναικείο χιτώνα, κρεμμύδια και σκόρδα γύρω από το σώμα.

Στην Εγκυκλοπαίδεια του "Χάρη Πάτση" διαβάζουμε ότι από τους αρχαίους χρόνους υπήρχε η συνήθεια, σε διάφορους λαούς, με το ξεκίνημα της Άνοιξης, να κάνουν γιορτές στους θεούς τους. Στην Αρχαία Ελλάδα οι γιορτές αυτές γίνονταν προς τιμή του Διόνυσου. Το πνεύμα που επικρατούσε σ' αυτές τις γιορτές ήταν ένα υποτιθέμενο ξεφάντωμα, που περιείχε πολύ κρασί αναμειγμένο με ναρκωτικές ουσίες της εποχής. Ήταν ευκαιρία για εκπλήρωση κάθε ανήθικης επιθυμίας, ιδιαίτερα σεξουαλικής, κάτω από την κάλυψη που παρείχαν οι μάσκες και τελικά όλα αυτά τα συμπλήρωναν ανάλογα τραγούδια και χοροί.

Στην εγκυκλοπαίδεια "Δομή" επίσης στη λέξη Καρναβάλι διαβάζουμε: Σύμφωνα με βαθιά ριζωμένη πίστη των πρωτόγονων, οι μασκοφορεμένοι γίνονται ότι παριστάνει η μάσκα. Οι μάσκες παρίσταναν τους πεθαμένους προγόνους. Το μασκοφόρεμα, λοιπόν, είχε τη σημασία της ανάκλησης νεκρών. Κατά τη γνώμη των εθνολόγων,

αυτή η τελετουργία πρέπει να αποδοθεί σε πανάρχαιες δοξασίες και ανάγεται στις νεολιθικές ρίζες της γεωργίας, ότι δηλαδή κάθε καρποφορία, όπως και κάθε γονιμοποιός δύναμη, αποδιδόταν στις μετενσαρκώσεις των νεκρών. Συνεπώς, η ύπαρξη και η ευτυχία μιας κοινωνικής ομάδας, π.χ. ενός χωριού, δεν μπορούσε να εξασφαλισθεί παρά μονάχα στην περίπτωση που τα πνεύματα των νεκρών θ' αποφάσιζαν να εξουσιάσουν τον κόσμο των ζωντανών, για να μεταδώσουν σ' αυτούς τη γονιμοποιό τους ζωτικότητα. Μεταμφιεζόμενοι, λοιπόν, πίνοντας και κάνοντας όργια, προκαλούσαν τα πνεύματα των νεκρών στον τόπο τους, για να δώσουν καλή σοδειά στα χωράφια τους. Βέβαια, τα πνεύματα των νεκρών δεν μπορούν να επιστρέψουν στον κόσμο των ζωντανών, αυτό είναι ξεκάθαρο από τις πληροφορίες που παίρνουμε από την Αγία Γραφή.<sup>31</sup>

Στην εγκυκλοπαίδεια "ΜΠΡΙΤΑΝΝΙΚΑ" διαβάζουμε: Καρναβάλι: Ως ονομασία της Αποκριάς και ιδίως του εορτασμού της, με τις μεταμφιέσεις και της άλλες εκδηλώσεις.

Ειδικότερα με την Αποκριά, παραμονή της έναρξης της νηστείας της Τεσσαρακοστής, την τελευταία Τρίτη της Αποκριάς των Δυτικών δηλώνονται:

1. Η περίοδος κατά την οποία η Εκκλησία επιτρέπει κοσμικές αμαρτωλές διασκεδάσεις, από την εορτή των Θεοφανείων ως την Καθαρή Τετάρτη, που είναι η αρχή της Τεσσαρακοστής των Δυτικών, αντίστοιχη της Καθαρής Δευτέρας της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

<sup>31</sup> "ΕΛΠΙΔΑ", Διμηνιαία νεανική εφημερίδα, "Επιστροφή στις αξίες της ζωής". Φύλλο 3, Αθήνα, Φεβρουάριος 1999.

2. Οι ίδιες διασκεδάσεις κατά την περίοδο αυτή και ειδικότερα κατά τις μέρες της κρεοφαγίας.
3. Η αυτού μεγαλειότης ο Καρνάβαλος: χονδροειδές ανδρείκελο, προσωποποίηση του καρναβαλιού, που καίγεται ή ενταφιάζεται την Καθαρή Τετάρτη των Δυτικών.

### **Το Καρναβάλι των Δυτικών**

Το Καρναβάλι, αντίθετα με την Τεσσαρακοστή, είναι περίοδος χαρούμενης ηθικής ελευθερίας ή χαλάρωσης, κατά την οποία οι κανόνες του κόσμιου βίου αναστέλλονται προσωρινά. Ο κόσμος "γυρίζει ανάποδα" και βασιλεύει η λησμονιά της καθημερινότητας: τα ταμπού και οι απαγορεύσεις παραμερίζονται και όλες οι εκτροπές επιτρέπονται. Η χρησιμοποίηση σεξουαλικών και ερωτικών συμβόλων συνδυάζεται συχνά με τις παραδοσιακές εκδηλώσεις αυτής της περιόδου.

Οι εορτές του Καρναβαλιού συνδέονται με τον κύκλο των εποχών του έτους: οι άνθρωποι πανηγυρίζουν για την Άνοιξη, για το φως που ξαναγεννιέται, για το τέλος του Χειμώνα, ο οποίος κρατούσε το φως αιχμάλωτο.

Στη Γαλλία, οι μεταμφιέσεις εξαφανίστηκαν γρήγορα μετά τον πόλεμο του 1870 και κυρίως μετά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Έλειψαν από τις πλατείες και εμφανίζονται μόνο σε κλειστούς χώρους, με τη μορφή του χορού των μεταμφιεσμένων. Αυτοί οι χοροί υπήρχαν από το 15ο αιώνα.

Στην Ιταλία το Καρναβάλι είχε πάντα πολύ τιμητική θέση. Το Καρναβάλι της Βενετίας παρέμεινε το καλύτερο από τα ιταλικά καρναβάλια, ως τις αρχές του 19ου αιώνα.

Στη Γερμανία, οι εορταστικές εκδηλώσεις ήταν φαντασμαγορικές κατά το Μεσαίωνα και κατά την Αναγέννηση.

Στη Λατινική Αμερική το Καρναβάλι πρωτοεμφανίστηκε στο Σαλβαδόρ και στο Ρίο ντε Ζανέιρο κατά το 19ο αιώνα. Συνδέθηκε με μια τοπική λαϊκή παράδοση και εξευρωπαϊίστηκε επιφανειακά και εκ των υστέρων. Η μουσική και ο χορός είναι τα βασικά στοιχεία του.

### **1.2.1. Καρναβάλι και Καραγκιόζης (Θέατρο Σκιών - Λαϊκό Θέατρο)**

Το Καρναβάλι έχει σχέση με τον Καραγκιόζη.<sup>32</sup> Ο Καραγκιόζης συνδέεται εντελώς φανερά και αυτόματα με τα καρναβαλιά έθιμα, αφού κάθε ρόλος του, κάθε μεταμόρφωση και κάθε "ενθρόνισή" του συνεπάγεται ή προϋποθέτει σχεδόν πάντα μια μεταμφίεση. Σήμερα μαμή και αύριο λόρδος ή γιατρός, μεθαύριο ναύαρχος, πασάς, φάντασμα, αξιωματικός, κλεφτόπουλο, αστροναύτης ή νύφη - ο κατάλογος δεν έχει τέλος.

Ωστε μπορούμε να πούμε ότι δεν μασκαρεύεται απλώς για να ζήσει, αλλά ζει για να μασκαρεύεται. Γι' αυτό οι μεταμφιέσεις του είναι "αποκριάτικες και γελαιογραφικές". Μάρτυρες το τρύπιο ημίψηλο, η κουρελιασμένη βελάδα και η ανάπηρη ομπρέλα, που συνθέτουν την πασίγνωστη επίσημη φορεσιά του, η οποία υπογραμμίζει έτσι

<sup>32</sup> Μιχάλης Ιερωνυμίδης, Γραφίστας - Ερευνητής του Θεάτρου Σκιών, Δήμος Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι '97.

ταυτόχρονα το "μεγαλείο" της αποστολής του και τη "χαμηλότητα" της πραγματικής του θέσης, δηλαδή ακόμα, το ψέμα του και την αλήθεια του. Ή, πιο αυθαίρετα, τα ετερόκλητα και παράταιρα ρούχα που διαλέγει κάποτε σ' ένα παλιατζίδικο - στολή συνταγματάρχη, σπαθί και σπιρούνια ιππεία, γκέτες πυροσβέστη, διακριτικά χωροφύλακα - για να παραστήσει τον πλοίαρχο. Σαν να γύρευε να "μασκαρέψει" τον ίδιο του το ρόλο, αλλά και αυτούς που τον πιστεύουν - να μεταβάλλει την ίδια του την παράσταση σε μια αποκριάτικη γιορτή.

Το πράγμα υπογραμμίζεται μάλιστα και από τα άλλα πρόσωπα του θιάσου του: "Πώς τα κατάφερες να καρναβαλοποιηθείς έτσι;" του λέει π.χ. ο Σταύρακας στο έργο του Μόλλα. Σε φυλλάδιο του 1940 ο Μπαρμπα-γιώργος τον ονομάζει "αποκριάτικο φασουλή" και σε παλαιότερο του Μόλλα, το Κολλητίρι, βλέποντας τον πατέρα του με ρούχα Πασά, τον ρωτάει: "Πατέλα, είναι απόκλιες και εμασκαλεύτηκες έτσι;", ενώ σε δημοσιευμένη παράσταση του αλησμόνητου Παναγιώτη Μιχαλόπουλου, ο γιός του και πάλι τον προτρέπει: "Πάρε πατέρα, τη βελάδα και το ψηλό καπέλο να το φορέσεις, να λέει ο κόσμος πως ήρθαν οι απόκριες".

Και είναι αλήθεια περίεργο πώς αυτές οι ρητές συσχετίσεις με το Καρναβάλι δεν προσέχτηκαν όσο θα το άξιζαν. Τουλάχιστον επειδή φανερώνεται καθαρά η εγγενής θεατρικότητα του κωμικού μας ήρωα.

Γιατί το θέατρο είναι στον πυρήνα του ομόλογο με το Καρναβάλι και αυτό αποτυπώνεται σ' όλες τις παραστάσεις του μπερντέ: Ο Καραγκιόζης φοράει μια μάσκα και έτσι παίζει έναν

καινούργιο, ειδικό ρόλο, που συνδέεται πάντα διαλεκτικά με το γενικό και αμετακίνητο ρόλο του. Με άλλα λόγια, μας παραπέμπει συνάμα στο Καρναβάλι και στο θέατρο εκείνο που στήνει ή "σκηνοθετεί" σε κάθε του παράσταση.

Αλλά ο δεσμός είναι πολύ βαθύτερος, καθώς αφορά όχι μόνο στον τύπο ή στο ρόλο του Καραγκιόζη, αλλά και στο ίδιο του το "σώμα", την ύλη με την οποία είναι φτιαγμένος (το δέρμα, το χαρτόνι ή όποια άλλη), δηλαδή την πρωταρχική του υπόσταση ως φιγούρας.

Γιατί η φιγούρα του Θεάτρου Σκιών έχει μια ολοφάνερη συγγένεια με τη μάσκα: συγγένεια πιθανώς γενετική (αφού, αν πιστέψουμε διάφορους μελετητές, τόσο τα προσωπεία όσο και οι "σκιές" αναπαρίσταναν ή, καλύτερα, ενσάρκωναν αρχικά τις ψυχές των νεκρών) και, οπωσδήποτε, λειτουργική (αφού τόσο η μάσκα όσο και η φιγούρα του μπερντέ κρύβει και την ίδια στιγμή φανερώνει κάτι). Έτσι ο Καραγκιόζης δεν είναι απλώς ένας μασκαράς αλλά και η ίδια η μάσκα: μια μάσκα βέβαια ιδιότυπη, αφού πίσω από αυτή δεν υπάρχει καν μεταμφιεσμένος άνθρωπος, αλλά μονάχα το χέρι, η φωνή και το πνεύμα του Καραγκιοζοπαίχτη, που "δανείζει" μάλλον τον εαυτό του στη "μάσκα" του, την υπηρετεί και ενεργεί για λογαριασμό της.

Και, όπως ξέρουμε, το φαινόμενο αυτό είναι - σ' ένα λαϊκό θέατρο σκιών - εν μέρει μόνο πραγματικό, δηλαδή εν μέρει απατηλό. Γιατί, πίσω από τον Καραγκιοζοπαίχτη μιλάει επίσης κάποιος "άλλος", η παράδοση του Καραγκιόζη ή καλύτερα ο συλλογικός δημιουργός της - αυτός ο κόσμος ζωντανών και πειθαμένων που της δίνει τη σταθερή και όμως πάντα καινούργια μορφή της.



Αυτό λοιπόν το ασύλληπτο ομαδικό σώμα, αυτό το άφαντο ομαδικό πρόσωπο, κρύβει και φανερώνει η μάσκα που λέγεται Καραγκιόζης. Βλέπουμε εδώ να χαράζει ένας πολλαπλός διάλογος, μια πολυσήμαντη διαλεκτική ανάμεσα στο Καρναβάλι, στο Θέατρο Σκιών και στη διαδικασία της προφορικής λαϊκής δημιουργίας.

Στη μικροκοινωνία του μπερντέ, ο Καραγκιόζης είναι επίσης ο "Βασιλιάς των Μασκαράδων" ή, καλύτερα, ένας τυπικά αποκριάτικος βασιλιάς του γέλιου: αυτός που γελάει με τους πάντες και τα πάντα και κάνει τους πάντες να γελούν με τα πάντα.

### **1.3. Το Καρναβάλι στην Ελλάδα**

Ο Δήμος Αθηναίων γιορτάζει κάθε χρόνο τον Καρνάβαλο σε διάφορα σημεία της πόλης. Στο Αθηναϊκό Δημοτικό Μέγαρο παρουσιάζονται τόσο τραγούδια και καντάδες από τη Συμφωνική Ορχήστρα Αθηνών, με σολίστ λυρικούς καλλιτέχνες, όσο και παλιές επιτυχίες από τον Όμιλο Βετεράνων Μουσικών. Ακόμη τζαζ και λάτιν μουσική.

Στο Δήμο Μοσχάτου, που πρωτοστατεί τα τελευταία 13 χρόνια στο αποκριάτικο ξεφάντωμα στην Αττική, οι καρναβαλιστές διαγωνίζονται στην κεντρική πλατεία και τους δίνονται βραβεία.

Εκδηλώσεις οργανώνει κάθε έτος και ο Δήμος Ηλιούπολης, που κορυφώνονται την Καθαρά Δευτέρα, με συμμετοχή παραδοσιακών συγκροτημάτων.

Σε κάθε Δήμο της Αττικής, όπως ο Δήμος Αργυρούπολης, Γλυφάδας, Αγίων Αναργύρων, Νέου Ψυχικού, Ελληνικού, Ζωγράφου, διοργανώνονται καρναβαλικές εκδηλώσεις. Εκδηλώσεις που περιλαμβάνουν: Κλόουν, ταχυδακτυλουργούς, ομαδικά παιχνίδια για μικρούς, παρουσίαση σατιρικών δρώμενων από θεατρικές ομάδες, παρελάσεις στις κεντρικές λεωφόρους, χορούς κ.λπ.

Μεγάλα λαϊκά γλέντια, παρελάσεις αρμάτων, φολκλορικά φεστιβάλ αλλά και λαϊκές συναυλίες συνθέτουν την εικόνα των αποκριάτικων εκδηλώσεων που ετοιμάζουν διάφοροι Δήμοι της Θεσσαλονίκης και της Βόρειας Ελλάδας.

Η μεγάλη παρέλαση των αρμάτων στην Ξάνθη, με αρκετά μεγάλο αριθμό συμμετοχών κάθε χρόνο, είναι η κορυφαία εκδήλωση για τη Βόρεια Ελλάδα και η πόλη δέχεται κάθε χρόνο χιλιάδες επισκέπτες από όλη τη χώρα. Πρωτότυπα άρματα και μεταμφιεσμένοι με στολές εμπνευσμένες από θέματα της επικαιρότητας παίρνουν κάθε χρόνο μέρος στη μεγάλη παρέλαση, που γίνεται στους κεντρικούς δρόμους της Ξάνθης, ενώ το απόγευμα, μετά τη μεγάλη παρέλαση, γίνεται το παραδοσιακό κάψιμο του "Τζάρου" στον Κόσυνθο ποταμό, ένα έθιμο που γίνεται χρόνια τώρα στην περιοχή.

Στην Καστοριά, οι εκδηλώσεις κορυφώνονται με μεγάλες φωτιές που ανάβουν οι κάτοικοι στα χωριά, ενώ οι δρόμοι γεμίζουν γευστικούς μπουφέδες με νηστίσιμα εδέσματα. Σε κάποιες περιοχές του νομού αναβιώνει το έθιμο του "Χασκάρι", σύμφωνα με το οποίο όποιος καταφέρει να πιάσει με το στόμα του ένα καθαρισμένο αυγό, που κρεμάει σε κλωστή ο νοικοκύρης κάθε σπιτιού, θα είναι ο πιο τυχερός άνθρωπος της χρονιάς.

Διονυσιακά μυστήρια με μάσκες και μασκαρεμένους αναβιώνουν στη Θάσο και οι γιορτές κορυφώνονται με μεγάλη παρέλαση αρμάτων στους κεντρικότερους δρόμους του νησιού.

Στα Γρεβενά κυριαρχεί το έθιμο των Φανών. Το βράδι της Κυριακής ανάβουν φωτιές σε πολλές περιοχές, οι οποίες μένουν αναμμένες μέχρι το πρωί της Καθαρής Δευτέρας.

Οι θρακιώτικοι χοροί και τα τραγούδια συνοδεύουν τις αποκριάτικες εκδηλώσεις στις Σάπες της Ροδόπης. Μετά τις "γαϊδουροδρομίες", το μεσημέρι της Κυριακής γίνεται παρέλαση αρμάτων και ακολουθεί λαϊκό γλέντι μέχρι το πρωί.

Τρεις μέρες κρατά το έθιμο των "Ντερβέδων" στην Πρώτη Σερρών και οι εκδηλώσεις κλείνουν με χορούς και τραγούδια από συγκροτήματα της περιοχής.

Μαζορέτες και φιλαρμονικές παρελαύνουν κάθε χρόνο τις Αποκριές στην Κρύα βρύση της Πέλλας.

Στη Σκύδρα γίνεται μεγάλη παρέλαση αρμάτων και την Καθαρή Δευτέρα ο Δήμος προσφέρει νησιτίσιμες λιχουδιές στους κατοίκους της περιοχής.

Ο Δήμος της Νεάπολης Θεσσαλονίκης ετοιμάζει κάθε χρόνο λαμπρές εκδηλώσεις εν όψει της Απόκριας. Ξεκινά ένα φολκλορικό φεστιβάλ από τα μέσα Φεβρουαρίου και κορυφώνεται την Κυριακή της Αποκριάς, μαζί με την παρέλαση των αρμάτων και δυο μεγάλα γλέντια, ένα λαϊκό και ένα ποντιακό.<sup>33</sup>

Στη Μαγνησία, η Νέα Ιωνία τα τελευταία χρόνια παίρνει τη σκυτάλη από το Βόλο στη διοργάνωση αποκριάτικων εκδηλώσεων. Οι

<sup>33</sup> Μ. Ριτζαέλου, Έθνος της Κυριακής, Αθήνα 14 Φεβρουαρίου 1999.

τοπικοί πολιτιστικοί σύλλογοι ξεκινούν το "Σεργιάνι", που κορυφώνεται την Καθαρή Δευτέρα.

Στη Στερεά Ελλάδα, ο Καρνάβαλος γιορτάζεται με πολλές εκδηλώσεις.

Στη Θήβα με το "Βλάχικο Γάμο", που προσελκύει πολλούς επισκέπτες κάθε χρόνο.

Στη Λαμία αναβιώνει το έθιμο της "Καμήλας".

Στην περιοχή της Παρνασσίδας ξεχωρίζει το Καρναβάλι του Γαλαξιδίου, με τα "αλευρομουντζουρώματα" που γίνονται την Καθαρά Δευτέρα, με απαραίτητα εφόδια μια σακούλα αλεύρι, φούμο, στάχτη και χρώματα.

Στην Άμφισσα αναβιώνει κάθε χρόνο το έθιμο "το στοιχείο της Χάρβενας", ενώ στη Λιβαδειά το "γαϊτανάκι", καθώς και άλλες εκδηλώσεις που κρατούν την παράδοση.

Στον Ορχομενό ο Βασιλιάς Καρνάβαλος γιορτάζεται με πολιτική και κοινωνική σάτιρα αλλά και στοιχεία της τοπικής παράδοσης και μυθολογίας.

Στο Νομό Ιωαννίνων, στις γειτονιές της πόλης, αναβιώνει κάθε χρόνο το έθιμο της "Τζαμόλας". Το απόγευμα της τελευταίας Κυριακής ανάβουν φωτιές στις γειτονιές και οι καρναβαλιστές χορεύουν γύρω τους.

Στην Άρτα ξεχωρίζει το καρναβάλι των γυναικών. Καρναβάλι γυναικών υπάρχει όμως και στην Πρέβεζα, όπου η παρέλασή τους στην παραλία δίνει διαφορετικό χρώμα στις τοπικές εκδηλώσεις.

Στην Κέρκυρα το Καρναβάλι έχει επιρροές από αυτό της Βενετίας και γιορτάζεται με άρματα και παρέες μεταμφιεσμένων

σ' όλους τους δρόμους της πόλης, με κατάληξη στην πλατεία Σπιανάδα, όπου παίζει η ορχήστρα μουσικής της Φιλαρμονικής Εταιρείας.

Στην Άνω Σύρο οι εκδηλώσεις κορυφώνονται με τα "ζειμπέκικα", που έχουν θέμα την απαγωγή της αρχιχανούμισσας.

Στη Λέσβο το Καρναβάλι γιορτάζεται στο Δήμο Μυτιλήνης, στην αγιάσο, όπου κυριαρχεί η σάτιρα σε έμμετρη μορφή, με τολμηρά κείμενα στην τοπική διάλεκτο. Ανάλογαπ αραδοσιακά καρναβάλια γίνονται στο Μετόσοτο, στην Αγία Παρασκευή, στο Μόλυβο και άλλες περιοχές.<sup>34</sup>

Στην Κρήτη οι εκδηλώσεις κορυφώνονται την τελευταία Κυριακή. Τα πρωτεία διεκδικεί ο Δήμος Ρεθύμνου, όπου χιλιάδες καρναβαλιστές συμμετέχουν στη μεγάλη παρέλαση των αρμάτων.

Με πολλές εκδηλώσεις γιορτάζεται ο Καρνάβαλος και στο Νομό χανίων. Στην πόλη το βράδυ της τελευταίας Κυριακής γίνεται αποκριάτικο ξεφάντωμα, με χορούς και συναυλία τοπικών συγκροτημάτων. Ανάλογες εκδηλώσεις γίνονται στη Σούδα, στην Παλαιοχώρα, στο Βατόλακκο κ.ά.

Όπως προφανώς βλέπουμε, το καρναβάλι δεν γιορτάζεται μόνο στην Πάτρα, αλλά και στην Αθήνα και σ' άλλες επαρχίες σ' όλη την Ελλάδα.

Από την παραπάνω παρουσίαση προκύπτει σαφώς η σπουδαιότητα που αποδίδεται από όλους τους Δήμους της χώρας, σχεδόν, στο Καρναβάλι και στα έθιμα των Απόκρεω γενικότερα.

---

<sup>34</sup> Εφημερίδα "ΤΑ ΝΕΑ", Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 1999.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

### Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΕΩΝ

### ΣΤΟ ΛΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

#### Ι.1. Διοικητική Δομή του Δήμου Πατρέων

##### Α. Δήμαρχος

1. ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΑΡΧΟΥ.
2. ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΝΤΙΔΗΜΑΡΧΩΝ.
3. ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.
  - Παρακολουθεί όλη τη δραστηριότητα του Δήμου.
  - Συντάσσει τα Δελτία Τύπου.
  - Συντάσσει τις σχετικές απαντήσεις στα σχολια που αφορούν το Δήμο ή το Δήμαρχο.
4. ΓΡΑΦΕΙΟ ΣΧΕΣΕΩΝ ΔΗΜΟΥ, Ε.Ο.Κ., ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ.
  - Καταρτίζει τα προγράμματα εκτελέσεως έργων με επιχορήγηση από την Ε.Ο.Κ. για τις υπηρεσίες του Δήμου, του Πνευματικού Κέντρου και τις Δημοτικές Επιχειρήσεις.
  - Συνεργάζεται με την ΚΕΔΚΕ για την προώθηση θεμάτων Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ΕΟΚ.
5. ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ Ή ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ Ή ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ.

- Ο Ειδικός Σύμβουλος ή ο Επιστημονικός Συνεργάτης και ο Ειδικός Συνεργάτης ασκούν καθήκοντα επιτελικά και δεν έχουν αποφασιστικές αρμοδιότητες οποιασδήποτε μορφής.
- Παρέχουν συμβουλές και διατυπώνουν εξειδικευμένες γνώμες, γραπτά ή προφορικά.
- Το συμβουλευτικό τους έργο απευθύνεται προς το Δήμαρχο, το Δημοτικό Συμβούλιο και τη Δημαρχιακή Επιτροπή, ανάλογα με τις αρμοδιότητές τους.

#### 6. ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΗ.

- Ενημερώνει τους πολίτες για τα δικαιώματά τους και τις ενέργειες που απαιτούνται για τη διεκπεραίωση των υποθέσεών τους.
- Κατευθύνει τους πολίτες στη διεκπεραίωση των υποθέσεών τους.
- Κατευθύνει και οργανώνει την επικοινωνία των πολιτών με τις Υπηρεσίες του Δήμου.

#### 7. ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

Ασχολείται:

- Με τη συγκρότηση σχολικών επιτροπών όλων των σχολείων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης και Δημοτικής Επιτροπής.
- Με τις πιστώσεις λειτουργικών δαπανών όλων των σχολικών μονάδων.
- Με τις πιστώσεις επισκευών και συντηρήσεων των σχολικών κτιρίων.

## **Β. Πρόεδρος Δημοτικού Συμβουλίου**

### **ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ**

- Διεξάγει κάθε υπηρεσία, που αναθέτει σ' αυτό ο Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου και η οποία δεν υπάγεται στην αρμοδιότητα των άλλων υπηρεσιών του Δήμου.
- Ενεργεί την προσωπική αλληλογραφία του Προέδρου.
- Καθορίζει τις ημέρες και ώρες που ο Πρόεδρος δέχεται επιτροπές, πολίτες και τους υπηρεσιακούς παράγοντες του Δήμου.

## **Γ. Γενικός Γραμματέας**

### **ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ**

- Προΐσταται όλου του προσωπικού του Δήμου και ασκεί την ανώτατη εποπτεία και τον έλεγχο σ' όλες τις Δημοτικές Υπηρεσίες.
- Εκτελεί τις αρμοδιότητες που του εκχωρεί ο Δήμαρχος με απόφασή του.

## **Δ. Νομική Υπηρεσία**

### **ΓΡΑΦΕΙΟ ΝΟΜΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ**

- Οι Νομικοί Σύμβουλοι παρέχουν κάθε ζητούμενη γνώμη και συμβουλή σ' όλα τα τμήματα της Υπηρεσίας του Δήμου.
- Επεξεργάζονται και καταρτίζουν όλες τις συμβάσεις, εργολαβίες, συμβόλαια, διακηρύξεις, συμφωνητικά κ.λπ. του Δήμου, των ιδρυμάτων και Επιχειρήσεών του.
- Ερευνούν τους τίτλους ιδιοκτησίας των αγοραζόμενων ή μισθούμενων περιουσιακών στοιχείων του Δήμου.



- Παρακολουθούν και διεξάγουν όλες τις δικαστικές υποθέσεις που αφορούν όλες τις υπηρεσίες του Δήμου, τα ιδρύματά του και φροντίζει για την παροχή σ' αυτά κάθε νομικής προστασίας.
- Παρίστανται ενώπιον όλων των Δικαστηρίων, Διοικητικών Αρχών, Εισαγγελέων κ.λπ., με σκοπό την υπεράσπιση των συμφερόντων και δικαιωμάτων του Δήμου.

## **Ε. Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών**

### **1. ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ**

- Καταρτίζει την ημερήσια διάταξη του Δημοτικού Συμβουλίου σύμφωνα με αποστέλλόμενα θέματα των Υπηρεσιών και κατόπιν οδηγιών του Προέδρου.
- Τηρεί τα πρακτικά των Συνεδριάσεων του Δ.Σ.
- Τηρεί πρωτόκολλο εγγράφων που απευθύνονται στον Πρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου.
- Φροντίζει και μεριμνά για τη διαχείριση των γραφικών υλών και κάθε άλλης λειτουργικής ανάγκης των διαμερισμάτων.
- Διεκπεραιώνει κάθε άλλη εργασία που αφορά τα δημοτικά διαμερίσματα.

### **2. ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ**

- Είναι υπεύθυνο για την εφαρμογή όλων των νόμων και διαταγμάτων που αφορούν τους μόνιμους υπαλλήλους και αυτούς με σχέση εργασίας Ι.Δ.
- Καταρτίζει τις ονομαστικές καταστάσεις των μόνιμων υπαλλήλων του Δήμου κατά κλάδο και βαθμό.

- Εκδίδει τα πιστοποιητικά και τις βεβαιώσεις του προσωπικού για την υπηρεσιακή κατάστασή τους στο Δήμο.
- Ελέγχει και παρακολουθεί τα σχετικά δελτία παρουσίας για την ακριβή ώρα προσέλευσης και αποχώρησης του προσωπικού του Δήμου.
- Εισηγείται στο Δήμαρχο για τα προσωπικά αιτήματα των υπαλλήλων.

### 3. ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

- Τηρεί το εμπιστευτικό πρωτόκολλο και αρχείο του Δήμου, καθώς επίσης Μητρώο και Αρχείο όσων διετέλεσαν δημοτικοί άρχοντες της πόλης και επίτιμοι δημότες.
- Τηρεί βιβλίο των Συμβουλιών ή Επιτροπών από Δημοτικούς, Διαμερισματικούς και Συνοικιακούς Συμβούλους, που συγκροτούνται από ειδικές διατάξεις νόμων.
- Εκτελεί τις υποχρεώσεις του Δήμου που ανατίθεται σ' αυτόν ως όργανο της κρατικής διοίκησης και αυτοδιοίκησης.
- Συγκεντρώνει και κοινοποιεί στις αρμόδιες Υπηρεσίες του Δήμου τους Νομούς, Διατάγματα, Αποφάσεις, διαταγές, εγκυκλίους κ.λπ. σε αντίγραφα και τηρεί αρχείο των πρωτοτύπων του.
- Στο τμήμα αυτό ανήκει επίσης το προσωπικό που ασχολείται στις γραφομηχανές, μηχανήματα επικοινωνίας, οι καθαρίστριες, κλητήρες, φύλακες, νυχτοφύλακες, εργάτες γενικών καθηκόντων διοίκησης και το προσωπικό ασφαλείας των κτιρίων.

### 4. ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Ασχολείται:

- Με τη σύνταξη ετήσιου Μητρώου Αρρένων, με τις εγγραφές αδήλωτων, εγγραφές αλλοδαπών που αποκτούν την Ελληνική Ιθαγένεια, διαγραφές λόγω θανάτου, απώλειας ελληνικής ιθαγένειας, ανυπαρξίας και απόκτησης ξένης ιθαγένειας, διορθώσεις επωνύμων, κύριων ονομάτων, πατρωνύμων, μητρωνύμων, τόπο υγεννήσεως, αλλαγή στοιχείων λόγω υιοθεσίας.
- Με μεταγραφές στη σύνταξη στρατολογικού πίνακα.
- Με έκδοση πιστοποιητικών κάθε τύπου από στοιχεία του Μητρώου Αρρένων.
- Με τη μεταδημότευση από διάφορους Δήμους και Κοινότητες.
- Με την κατάρτιση βιβλίων Μητρώου Θηλέων και Μητρώου Δημοτολογίου. Τις εγγραφές δημοτών λόγω απόκτησης της Ελληνικής Ιθαγένειας καθώς και διαγραφές αυτών λόγω απώλειας.

##### 5. ΤΜΗΜΑ ΛΗΞΙΑΡΧΕΙΟΥ

- Επιμελείται της καταχώρησης γεννήσεων, βαπτίσεων, γάμων, υιοθεσιών, θανάτων στα οικεία βιβλία.
- Εκδίδει αντίγραφα και αποσπάσματα των σχετικών ληξιαρχικών πράξεων. Αποστέλλει σ' όλη την Ελληνική Επικράτεια ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων, βαπτίσεων, γάμων, θανάτων για την ενημέρωση του Δημοτολογίου και Μητρώου Αρρένων των ετεροδημοτών.

##### 6. ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΟΡΓΑΝΩΣΗΣ - ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

- Καταρτίζει τα προγράμματα που αφορούν στη μηχανοργάνωση των υπηρεσιών του Δήμου.

- Παρακολουθεί, μελετά και αναλύει τα στατιστικά στοιχεία των υπηρεσιών του Δήμου.

## **ΣΤ. Δ/νση προϋπολογισμού και διαχείρισης**

### **1. ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ**

- Καταρτίζει, σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Δήμου, τον προϋπολογισμό εσόδων - εξόδων και τον υποβάλλει έγκαιρα στη Δημαρχιακή Επιτροπή και το Δημοτικό Συμβούλιο.

### **2. ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΜΗΘΕΙΩΝ**

- Φροντίζει για την προμήθεια όλων των ειδικών και υλικών που χρειάζονται οι υπηρεσίες του Δήμου και ενεργεί τις πράξεις που απαιτούνται μέχρι να υπογραφούν από τις αρμόδιες Επιτροπές τα οριστικά πρωτόκολλα παραλαβής και να παραδοθούν στις αποθήκες του Δήμου τα παραπάνω είδη.

### **3. ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΥΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΩΝ**

- Τηρεί βιβλία και καρτέλλες, κατά κωδικό αριθμό, όλου του μηχανολογικού εξοπλισμού, των καυσίμων και λιπαντικών και υλικών των υπηρεσιών του Δήμου.
- Μεριμνά για την παραλαβή και διακίνηση πάσης φύσεως υλικού όλων των τεχνικών υπηρεσιών, καθώς και τη διαχείριση γραφικής ύλης των υπηρεσιών του Δήμου, όπως έντυπα, γραφομηχανές, φωτοτυπικά μηχανήματα, έπιπλα, σκεύη κ.λπ.

### **4. ΤΜΗΜΑ ΤΑΜΕΙΟΥ**

- Συγκεντρώνει και καταχωρεί στα λογιστικά βιβλία και εισάγει στο οικείο πρόγραμμα του Η/Υ όλες τις εισπράξεις και πληρωμές του

Δήμου και ελέγχει τους χρηματικούς καταλόγους που διαβιβάζονται από όλες τις υπηρεσίες του Δήμου.

- Ενεργεί τις πληρωμές κάθε μορφής βάσει των χρηματικών ενταλμάτων, μετά τον έλεγχο από το γραφείο Λογιστηρίου - Ελέγχου του Ταμείου.
- Τηρεί τα έντυπα και τα βιβλία που προβλέπονται από το νόμο.

## **Z. Δ/ση προσόδων**

### **1. ΤΜΗΜΑ Τ.Α.Π. - ΕΙΣΦΟΡΩΝ κ.λπ.**

- Φροντίζει για τη βεβαίωση του Τ.Α.Π.
- Βεβαιώνει το Τ.Α.Π. σε ακίνητα που δεν καταβάλλονται τέλη μέσω Δ.Ε.Η. μετά από εκθέσεις υπαλλήλων του γραφείου.
- Επανελέγχει ακίνητα και ειδικότερα βιομηχανίες, βιοτεχνίες, ξενοδοχεία κ.λπ. και βεβαιώνει τις τυχόν διαφορές με τις επιβαλλόμενες προσαυξήσεις από το Νόμο.
- Παραλαμβάνει και ελέγχει τις υπεύθυνες δηλώσεις των δημοτών μαζί με τα υπόλοιπα δικαιολογητικά και διαβιβάζει στη Δ.Ε.Η., με καταστάσεις, το ύψος των τελών που πρέπει να καταβάλλει κάθε δημότης προκειμένου να εισπραχθούν απ' αυτήν.

### **2. ΤΜΗΜΑ ΤΕΛΩΝ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ κ.λπ.**

- Επιμελείται της βεβαίωσης του τέλους διαφημίσεων.
- Παραλαμβάνει και ελέγχει τις αιτήσεις των ενδιαφερομένων, υπολογίζει το τέλος, εκδίδει τις σχετικές άδειες μετά από σύμφωνη γνώμη των αρμοδίων υπηρεσιών.
- Επιμελείται του τέλους λαϊκών αγορών - κατάληψης κοινόχρηστων χώρων, με τραπεζοκαθίσματα, εμπορεύματα, οικοδομικά υλικά, από

πωλητές λαχανικών, ετοιμών ενδυμάτων, μικροπωλητών, του τέλους υπεδάφους (πρατήρια βενζίνης), του τέλους τοποθέτησης προθηκών (βιτρινες).

### 3. ΤΜΗΜΑ ΤΕΛΟΥΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ

- Φροντίζει για τη βεβαίωση του τέλους επί των ακαθαρίστων εσόδων Κέντρων Διασκέδασης κ.λπ., του τέλους παρεπιδημούντων και του τέλους επιβίβασης στα οχήματα που έχουν προορισμό το εξωτερικό.
- Ενεργεί έλεγχο στις Οικονομικές Εφορίες, το Λιμενικό Ταμείο και βεβαιώνει τα τέλη.
- Τηρεί αρχείο δηλώσεων φορολογούμενων.

### 4. ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

- Εφαρμόζει τον κανονισμό λειτουργίας του οικείου Δημοτικού Νεκροταφείου και βεβαιώνει τα έσοδα - τέλη - δικαιώματα από ιερούς ναούς, δομήσεις οικογενειακών τάφων και τριετούς χρήσεως φύλαξης αυτών.
- Εκδίδει άδειες ταφής.

### Η. Δ/ση Καθαριότητας

- Τηρεί μητρώο όλων των εργαζομένων στη Δ/ση.
- Συγκεντρώνει τα ημερήσια δελτία εργασίας όλων των εργαζομένων και συντάσσει τα παραστατικά στοιχεία ημερήσιας εργασίας, τα οποία αποστέλλει στο Τμήμα Προσωπικού του Δήμου για τη σύνταξη μισθοδοτικών καταστάσεων.

#### 1. ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗΣ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΩΝ

Μελετά, συντάσσει και τροποποιεί τα προγράμματα αποκομιδής απορριμμάτων, λοιπών άχρηστων ειδών και αντικειμένων, που εγκαταλείπονται στους δρόμους και λοιπούς κοινόχρηστους χώρους.

#### 2. ΤΜΗΜΑ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΦΗΣ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΩΝ

Ελέγχει για τη σωστή τήρηση και εφαρμογή των επιστημονικών και υγειονομικών όρων ενταφιασμού των απορριμμάτων.

### **Θ. Δ/νση Πολεοδομικού Σχεδιασμού και Εφαρμογών**

- Ο διευθυντής προϊστάται όλου του προσωπικού της διεύθυνσης και εποπτεύει όλων των θεμάτων αρμοδιότητας όλων των επιμέρους τμημάτων.
- Συντάσσει το ετήσιο τεχνικό πρόγραμμα και τον προϋπολογισμό για θέματα πολεοδομικά, ρυμοτομικά και τοπογραφικά.

#### 1. ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Επιλαμβάνεται και τηρεί όλες τις αναγκαίες ενέργειες επί θεμάτων ανάθεσης και εφαρμογής τοπογραφικών, πολεοδομικών και ρυμοτομικών μελετών, τηρώντας και το σχετικό αρχείο επί των θεμάτων αυτών.

#### 2. ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΣΧΕΔΙΟΥ ΠΟΛΕΩΣ

Επιλαμβάνεται όλων των θεμάτων αναθεωρήσεων και τροποποιήσεων των ισχυόντων σχεδίων πόλεων, τηρώντας τις σχετικές διαδικασίες, συντάσσοντας τα αναγκαία επί μέρους διαγράμματα και κάνοντας τις απαιτούμενες διορθώσεις και συμπληρώσεις στα σχετικά ρυμοτομικά σχέδια.

### 3. ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

Ασχολείται με τη χορήγηση όλων των αναγκαίων τοπογραφικών στοιχείων για την υλοποίηση επί τόπου των ρυμοτομικών και οικοδομικών γραμμάτων, καθώς και υψομέτρων.

#### 1. Διεύθυνση Έργων

- Καταρτίζει τα τεχνικά προγράμματα του Δήμου.
- Παρακολουθεί την πορεία πιστώσεων των εκτελουμένων έργων.

### 1. ΤΜΗΜΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΕΡΓΩΝ ΟΔΟΠΟΪΑΣ

Καταρτίζει τις μελέτες κατασκευής και συντήρησης οδών και πεζοδρομίων.

### 2. ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΟΔΟΣΤΡΩΜΑΤΩΝ

Εκδίδει τις άδειες και λαμβάνει εγγυητικές επιστολές για την εκτέλεση από τρίτους (ΟΤΕ - ΔΕΗ - ΔΕΥΑΠ) διάφορων εργασιών επί δημοτικών οδών - πεζοδρομίων - πλατειών.

### 3. ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΚΤΙΡΙΑΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Καταρτίζει τα σχέδια και τις μελέτες που αναφέρονται σε αρχιτεκτονικά, εξωραϊστικά και καλλιτεχνικά έργα, τη διακόσμηση της πόλης και των δημοτικών καταστημάτων.

### 4. ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΠΛΑΤΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΤΙΡΙΩΝ

Συντηρεί και επισκευάζει τους κοινόχρηστους χώρους αναψυχής, δηλαδή τις πλατείες, τους πεζόδρομους, τους παιδότοπους κ.λπ.

### 5. ΤΜΗΜΑ ΦΥΤΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Συντάσσει μελέτες της λύσης έργων διαμόρφωσης πλατειών, πεζοδρόμων, της ποιότητας στον αστικό χώρο.



**6. ΤΜΗΜΑ ΗΛΕΚΤΡΟΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟ**

Μεριμνά για τη σύνταξη των πάσης φύσεως μελετών ηλεκτρομηχανολογικών έργων των κτιριακών εγκαταστάσεων.

**7. ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΦΩΤΙΣΜΟΥ**

Φροντίζει για τη συντήρηση του Δημοτικού Ηλεκτροφωτισμού και τη συντήρηση των ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων των Δημοτικών κτιρίων, πλατειών κ.λπ.

**8. ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΤΡΟΧΑΙΟΥ ΥΛΙΚΟΥ**

Το τμήμα αυτό, με τα διατιθέμενα συνεργεία επισκευών, μεριμνά για την επισκευή και συντήρηση όλου του τροχαίου υλικού του Δήμου.

**ΕΙΔΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ****Α. Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας**

Ασχολείται με: Μελέτη και προτάσεις για μέτρα προστασίας και βελτίωση της υγείας των εργαζομένων και ασφάλειας της εργασίας.

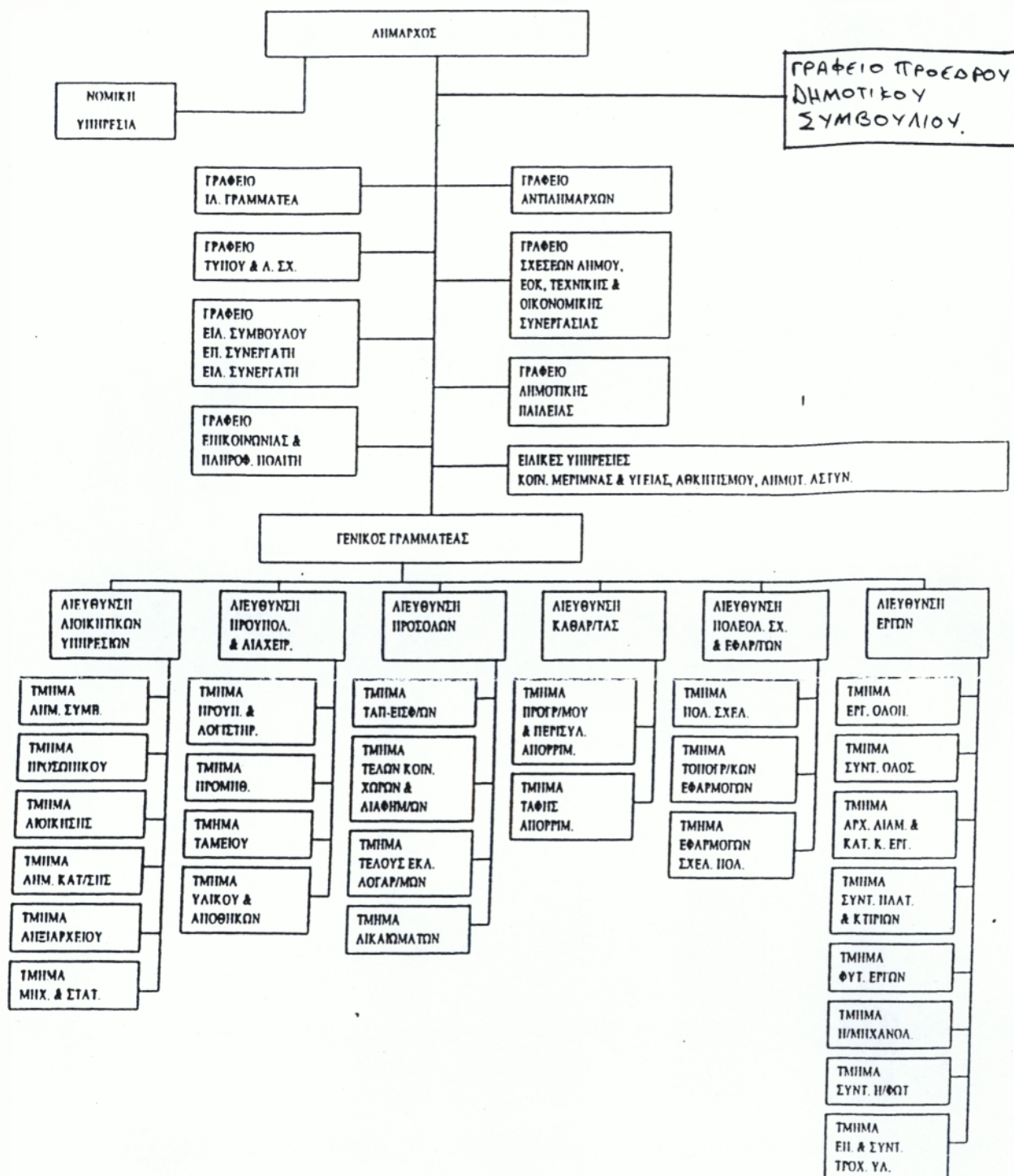
**Β. Γραφείο Αθλητισμού**

Το τμήμα αυτό φροντίζει για την εμπύχωση των δημοτών στην αθλητική ιδέα. Μεριμνά για τη δημιουργία αθλητικών χώρων σ' όλη την έκταση της πόλης, δίνοντας τη δυνατότητα στους δημότες για ελεύθερη χρήση.

**Γ. Γραφείο Δημοτικής Αστυνομίας**

Δε λειτουργεί ακόμη στο Δήμο μας. Είναι υπό ίδρυση.

## ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΕΩΝ

## **II.2. Πολιτιστική πολιτική του Δήμου Πατρέων**

### **II.2.1. Πολιτιστική Πολιτική (ορισμός)**

Η πολιτιστική πολιτική είναι ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτευχθεί η γνώση, ενίσχυση και διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο.

Αναλύοντας αυτόν τον ορισμό, θα λέγαμε ότι οι κύριοι σκοποί της πολιτιστικής πολιτικής που αφορούν τη συντήρηση, προώθηση και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών είναι οι εξής:

- Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας.
- Η συμμετοχή του λαού στην απόλαυση αλλά και στη δημιουργία των πολιτιστικών αγαθών.
- Η ενίσχυση της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας.
- Η προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας με ξένες χώρες, όπως και η βελτίωση της "πολιτιστικής εικόνας" στο εξωτερικό.<sup>35</sup>

## **II.2. Η πολιτιστική δραστηριότητα του Δήμου Πατρέων**

### ***ΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ***

Η πολιτιστική δουλειά του Δήμου Πατρέων διεκπεραιώνεται μέσα από τέσσερα νομικά πρόσωπα:

- 1) Το Πνευματικό Καλλιτεχνικό Κέντρο.
- 2) Τη Δημοτική Μουσική.
- 3) Το Δημοτικό Ωδείο.
- 4) Το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο.

<sup>35</sup> Χαρ. Σκια-Πανοπούλου, Σημειώσεις μαθημ. Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής, Καλαμάτα 1996, σελ. 6.

Όλα είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου εκτός από το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.), το οποίο είναι ιδιωτικού δικαίου. Ένα ακόμη νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου που επρόκειτο να δημιουργηθεί, η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Πάτρας (Δ.Ε.Π.Α.Π.) για κάποιους λόγους είναι μια παγωμένη διαδικασία, που θα εξαρτηθεί στο άμεσο μέλλον αν θα γίνει ή όχι και υπό ποιους κανόνες και συνθήκες θα πραγματοποιηθεί. Το καθένα από τα προαναφερόμενα νομικά πρόσωπα περιέχουν τα εξής τμήματα:

- 1) Το Πνευματικό Κέντρο περιέχει:
  - α) Το Καρναβάλι
  - β) Το Διεθνές Φεστιβάλ
  - γ) Τη Δημοτική Πινακοθήκη
  - δ) Την Ορχήστρα Νυκτών Εγχόρδων
  - ε) Το Συνεργείο Καλλιτεχνικών Κατασκευών
  - στ) Το Τμήμα Εκδηλώσεων.
  - ζ) Τα Ερασιτεχνικά Τμήματα, όπως είναι το χορευτικό, το θεατρικό και το εικαστικό, αλλά και πιο μικρές δράσεις.
- 2) Το Δημοτικό Ωδείο περιλαμβάνει:
  - α) Την Ορχήστρα Εγχόρδων "Σολίστ της Πάτρας" και
  - β) Το Δημοτικό Ωδείο σαν εκπαιδευτικό ίδρυμα, το οποίο με τη σειρά του έχει δημιουργήσει ορισμένους νέους θεσμούς (νέες ορχήστρες και υποσύνολα).
- 3) Στη Δημοτική Μουσική, που είναι το τρίτο νομικό πρόσωπο, υπάγονται η Μπάντα και η Μπαντίνα, που είναι ορχήστρες και σύνολα πνευστών. Και
- 4) Το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο.

### **II.3. Πνευματικό Καλλιτεχνικό Κέντρο (Π.Κ.Κ.)**

Ο Δήμος Πατρέων προχώρησε στην ίδρυση ενός νομικού προσώπου με την ονομασία Πνευματικό Καλλιτεχνικό Κέντρο. Το Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου με την ονομασία " Πνευματικό Καλλιτεχνικό Κέντρο" εγκρίθηκε με το υπ' αριθμ. 821 Προεδρικό Διάταγμα, ΦΕΚ 238/18.10.79. Έδρα του είναι η πόλη της Πάτρας, πρωτεύουσα του Νομού Αχαΐας.

#### **II.3.1. Σκοπός και μέσα του Π.Κ.Κ.**

Σκοπός του Π.Κ.Κ. είναι η ανάπτυξη κάθε μορφής πνευματικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας στην πόλη της Πάτρας και την περιοχή της, με πλαίσιο τις δημοκρατικές και πολιτιστικές αξίες, αξιοποιώντας κυρίως το δυναμικό των νέων ανθρώπων.

Βασικός σκοπός του ακόμα είναι η διάσωση και ανάπτυξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και η προώθηση της επαφής του λαού της Πάτρας με τα σύγχρονα ρεύματα πολιτιστικής δραστηριότητας, για την αναγέννηση της ζωής του λαού.

Οι μορφές δραστηριότητας του Π.Κ.Κ. είναι:

1. Τμήμα για την ανάπτυξη και ενίσχυση δραστηριοτήτων για τη γνωριμία, προβολή και διάδοση του θεάτρου.
  2. Τμήμα για την ανάπτυξη και ενίσχυση δραστηριοτήτων για τη γνωριμία, προβολή και διάδοση της μουσικής.
  3. Τμήμα για χορό.
  4. Τμήμα για την προβολή και διάδοση των εικαστικών τεχνών.
- 4α. Τμήμα κινηματογράφου.

5. Η δημιουργία βιβλιοθηκών, ακίνητων και κινητών, και η ανάπτυξη και ενίσχυση δραστηριοτήτων για την προβολή και διάδοση του βιβλίου.
6. Η διοργάνωση διαλέξεων.
7. Η δυνατότητα λειτουργίας ανοιχτού Πανεπιστημίου.
8. Η συγκέντρωση και προβολή λαογραφικού υλικού.
9. Ειδικός σκοπός είναι και η οργάνωση του Πατρινού Καρναβαλιού, για την οποία το Δημοτικό Συμβούλιο εκλέγει επιτροπή 15 έως 20 δημοτών η οποία, από κοινού με το Διοικητικό Συμβούλιο, επιμελείται της οργάνωσης της γιορτής.

Για να πετύχει το σκοπό του το Π.Κ.Κ. του Δήμου Πατρέων επιδιώκει:

- α) Την αξιοποίηση του ντόπιου πνευματικού και καλλιτεχνικού δυναμικού.
- β) Τη συνεργασία με άλλα σωματεία της περιοχής που έχουν κοινούς στόχους ή μια από τις δραστηριότητες, ομίλους, κινήσεις, οργανώσεις, κοινωνικούς φορείς κ.λπ.
- γ) Τη συνεργασία με ανάλογους φορείς, ελληνικούς και ξένους.
- δ) Τη συνεργασία με δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς.
- ε) Τη χρησιμοποίηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

### **II.3.2. Οι πόροι του Π.Κ.Κ.**

Οι πόροι του Π.Κ.Κ. είναι οι εξής:

- α) Η ετήσια επιχορήγηση του Δήμου, το ύψος της οποίας ορίζεται κάθε χρόνο κατά το μήνα Οκτώβριο με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου.

- β) Κρατικές επιχορηγήσεις, καθώς και δωρεές, κληρονομίες κ.λπ. από οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο.
- γ) Εισπράξεις από εκδηλώσεις, εκδόσεις, καθώς και οι πρόσοδοι από την περιουσία του.
- δ) Προγραμματισμένη επιχορήγηση από τον Ε.Ο.Τ. για τις εκδηλώσεις του Πατρινού Καρναβαλιού.

### II.3.3. Διοίκηση του Π.Κ.Κ.

Όσον αφορά τη διοίκηση, το Π.Κ.Κ. Δήμου Πατρέων διοικείται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο, που απαρτίζεται από τον εκάστοτε Δήμαρχο ως Πρόεδρο, καθώς και από τρεις Δημοτικούς Συμβούλους και τρία λαϊκά μέλη, που έχουν σχέση με το αντικείμενο του ιδρυόμενου Νομικού Προσώπου.

Τους Δημοτικούς Συμβούλους και τα λαϊκά μέλη εκλέγει και αντικαθιστά το Δημοτικό Συμβούλιο. Η θητεία του Δ.Σ. ακολουθεί τη δημοτική περίοδο, το Δ.Σ. όμως ασκεί τα καθήκοντά του μέχρι της εκλογής του νέου Δ.Σ.

Το Πατρινό Καρναβάλι το οργανώνει Ειδική Επιτροπή σε συνεργασία με το Δ.Σ. Η επιτροπή αυτή εκλέγεται από το Δ.Σ. εντός των πρώτων 15 ημερών του μηνός Οκτωβρίου κάθε χρόνο, από πίνακα υποψηφιοτήτων που υποβλήθηκαν μέχρι 30 Σεπτεμβρίου, κατόπιν ανακοινώσεως του Δ.Σ. εντός των πρώτων 10 ημερών του Σεπτεμβρίου.

## Αρμοδιότητες Διοικητικού Συμβουλίου

1. Το Δ.Σ. έχει γενική αρμοδιότητα και ασκεί τον έλεγχο σ' όλους τους τομείς του Ν.Π. Εγκρίνει τον προγραμματισμό, τον προϋπολογισμό, τον απολογισμό κάθε χρόνου, διαχειρίζεται την περιουσία του Π.Κ.Κ. Δ.Π.

2. Το Δ.Σ. ορίζει για κάθε ένα από τα τμήματα του Π.Κ.Κ. Δ.Π. ανά μία επιτροπή μέχρι 11 μέλη, στις αρχές Οκτωβρίου κάθε έτους, αφού έχει δεχθεί υποψηφιότητες έως 20 Σεπτεμβρίου από πρόσωπα που αναπτύσσουν δραστηριότητα στο τμήμα ή από πρόσωπα που έχουν ειδικευση ή γνώσεις σχετιζόμενες με το αντικείμενο του τμήματος και εκδηλώνουν ενδιαφέρον προς τούτο. Η θητεία της επιτροπής είναι για ένα χρόνο. Κάθε τέτοια επιτροπή συντονίζεται από ένα μέλος του Δ.Σ. ή από άλλο πρόσωπο που κρίνεται από το Δ.Σ. κατάλληλο να συμβάλει στην ανάπτυξη του τμήματος, λόγω της δραστηριότητάς του στο αντίστοιχο τμήμα ή λόγω των προσόντων και γνώσεων που διαθέτει για το σκοπό αυτό. Ο συντονιστής ορίζεται υπό του Δ.Σ.

Η Επιτροπή του τμήματος εκφράζει τις απόψεις και τις προτάσεις της προς το Δ.Σ. σχετικά με το αντικείμενό της. Το Δ.Σ. δύναται να ζητάει την άποψη κάθε τμήματος πάνω σε οποιοδήποτε θέμα κατά την κρίση του. Δύναται να συνεδριάζουν μαζί δυο και περισσότερες επιτροπές σε περίπτωση συντονισμού δράσης για εκδηλώσεις σύνθετου χαρακτήρα. Τελικά το Δ.Σ., αφού μελετήσει τις προτάσεις, αποφαινεται.

Οι επιτροπές αυτές έχουν σαν κύριο σκοπό τους να βοηθήσουν το Δ.Σ. στην εκπλήρωση του έργου του, δίνοντας ταυτόχρονα την



ευκαιρία στους νέους αλλά και σε όποιον ενδιαφερόμενο πολίτη της Πάτρας να βοηθήσει έμπρακτα στην αποτελεσματική λειτουργία του Π.Κ.Κ. Δ.Π. Τα τμήματα λειτουργούν με δημοκρατικό πνεύμα συνεργασίας και συλλογικής δημιουργικής δράσης. Η επιτροπή κάθε τμήματος συγκαλεί σε τκτικές κατά μήνα ή έκτακτες συγκεντρώσεις, συζητεί μαζί τους τα θέματα του αντικειμένου του τμήματος και αντλεί τις απόψεις του για τη διαμόρφωση προτάσεων στο Δ.Σ. Το Δ.Σ. δύναται με απόφασή του να ορίσει τον τρόπο λειτουργία και τα λοιπά κάθε τμήματος.

3. Το Δ.Σ. μπορεί να συγκροτήσει:

- α) Ομάδες εργασίας για ορισμένο χρόνο, που ορίζεται από το Δ.Σ.
- β) Συμβουλευτικά όργανα χωρίς αμοιβή από εκπροσώπους πνευματικών καλλιτεχνικών επιστημονικών συνδικαλιστικών και γενικότερα κοινωνικών φορέων.

4. Το Δ.Σ., με τη βοήθεια των οργάνων του, επιτροπής κ.λπ. παρακολουθεί και βοηθά το συντονισμό, προγραμματισμό και υλοποίηση των προγραμμάτων.

#### **II.4. Ο ρόλος και η άποψη του Δήμου Πατρέων για το Καρναβάλι της Πάτρας**

Το μέγεθος και η θέση που έχει κατακτήσει το Καρναβάλι απαιτεί προγραμματισμό από μήνες πριν. Η κατεύθυνση και η εξέλιξη τούτου του θεσμού δεν είναι υπόθεση μόνο του Δήμου, αλλά όλης της πόλης και όλων αυτών που συμμετέχουν σ' αυτό το Καρναβάλι.

Στην ολοκληρωμένη του διάσταση το Πατρινό Καρναβάλι στηρίζεται σ' αυτούς που μετέχουν στις ομάδες του Κρυμμένου Θησαυρού, στη νεολαία και σ' άλλες εκδηλώσεις του. Στο Δήμο Πατρέων ως Διοργανωτή. Στην πόλη γενικότερα με την έννοια των υπολοίπων αρχών, των πολιτιστικών Συλλόγων τους, των οικονομικών ενώσεων και, τέλος, της ίδιας της Πολιτείας.

Είναι δεδομένη η ανεκτίμητη προσφορά των ομάδων του Κρυμμένου Θησαυρού στην ανανέωση και δυναμική πορεία του Καρναβαλιού, καθώς είναι αναγνωρίσιμη και η προσφορά του Δήμου που, παρά τα ζωτικά του προβλήματα, προσπαθεί κάθε χρόνο να δημιουργεί την υποδομή που χρειάζεται μια διεθνούς επιπέδου εκδήλωση, όπως το Καρναβάλι.

Το Καρναβάλι, τονίζει ο κ. Ανδρέας Καράβολας, πρώην Δήμαρχος Πατρέων, έχει ανάγκη την υποστήριξη των τοπικών, πολιτικών και κοινωνικών φορέων, των τοπικών αρχών και των επαγγελματιών.

"Ζούμε σε μια εποχή που σε όλους μας είναι αντιληπτό ότι η Ελλάδα πρέπει να διεκδικήσει καλύτερη θέση στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας. Για να επιτευχθεί αυτό πρέπει να βρεθούν οι τρόποι και η τακτική. Μια τέτοια τακτική δεν μπορεί ν' αγνοήσει ότι Ελλάδα σημαίνει χιλιάδες έτη ιστορίας, πνεύματος και πολιτισμού. Η πόλη μας δείχνει να το έχει αντιληφθεί, εφόσον παρουσιάζει τέτοιο εύρος και πολλαπλότητα πολιτιστικών θεσμών και εκδηλώσεων. Σίγουρα το Καρναβάλι είναι η κορυφαία από αυτές."

Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, όπου το κοινωνικό, το πολιτιστικό και το οικονομικό στοιχείο είναι τα κύρια χαρακτηριστικά του.

Είναι κοινωνικό και πολιτιστικό φαινόμενο, γιατί παρέχει δυνατότητες δημιουργικής ενασχόλησης των νέων, σε ιδιαίτερα επιβαρυνμένες συνθήκες γι' αυτούς.

Επίσης, μέσα από τις διαδικασίες του και τις επιμέρους λειτουργίες του αναδεικνύει το πολιτιστικό επίπεδο της περιοχής και προτρέπει σε περαιτέρω αναβάθμισή του.

Είναι επίσης οικονομικό φαινόμενο. Σ' αυτό το στοιχείο πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας. Ίσως γιατί υπάρχει διάχυτη, όχι η αίσθηση, αλλά η βεβαιότητα ότι το Πατρινό Καρναβάλι δεν έχει αποδώσει οικονομικά αυτό που μπορεί. Όμως, είναι βέβαιο ότι δεν θα φτάσει ποτέ στο μέγιστο της απόδοσής του, αν δεν συμφωνηθούν ορισμένες γενικές αρχές λειτουργίας, μεταξύ των οποίων κυρίαρχες είναι δύο.

Πρώτον: Το Καρναβάλι πρέπει πάντοτε να το οργανώνει ο Δήμος, η ΔΕΠΑΠ, ή άλλος πιθανόν φορέας που στο μέλλον μπορεί να δημιουργηθεί, υπό το Δήμο σε κάθε περίπτωση.

Δεύτερον: με δεδομένο σταθερό τον προηγούμενο όρο, δεν μπορεί να παραβλεφθεί ότι η αναπτυξιακή του πορεία θα πρέπει να εδραιωθεί πάνω σε λογική ιδιωτικοοικονομικού χαρακτήρα.<sup>36</sup>

Οι ελλείψεις του Πατρινού Καρναβαλιού αφορούν:

- Χαμηλό επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών από όλους, σε σχέση πάντοτε με τις ανάγκες.

<sup>36</sup> Πρακτικά 2ης Καρναβαλικής Συνδιάσκεψης, Δήμος Πατρέων, Μάιος 1993.

- Αισχροκέρδεια, που έχει αναφερθεί ότι υπάρχει από ορισμένες επαγγελματικές ή παραεπαγγελματικές δραστηριότητες.
- Αντιμετώπιση του κοινού και ιδιαίτερα των επισκεπτών ορισμένες φορές τυχοδιωκτικά και όχι με τον αρμόζοντα σεβασμό και την επενδυτική λογική που θα έπρεπε.
- Έλλειψη ξενοδοχειακής και λοιπής υποδομής υψηλών προδιαγραφών, εφόσον στους στόχους μας θα πρέπει να προβλεφθεί και ο υψηλού εισοδηματικού επιπέδου και όχι μόνο επισκέπτης.

Απαιτούνται βελτιώσεις, τότε μόνο τα αποτελέσματα θα μεγιστοποιηθούν. Έτσι και μόνο θα πραγματοποιηθεί το όραμα του Πατρινού Καρναβαλιού, ως μοχλός κίνησης και ανάπτυξης όλης της περιοχής.

Θα ήταν κοινοτυπία, υποστηρίζει η κ. Λένα Χριστοπούλου, μέλος της Καρναβαλικής Επιτροπής, να πούμε ότι το Καρναβάλι πάσχει από σωστή οργάνωση. Το βέβαιο είναι ότι η σωστή οργάνωσή του θα προωθούσε όχι μόνο την ποιοτική του άνοδο, αλλά και θα καθιστούσε το Πατρινό Καρναβάλι παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.

Σήμερα για το Καρναβάλι απαιτείται πιο επιτακτικά η οργάνωσή του. Σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι η δημιουργία της ΔΕΠΑΠ και ο σωστός προγραμματισμός των εκδηλώσεων που θα διασφαλίζεται μέσα από αυτήν. Έτσι, θα μπορούν όλοι να μιλούν για Καρναβαλική Επιτροπή που θα εργάζεται όλο το χρόνο, και για συστηματική αξιοποίηση των δυνατοτήτων, για αύξηση εσόδων από διαφημίσεις. Με άλλα λόγια, θα μπορούμε να μιλάμε για ένα Πατρινό Καρναβάλι που όχι μόνο θα δικαιούται επάξια

τον τίτλο της κορυφαίας πολιτιστικής εκδήλωσης, αλλά και θα συμβάλει στην οικονομική και τουριστική άνοδο της πόλης μας.<sup>37</sup>

Οι προτάσεις αρκετών μελών που ασχολούνται με το Καρναβάλι συγκλίνουν στην εξής άποψη: Να δημιουργηθεί δημοτικός φορέας αποκλειστικά για το Καρναβάλι, που να προεδρεύεται από το δήμαρχο ή κάποιον άλλο αναπληρωτή του. Καθαρά ιδιωτικός φορέας, τονίζει ο κ. Χάρης Βελαώρας, μέλος της Καρναβαλικής Επιτροπής, είναι αδύνατο να υπάρξει, για τον απλό λόγο ότι πρόκειται για μια γιορτή που γίνεται μέσα στην πόλη και από τους κατοίκους της και η συμμετοχή του Δήμου είναι αναπόφευκτη.

Τέλος, το Πατρινό Καρναβάλι είναι μια από τις πολλές πολιτιστικές δραστηριότητες του Δήμου. Όμως, το Πατρινό Καρναβάλι είναι κάτι ξεχωριστό. Δεν είναι μόνο πολιτιστική δραστηριότητα, αντίθετα είναι τουριστική, οικονομική, μαζική κ.λπ. Δημιουργεί αποδεδειγμένα πνευματική, τουριστική και οικονομική κίνηση στην πόλη. Συσπειρώνει ένα μεγάλο ποσοστό Πατρινών και τη συντριπτική πλειοψηφία της νεολαίας. Έχει ιστορία 160 χρόνων.

Το 1992 είχαμε 170 γκρουπ του Κρυμμένου Θησαυρού. Αν υπολογίσουμε 4 άτομα σε κάθε γκρουπ που ασχολούνται ουσιαστικά με την οργάνωση, έχουμε 680 στελέχη με καρναβαλική πείρα. Σήμερα, που τα γκρουπ έχουν φτάσει τα 280, τα στελέχη είναι, αν υπολογίσουμε, γύρω στα 1.200. Ποια άλλη δραστηριότητα έχει λοιπόν τόσους πολλούς υπηρέτες;

"Στο σύνολο των δραστηριοτήτων του Δήμου Πατρέων, το Καρναβάλι κατέχει μια ξεχωριστή θέση. Ξεχωριστή και μοναδική. Αυτή

<sup>37</sup> Δήμος Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1998.

η μοναδικότητα προκύπτει από το πρωτοφανές εύρος της συμμετοχής. Γιατί εδώ επιτυγχάνεται η κατάργηση της διάκρισης ανάμεσα σε αυτούς τους λίγους - που παράγουν και δημιουργούν - και στους άλλους - τους πολλούς - που παρακολουθούν".<sup>38</sup> Όχι, εδώ εμπλέκονται όλοι. Αυτή ακριβώς είναι η μοναδικότητα του Πατρινού Καρναβαλιού, από εδώ προκύπτει η σύνθετη φύση του.

Δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι, ανεξάρτητα παό φύλο, ηλικία και κοινωνική προέλευση, συμμετέχουν σ' αυτό το εκρηκτικό και ατελείωτο πανηγύρι. Για το λόγο αυτό το Πατρινό Καρναβάλι διακρίνεται μεταξύ των Ευρωπαϊκών Καρναβαλιών. Η συμμετοχική διάθεση, η δημιουργία και η παρουσία των Πατρινών στις διάφορες εκδηλώσεις παράγουν μήνυμα που προσανατολίζει προς το μοντέλο του ενεργού ατόμου, σε μια εποχή όπου αυτό αναδεικνύεται διαρκώς και λιγότερο.

Τα νέα στοιχεία που διαρκώς παράγει η πολιτιστική - γιορταστική λειτουργία του μας προτρέπουν να ταξιδέψουμε για λίγο μαζί του στη χαρά και στο όνειρο και μακριά από το πλαίσιο και της συμβατικότητας μιας πεζής, πολλές φορές, καθημερινότητας.

Ο κ. Ματαράγκας, μέλος της Καρναβαλικής Επιτροπής, πιστεύει και αυτός με τη σειρά του στο ότι είναι επιτακτική ανάγκη να οργανωθεί αυτή η περίφημη και πολυσυζητημένη ΔΕΠΑΠ. Να γίνει μια υπηρεσία που θα ασχολείται σε επαγγελματική βάση με το Καρναβάλι. Μια υπηρεσία με υπαλλήλους, διευθυντές, συνεργείο και όλο αυτό το απαιτούμενο προσωπικό που θα ασχολείται σε μόνιμη βάση με την προετοιμασία και οργάνωση του Καρναβαλιού.

<sup>38</sup> Δημήτρης Πεφάνης, Αντιδήμαρχος Πολιτισμού, Δήμος Πατρέων. Πατρινό Καρναβάλι 1998.

Τμήμα που θα ασχολείται με δημόσιες σχέσεις, διαφήμιση και προβολή του Π.Κ., παγκοσμίως. Τμήμα εσόδων που θα έχει στόχο να γίνει το Καρναβάλι κάποια στιγμή αυτοχρηματοδοτούμενο και να μην περιμένει από τη διάθεση του εκάστοτε Υπουργού να δώσει μια ελεημοσύνη στο φτωχό. Συνεργείο κατασκευών που θα εργάζεται όλο το χρόνο, δημιουργώντας άρματα εντυπωσιακά σε εμφάνιση και αριθμό.

Δεν είναι δυνατό να δημιουργούν άρματα λίγοι άνθρωποι μέσα σε λίγους μήνες με το ζόρι. Επιπλέον, μπορεί να γίνει γραφείο συμβουλευτικό, στελεχωμένο με άτομα ειδικευμένα, όπου εκεί τα πληρώματα θα μπορούν να συμβουλευτούν για τη δημιουργία στολής, κατασκευής μάσκας, άρματος και γενικά συμβουλές που θα βοηθήσουν να εκλείψει η κακογουστιά στο δρόμο.

Να ορίζεται η Επιτροπή αμέσως μετά τη λήξη του Καρναβαλιού, ώστε να υπάρχει χρόνος να γίνει σωστά όλο το πλάνο της οργάνωσης.

Οι τρεις εμπλεκόμενοι άξονες που βγάζουν το τελικό προϊόν που λέγεται Πατρινό Καρναβάλι, Δήμος - Πληρώματα - Επιτροπή, πρέπει να συνεργάζονται στενά.

#### **II.4.1. Τα οφέλη του Δήμου από το Καρναβάλι**

Το 1860 ξεκινά στην Πάτρα ένα σημαντικό για τη χώρα μας γεγονός: το Καρναβάλι. Η επιλογή και η οργάνωσή του είναι προϊόν πολιτισμικών διεργασιών.

Ο Δήμος έχει κατά κύριο λόγο την ουσιαστική ευθύνη διεξαγωγής του. Βεβαίως, έχει αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα, αλλά

συνεχίζεται και αποτελεί ένα σημαντικό θεσμό για τα πολιτιστικά πράγματα της χώρας μας.

Η συμμετοχή του Δήμου στην προετοιμασία, οργάνωση και λειτουργία του Καρναβαλιού αποφέρει στην πόλη ποικίλα οφέλη και βεβαίως στον ίδιο το Δήμο. Αυτά τα οφέλη είναι:

1) Ο Δήμος Πατρέων, μέσω του σημαντικού αυτού πολιτιστικού γεγονότος, προβάλλεται, κινητοποιεί τις υπηρεσίες του, βελτιώνει και εκσυγχρονίζει απαραιτήτως τις παρεχόμενες συνοδευτικές υπηρεσίες στους πολίτες αλλά και στους επισκέπτες γύρω από το Καρναβάλι, αναπτύσσει και βελτιώνει την υπάρχουσα τεχνογνωσία, συνεργάζεται, προωθεί και κινητοποιεί τις υπάρχουσες οικονομικές δυνάμεις της πόλης που συνοδεύουν το γεγονός (αφίσες, αίθουσες συνεδρίασης, εκδηλώσεις κ.ά.).

2) Η λειτουργία για χρόνια του θεσμού αυτού διαμορφώνει όρους για τη λειτουργία της πόλης. Ο Δήμος Πατρέων αλλά και η Πολιτεία χρειάζεται να συνεργάζονται προκειμένου να υπάρξουν όσο γίνεται περισσότερα και πολλαπλής φύσης αποτελέσματα. Δηλαδή παραγωγή και λειτουργία συνοδευτικών θεσμών (πολιτιστικοί χώροι, συντονισμός δραστηριοτήτων, παραγωγή από κοινού πολιτιστικών προϊόντων κ.ά.).

3) Στην περίοδο των καρναβαλικών εκδηλώσεων η πόλη της Πάτρας παρουσιάζει μια αυξημένη αγοραστική κίνηση στο ιστορικό και όχι μόνο κέντρο της. Αυτή η κίνηση έχει ως αποτέλεσμα την αποκόμιση οφελών στις ΜΜΕ της πόλης από τους επισκέπτες (εσωτερικού και εξωτερικού).



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

### ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

#### ΙΙΙ.1. Ιστορική Αναδρομή

Το Καρναβάλι της Πάτρας έχει ιστορία πολλών χρόνων και από τα τέλη του ΙΘ΄ αιώνα παρουσιάζει στον ελληνικό χώρο μια εντυπωσιακή ιδιαιτερότητα, την οποία διατηρεί ακόμα. Αθηναίος δημοσιογράφος του 1900 έγραψε ότι: "αι Πάτραι δικαίως δύνανται να είναι υπερήφανοι, ότι αυτά και μόνον εν Ελλάδι και τη Ανατολή καθόλου κατέχουν τα σκήπτρα, όσον αφορά τον πανηγυρισμόν των Απόκρεω".

Η χρονική περίοδος μέσα στην οποία το Πατρινό Καρναβάλι γεννήθηκε, εξελίχθηκε και απέκτησε τις χαρακτηριστικές του ιδιότητες, περιλαμβάνει το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και το πρώτο του 20ου. Στα χρόνια αυτά αναπτύσσονται οι οργανωμένες καρναβαλικές εκδηλώσεις, επεκτείνεται η μαζική συμμετοχή σ' αυτές και ενθαρρύνεται η λαϊκή πρωτοβουλία.<sup>39</sup>

Το Πατρινό Καρναβάλι, το μεγαλύτερο πολιτιστικό γεγονός της Ελλάδας, έχει ιστορία πάνω από 160 χρόνια. Αναπτύχθηκε στην πόλη των Πατρών την περίοδο της οικονομικής της άνθησης, ως εμπορικού και ναυτιλιακού κέντρου της Μεσογείου. Η γεωγραφική της θέση, ΠΥΛΗ ΣΤΗ ΔΥΣΗ, επηρέασε και ως ένα βαθμό διαμόρφωσε τον πολιτιστικό της χαρακτήρα.

---

<sup>39</sup> Πολίτης Νίκος, "Το Καρναβάλι της Πάτρας", Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1987, σελ. 11.

Το Πατρινό Καρναβάλι, επηρεασμένο από τις μεσογειακές καρναβαλικές παραδόσεις όπως αξιοποιήθηκαν από την έμπνευση και τη φαντασία των Πατρινών, έχει εξελιχθεί σ' ένα από τα σημαντικότερα καρναβάλια της Ευρώπης.<sup>40</sup>

Η όποια προσπάθεια ιδαχωρισμού του μύθου από την πραγματικότητα σε ό,τι αφορά την καταγραφή στοιχείων που αφορούν στην πορεία του Πατρινού Καρναβαλιού, μέσα από το πέρασμα του χρόνου, θα κινδύνευε να στεφθεί από αποτυχία, καθώς στο Καρναβάλι της Πάτρας η αλήθεια, η φήμη, η φαντασία και η δημιουργία συνυπάρχουν σε ενιαία βάση. Σ' αυτή τη βάση στηρίζεται παραπάνω από ενάμισι αιώνα κάθε δράση, η οποία συντελείται, με στόχο τη συνεχή εξέλιξη του Καρναβαλιού της Πάτρας.

Τα σημαντικότερα στοιχεία γύρω από την πορεία του καρναβαλιού της Πάτρας αντλούνται κατά κύριο λόγο από τη νεότερη έρευνα. Έρευνα η οποία μας παραπέμπει κατ' αρχή, όπως είπαμε και πιο πριν, στον 19ο αιώνα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι από πλευράς ηλικίας το Καρναβάλι εμφανίζει στοιχεία γήρατος.

Οι γνώσεις μας για την ιστορία του Καρναβαλιού στηρίζονται κυρίως σε δημοσιεύματα και αφηγήσεις. Σ' αυτά στηρίζεται και η πρώτη εκτίμηση, ότι ο πρώτος αποκριατικός χορός στην Πάτρα έγινε το 1829 στο σπίτι του έμπορου Μωρέτη. Το Καρναβάλι ωστόσο άρχισε ν' αποκτά τα πρώτα στοιχεία οργάνωσης από το 1860 και μετά τις επιρροές από το δυτικό και επανησιακό στοιχείο, λόγω της ένωσης των νησιών του Ιονίου με την Ελλάδα να κυριαρχούν.

<sup>40</sup> Βαγγέλης Πολίτης-Στεργίου - Βικτωρία Αγγελοπούλου, Περιοδικό του Δήμου Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1990.

Η μεγαλύτερη εκδήλωση της χώρας στο είδος της και μια από τις μεγαλύτερες - σε ορισμένες παραμέτρους της - στον κόσμο, όπως ήταν φυσικό δέχθηκε πολλαπλές επιρροές, τις οποίες ωστόσο κατόρθωσε να αφομοιώσει, με αποτέλεσμα το ελληνικό στοιχείο και η κουλτούρα των κατοίκων της πειροχής να είναι αυτά που κυριαρχούν.<sup>41</sup>

Σύμφωνα με το δημοσιογράφο - συγγραφέα Νίκο Πολίτη, στη δεκαετία του 1880 στην πόλη της Πάτρας γίνεται κανόνας οι πρώτες "μπούλες" να κάνουν την εμφάνισή τους στις 17 Ιανουαρίου - ημέρα του Αγίου Αντωνίου.

Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, ο χαρτοπόλεμος εγκαινιάστηκε στους αποκριάτικους χορούς στο 1894, ο δε σοκολατοπόλεμος το 1899. Την ίδια χρονολογία εκτιμάται ότι έγινε για πρώτη φορά σε αποκριάτικο χορό χρήση γραμμοφώνου.

Στο μεταίχμιο του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα το Πατρινό Καρναβάλι, λόγω της οικονομικής ευημερίας που επικρατούσε στην περιοχή, εισέρχεται σε δρόμους που θα το οδηγήσουν πλέον με μαθηματική ακρίβεια, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, να πάρει τα σκήπτρα - από άλλες μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας και της Ευρώπης γενικότερα - στο ξεφάντωμα και στη διασκέδαση.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, η πρωτοβουλία ιδιωτών εμπλουτίζει το Πατρινό Καρναβάλι με τα σατιρικής διάθεσης καρναβαλικά άρματα, περίοδος που καθιερώνεται και το περίφημο Μαύρο Ντόμινο, συνήθειες που διατηρούνται μέχρι σήμερα.

---

<sup>41</sup> Δήμος Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1995.

Το 1941 και για τα επόμενα χρόνια, το Καρναβάλι της Πάτρας δεν πραγματοποιείται, υπό το βάρος των γεγονότων.

Το 1951, ωστόσο, οι Πατρινοί επιστρέφουν δριμύτεροι, με διάθεση να κρατήσουν και να εμπλουτίσουν τις παραδόσεις του Καρναβαλιού τους. Παραδόσεις που το έκαναν τόσο γνωστό σ' όλο τον κόσμο.

Χρονιά που αποτέλεσε αφετηρία για ν' αποκτήσει το Καρναβάλι της Πάτρας τη σημερινή του μορφή θεωρείται ότι είναι το 1966, χρονιά κατά την οποία καθιερώνεται το Κυνήγι του Κρυμμένου Θησαυρού, που σημειώνει μέχρι σήμερα τρομερή επιτυχία και για το οποίο θεωρούνται υπεύθυνοι πάνω από 50.000 νέοι της Πάτρας.<sup>42</sup>

### **III.2. Πατρινό Καρναβάλι - Παράδοση και Δημιουργία**

Μια παράδοση τόσο δεμένη και τόσο αεχώριστα συνυφασμένη με τη ζωή της πόλης, που τα μεγάλα γεγονότα της Πάτρα προσδιορίζονται με τα καρναβάλια και οι ατομικές μνήμες των κατοίκων ανατρέχουν σ' αυτά.

Μια παράδοση που αναπτύσσεται ζώσα, ανανεούμενη και δημιουργική, δεν συντηρεί απλά κάποια έθιμα αλλά με εκρηκτικό δυναμισμό γεννά νέες εκδηλώσεις, καινούργιες ιδέες, νέες μορφές, αυξάνοντας ολοένα την απήχησή της.

---

<sup>42</sup> Δήμος Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1997.

Ένα μεγάλο πολιτιστικό γεγονός, γνήσια λαϊκό, με πηγαίο αυθορμητισμό, αβίαστη συμμετοχή και μαγικότητα. Ξετυλίγεται για εβδομάδες στο κέντρο και στις συνοικίες της πόλης, σε δημόσιες εκδηλώσεις και σε ιδιωτικές συνανατροφές, παρασέρνοντας και ενοποιώντας στην καρναβαλική "μέθεξη" τις όποιες ιδιαιτερότητες, ηλικιακές, κοινωνικές, προσωπικές.

Η πιο μεγάλη γιορτή των νέων. Αφυπνίζει, συνενώνει και κινητοποιεί μήνες πριν, χιλιάδες νέους σε μια μεγάλη συλλογική δημιουργία, σε μια χαρούμενη άμιλλα στη φαντασία, στην πρωτοτυπία, τον εντυπωσιασμό.

Μια πρότυπη συνεργασία: ο οργανωτικός φορέας, ο Δήμος, προετοιμάζει με μεθοδικότητα το πλαίσιο. Μέσα σ' αυτό ξεχύνεται, κυριεύει και εκρύγνηται το κέφι και η φαντασία των δημοτών του.

Ένα σημαντικό τουριστικό και οικονομικό γεγονός. Τετραπλασιάζει τον πληθυσμό της πόλης και τονώνει, στους δυσκολούς χειμωνιάτικους μήνες, την οικονομία της.<sup>43</sup>

Κυρίως, όμως, μια φιλοσοφία ζωής. Μια χαρούμενη επαναστατική ανατροπή των συνηθειών και των δεσμών της καθημερινότητας, όπου ο έρωτας, οιστρηλατώντας στη νεανική δίψα για ζωή, εκφράζεται μέσα από το βαθύτατο συμβολισμό του:

Το Καρναβάλι!...

---

<sup>43</sup> Δήμος Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1990.

### III.3. Ύφος - Χαρακτήρας του Πατρινού Καρναβαλιού

Το Καρναβάλι ανατρέπει τη ρουτίνα. Έρωτας και τεμπελιά δεν πάνε μαζί. Το Καρναβάλι μιμείται ύφος ανάλαφρο και περιποιητικό, για να εκφράσει τα σοβαρά και τα σπουδαία. Ο χαρακτήρας του είναι αχαρακτήριστος, γιατί το Καρναβάλι δεν ομολογεί. Αδιαφορεί για τα κόμματα, έχει τη δική του πολιτική, τη δική του αισθητική και τη δική του δικαιοσύνη.<sup>44</sup>

Πέρα από τα παραπάνω, η ερμηνεία κάθε κοινωνικού φαινομένου είναι δυνατή μόνο σε συνάρτηση με το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργείται και αναπτύσσεται. Έτσι λοιπόν, ο προσδιορισμός του ύφους και του χαρακτήρα του Πατρινού Καρναβαλιού σαν κοινωνικοπολιτισμικού φαινομένου γίνεται σε αναφορά με τις κρατούσες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, αλλά και τις συγκεκριμένες κοινωνικές ανάγκες που κάθε φορά υπηρετεί και που φυσικά δεν είναι πάντοτε ίδιες.

Μπορούμε να πούμε ότι το Πατρινό Καρναβάλι, χωρίς συγκεκριμένη μορφή, ένα κράμα ελληνικών και ξένων στοιχείων, είναι ένα καρναβάλι που το ύφος και ο χαρακτήρας του προσδιορίζονται εν πολλοίς από την αισθητική αντίληψη και το πολιτιστικό επίπεδο των ατόμων που το δημιουργούν.<sup>45</sup>

Αναζητώντας το χαρακτήρα και το ύφος του Πατρινού Καρναβαλιού, ιδιαίτερα νιώθουμε μια απλή ψηλάφηση το πανάρχαιο

---

<sup>44</sup> Μπογδανόπουλος Γιώργος, Περιλήψεις Εισηγήσεων για την Β' Καρναβαλική Συνδιάσκεψη, Πάτρα 1993.

<sup>45</sup> Ελένη Στεφανοπούλου, Περιλήψεις Εισηγήσεων για την Β' Καρναβαλική Συνδιάσκεψη, Πάτρα 1993.

ρίζωμά του, διαπιστώνουμε την ιστορική του προέλευση, παρατηρούμε δε ότι: Εκλεπτυσμένα και ανεπτυγμένα κοινωνικά σύνολα είναι εκείνα που διαμορφώνουν τις πολιτιστικές και πολιτισμικές δημιουργίες, το Πατρινό Καρναβάλι. Μπαίνοντας στην ουσία του θέματος, διαπιστώνουμε ότι το Πατρινό Καρναβάλι είναι ένα κοινωνικοπολιτιστικό αλλά και οικονομικό φαινόμενο, που εξελίχθηκε, ωρίμασε, σ' ένα συγκεκριμένο τόπο από μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα η οποία παρουσίασε από νωρίς εκλεπτυσμένο κοινωνικό νου, του οποίου οι αντανakλάσεις πέρασαν μέσα από ήθη, έθιμα και γιορτές και εκδηλώσεις σε πλατύτερο σύνολο κι είναι αυτά που αγκαλιάζουν σήμερα ολόκληρο το Νομό Αχαΐας. Το έθιμο αυτό αργότερα πλάτυνε μέσα από την επανάληψη και την ομοιομορφία. Έγινε θεσμός με παλλαϊκή συμμετοχή, αυθορμητισμό και δημιουργικότητα.

Αναζητώντας τα χαρακτηριστικά του, μέσα από τα οποία εκφράζεται το Καρναβάλι, διαπιστώνουμε και πρωτόγνωρα στοιχεία, με τη δική τους σφραγίδα, με το δικό τους τρόπο και έκφραση.

Ο χαρακτήρας του εκφράζεται μέσα από τις αυθόρμητες εκδηλώσεις, μέσα από τη συμμετοχή, μέσα από την ισότητα, μέσα από το χορό, μέσα από τη φαντασμαγορία και τη συντροφικότητα. Διαμορφώνεται μια ψυχαγωγία που σημαίνει όχι μόνο απλά αγωγή ψυχής, αλλά παράλληλα αυτή συντελεί στη δημιουργία ενός κλίματος ψυχικής ευφορίας, η οποία στη συνέχεια διαχέεται με τη σειρά της σ' ολόκληρη την ομάδα. Γίνεται κατ' αυτόν τον τρόπο αυτή η ψυχική ευφορία γνώση, γίνεται εμπειρία, αναπλάθεται από τις νέες γενιές και κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί αργότερα να παραδίδεται

στους επερχόμενους. Είναι μια πολύμορφη ψυχαγωγία σ' όλους τους χώρους και τις εστίες, από γειτονιά μέχρι τη συνοικία, με εκδηλώσεις χαράς, χορού, γέλιου, συντροφικότητας, στοιχεία που μένουν αργότερα σαν γλυκές αναμνήσεις μέσα στο χρόνο, αλλά που προέρχονται από συγκεκριμένο τόπο. Όλα αυτά μένουν αργότερα παρακαταθήκες για τους πιο νέους, οι οποίοι συνεχώς βαπτίζονται μέσα σ' έναν παλαιό ενθουσιασμό, αυτής της γλυκιάς ετήσιας ευφορίας.

Αναζητώντας λοιπόν το ύφος και το χαρακτήρα, νιώθουμε να τροφοδοτείται πιο έντονα σήμερα εκείνο που δύσκολα τροφοδοτούν οι άνθρωποι. Να τροφοδοτείται η ψυχική ευφορία. Με λίγα λόγια, το Πατρινο Καρναβάλι συμβάλλει και συντελεί στην εμπύχωση όλων εκείνων όσων συμμετέχουν, διότι διαμορφώνει αντίστροφες κινήσεις. Σταματάει το στρες, σταματάει τη ρουτίνα, σταματάει τη μονοτονία. Ο Πατρινός αλλά και αυτοί που τον συντροφεύουν στη διάρκεια του Καρναβαλιού συμμετέχουν, τονώνονται, εκτονώνονται και, το κυριότερο σημείο ή στοιχείο είναι: Δίχως να ενοχλούν ο ένας τον άλλο. Είναι χαρακτηριστικό δείγμα μιας υψηλής κοινωνικότητας ή κοινωνικοποίησης, η οποία αναπλάθεται μέσα από τα στοιχεία του Καρναβαλιού.



φωτογραφία - άρμα κλόουν



### III.4. Συμμετοχή καρναβαλιστών στο Καρναβάλι της Πάτρας

Είναι βέβαιο ότι το Πατρινό Καρναβάλι έχει επεκταθεί. Μεγάλος ο αριθμός των ατόμων που συμμετέχουν. Πολλά τα πληρώματα και τα άρματα. Με καλαισθησία και φαντασμαγορική παρουσία. Δεν υπάρχουν περιθώρια για σταματήματα της εξέλιξης ή για πισωγυρίσματα.

Το 1990 η συμμετοχή ήταν 12.000 άτομα. Μετά τρία χρόνια, το 1993, η συμμετοχή ξεπέρασε το τριπλάσιο, έφτασε στα 37.000 άτομα. Ο αριθμός των πληρωμάτων από 104 ανήλθε σε 249. Το 1996 ο αριθμός των ατόμων έφθασε στα 43.000. Είναι μια αλήθεια ότι αυτή η αύξηση οφείλεται στον ενθουσιασμό, την εργατικότητα και το σωστό προγραμματισμό της Καρναβαλικής Επιτροπής.

Η διάρκεια της καρναβαλικής παρέλασης ξεπερνάει τις 4 ώρες. Υπάρχει πλέον υποχρέωση προς το θεατή. Υποχρέωση να του δοθεί άνεση να παρακολουθήσει το θέαμα, να βλέπει, να χαίρεται την εναλλαγή των χρωμάτων των πληρωμάτων, να καμαρώνει τα νιάτα, να θαυμάζει την ομορφιά και να ζει το ρυθμό του.

### III.5. Καρναβάλι και Ξένοι

Από τα πρώτα χρόνια του, το μεταπολεμικό Καρναβάλι προβάλλεται σαν Πανελλήνιο γεγονός και προσελκύει επισκέπτες από όλη τη χώρα. Το 1951, το τελευταίο Σαββατοκύριακο της

Αποκριάς, η Πάτρα δέχτηκε γύρω στους χίλιους επισκέπτες. Ο αριθμός αυτός εξαπλασιάστηκε και αυξανόμενος από χρόνο σε χρόνο με αλματώδη ρυθμό έφθασε το 1965 σε 133.500 άτομα.

Η εξασφάλιση στέγης για τη διανυκτέρευση όσων δεν φεύγουν μετά τη μεγάλη καρναβαλική παρέλαση είναι προβληματική. Τα ξενοδοχεία της Πάτρας και των γειτονικών πόλεων δεν επαρκούν. Ενοικιάζονται δωμάτια σε σπίτια, δημιουργούνται ξενώνες σε σχολεία και ιδρύματα και μένουν όλη νύχτα ανοικτές οι κινηματογραφικές αίθουσες, χάρη των αστέγων. Αλλά για την εξυπηρέτηση των ξένων δεν επαρκούν και τα υπάρχοντα εστιατόρια και ο Καρναβάλι ευνοεί τη δημιουργία νέων.

Μεταξύ των ξένων που έρχονται στην Πάτρα για το Καρναβάλι είναι και πολλοί αλλοδαποί. Πρώτοι και καλύτεροι οι ξένοι διπλωμάτες που ζουν στην Αθήνα. Πρεσβευτές ή αξιωματούχοι ξένων πρεσβειών, δυτικών και ανατολικών χωρών, υπάρχουν πάντα (ακόμα και σήμερα) στην εξέδρα των εισήμων, όταν γίνεται η μεγάλη καρναβαλική παρέλαση. Να σημειώσουμε ότι ο μεγαλύτερος αριθμός αλλοδαπών σε καρναβαλική περίοδο ήρθε με εκδρομικό γκρουπ το 1970.

Η συρροή ξένων για το Καρναβάλι έδωσε την ώθηση στην τουριστική ανάπτυξη της Πάτρας. Για να προσελκύει ξένους το Καρναβάλι της Πάτρας διαφημίζεται με κάθε μέσο. Ο τύπος, το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος παλιότερα, η τηλεόραση σήμερα βοηθούν στην εξάπλωση της φήμης του. Ο Δήμος παρέχει πλήθος πληροφορίες στις εφημερίδες.

Το 1961, στην αρχή του Καρναβαλιού, φιλοξενεί για ένα 24ωρο 60 δημοσιογράφους από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και 15 ξένους ανταποκριτές. Τους ενημερώνει για τις εκδηλώσεις που ετοιμάζονται. Η Ελληνική Ραδιοφωνία μεταδίδει εκτενείς περιγραφές, με ηχητικά στιγμιότυπα, από τις καρναβαλικές παρελάσεις.

Χρησιμοποιούνται όμως και άλλα μέσα διαφήμισης του Καρναβαλιού. Με φροντίδα του Δήμου, μοιράζονται στην Αθήνα και άλλες πόλεις χιλιάδες διαφημιστικά τρίπτυχα. Όμοια ξενόγλωσσα φυλλάδια τυπώνει το 1961 ο Οργανισμός Τουρισμού σε χιλιάδες αντίτυπα και τα διανέμει στο εξωτερικό μέσω των υπηρεσιών του.

Διαφημιζόμενο λοιπόν κατάλληλα και βελτιωνόμενο συνεχώς, το Καρναβάλι της Πάτρας έγινε γρηγορα περίφημο και η φήμη του πέρασε τα σύνορα της χώρας.<sup>46</sup>

Σε κάποια σύσκεψη στο Δημαρχείο Αθηνών ο δημοσιογράφος Σπύρος Μελάς υποστηρίζει ότι: "για να επιτύχει ένα Αθηναϊκό Καρναβάλι, πρέπει να έλθουν Πατρινοί να το οργανώσουν". Το Καρναβάλι έχει γίνει γύρω στο 1965 θρύλος. Το γεγονός αυτό το αποδεικνύουν τα εξής: Ο βασιλιάς της Σαουδαραβίας Ιμπν Σαούντ σχεδιάζει να περάσει μια εβδομάδα Καρναβαλιού στην Πάτρα. Δεν πραγματοποιήθηκε αυτή η επιθυμία του, γιατί δεν βρέθηκε στέγη κατάλληλη για τις 30 γυναίκες που μετείχαν στην ακολουθία του.

Τον ίδιο χρόνο πέντε νεαροί αναμορφωτηρίου δραπετεύουν το τελευταίο Σάββατο του Καρναβαλιού, μόνο και μόνο για να έρθουν στην Πάτρα να δουν την παρέλαση. Στάθηκαν άτυχοι. Τους συνέλαβαν στον Ισθμό.

<sup>46</sup> Πολίτης Νίκος, "Το Καρναβάλι της Πάτρας", Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1987, σελ. 173.

Από τα παραπάνω γεγονότα κατανοεί κανείς ότι το Καρναβάλι της Πάτρας έχει γίνει πια θρύλος.

### **III.6. Καρναβαλικές διασκεδάσεις**

#### **III.6.1. Το Μπουρμπούλι**

Μπουρμπούλι: Στην κυριολεξία του ο όρος αυτός σημαίνει το κρέας που βράζει, τον μεζέ, το πρόχειρο φαγητό. Στα χρόνια του Μεσοπολέμου, ο θεατρώνης Ανδρέας Λοβέρδος ονόμασε Μπουρμπούλια τους απογευματινούς χορούς, γιατί δεν απαιτούσαν καμιά προετοιμασία, ήταν κάτι πρόχειρο, σαν μεζές από κρέας που βράζει, σαν μπουρμπούλι. Αλλά ας απαριθμήσουμε τα χαρακτηριστικά στοιχεία στα οποία οφείλουν την ιδιαιτερότητά τους αυτοί οι απογευματινοί χοροί:

1. Το "μπουρμπούλι" γίνεται πάντα απόγευμα (5-9 μ.μ.) και σε μεγάλη αίθουσα (συνήθως στο Δημοτικό Θέατρο).
2. Οι ντάμες φορούν μαύρα ντόμιμο (υποχρεωτικές στην αρχή, κατ' έθιμο στα μετέπειτα χρόνια).
3. Το εισιτήριο για τους άνθρες είναι φθηνό. Η είσοδος για τις γυναίκες που φορούν ντόμιμο δωρεάν.
4. Τα χορευτικά ζεύγη σχηματίζονται συνήθως με πρωτοβουλία της ντάμας, η οποία είναι άγνωστη στον καβαλιέρο.
5. Στη χορευτική πίστα ανακατεύονται ντόπιοι και ξένοι, άνθρωποι όλων των φυλών και ηλικιών, χωρίς διάκριση.
6. Το κέφι που επικρατεί είναι οργιαστικό.

φωτογραφία - Ο Γάμος της Κουλουρούς



Με τις παραπάνω προϋποθέσεις μπορούσε κάλλιστα να συμβεί κάθε τι απρόοπτο. Και αυτή ακριβώς η ελπίδα του απροσδόκητου, μαζί με τη γοητεία του αγνώστου, έκαναν τους άνδρες να συνωστίζονται στα μπουρμπούλια. Ιδιαίτερη προτίμηση μάλιστα έδειχναν γι' αυτά οι άνδρες κάποιας ηλικίας.

Σήμερα βέβαια είναι διαφορετικά τα πράγματα. Το μπουρμπούλι επιζεί, αλλά δεν προσφέρει τις αλλοτινές ευκαιρίες ή συγκινήσεις. Εν τούτοις εξακολουθούν να το συνοδεύουν ανυπόστατες φήμες, τις οποίες οι Πατρινοί δεν κάνουν καμιά προσπάθεια να διαψεύσουν, μια και αποτελούν και αυτές καλή διαφήμιση του Καρναβαλιού τους.

### III.6.2. Η Τσικνοπέμπτη

Η Τσικνοπέμπτη είναι ένα έθιμο που έρχεται να θυμίσει στους Πατρινούς συνήθειες της παλιάς Πάτρας, όπου όλοι γλεντούσαν ψήνοντας και τσικνίζοντας στις γωνιές της πόλης, χορεύοντας, τραγουδώντας και πίνοντας βέβαια τους "χυμούς" της Ταβέρνας.

Ενταγμένη η Τσικνοπέμπτη στο Καρναβάλι, περιβάλλεται από λογής μασκαρεμένους και λαϊκούς τύπους, όπως κοιλαράδες, μπεκρήδες και μουστακαλήδες.

Την μέρα αυτή ζωντανεύει ο λαϊκός τύπος της Γιαννούλας της κουλουρούς, η οποία έζησε στα χρόνια του μεσοπολέμου και πίστευε πως ο πρόεδρος Ουίλσον της Αμερικής είναι ερωτευμένος μαζί της και θα ερχόταν να την νυμφευθεί. Κάθε χρόνο η Κουλουρού ντύνεται νύφη και με τη βοήθεια πλήθους Πατρινών συνοδεύεται στο λιμάνι της πόλης για να συναντήσει τον αγαπημένο της. Ένας γάμος

όμως που ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε, προς ικανοποίηση των Πατρινών, που έχουν την ευκαιρία να ξεφαντώσουν ακόμα μια φορά, κρατώντας αυτό το αγαπημένο έθιμο. Οι λαϊκές υπαίθριες ορχήστρες του Δήμου της Πάτρας συντελούν και συνοδεύουν.

Το αστείρευτο κέφι των Πατρινών, που αμέσως μετά το σουρουπο διαβαίνουν και χορεύουν στα στενά της παλιάς παραδοσιακής Πάτρας, δοκιμάζοντας απαραίτητα τις νοστιμιές των αυτοσχέδιων, υπαίθριων ψησταριών, έρχεται να ενώσει στους δρόμους της παλιάς Πάτρας τους Πατρινούς και τους επισκέπτες, ανεξάρτητα από την παρέα που ανήκουν.

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί έντονος προβληματισμός, σχετικά με το κατά πόσο πρέπει να σταματήσει η πραγματοποίηση του Γάμου της Κουλουρούς.

### **III.6.3. Κρυμμένος Θησαυρός**

Κάποια στιγμή, εκεί στις αρχές της δεκαετίας του 1960, αναζητήθηκαν μορφές ενίσχυσης και εμπλουτισμού του Πατρινού Καρναβαλιού. Και έτσι το 1966 πρωτοκάνει την εμφάνισή του το παιχνίδι του Κρυμμένου Θησαυρού.

Το Κυνήγι του Χαμένου Θησαυρού με τα χρόνια γίνεται το κέντρο και το αποκορύφωμα του Καρναβαλιού, δίνοντας την ευκαιρία της πλατιάς λαϊκής συμμετοχής. Αν και άγνωστος ο δημιουργός του, ο Κρυμμένος Θησαυρός γίνεται με προβολή κρυμμένων ταλέντων χιλιάδων παιδιών που συμμετέχουν σ' αυτό το παιχνίδι κατά ομάδες που αποκαλούνται πληρώματα.



Τα πληρώματα του Κρυμμένου Θησαυρού τι είναι; Είναι παρέες οι οποίες οργανώνονται, άλλοτε είναι πολυπληθείς άλλοτε έχουν μικρό πλήθος, άλλοτε προσφέρουν άλλοτε δεν προσφέρουν, άλλοτε κλέβουν άλλοτε δεν κλέβουν, άλλοτε γίνονται καταχρήσεις άλλοτε κατγγέρονται καταχρήσεις.

Η συμμετοχή είναι ελεύθερη. Σ' ένα καλό πλήρωμα θα πάει πολύς κόσμος, σ' ένα άσημο πλήρωμα δεν θα πάει πολύς κόσμος. Συνεπώς, η οργάνωση πληρώματος διευκολύνει για τους εξής λόγους: Πρώτα απ' όλα υπάρχει εσωτερικός έλεγχος και πειθαρχία, κατά συνέπεια υπάρχουν δεσμεύσεις και εξαλείφονται τα φαινόμενα των καταχρήσεων.

Τα περισσότερα μεγάλα πληρώματα οργανώνονται τους τελευταίους δυο μήνες, με ορμητήριο κάποια συγκεκριμένα μαγαζιά, παμπ, κλαμπ. Συνεπώς, με τη δημιουργία αυτών των λεσχών, υπάρχει η προοπτική αυτοί οι άνθρωποι να βρίσκονται, τουλάχιστον τυπικά είναι υποχρεωμένοι από το καταστατικό τους, να συζητάνε όλο το χρόνο και να δημιουργούν στο θέμα που λέγεται Πατρινό Καρναβάλι και Κρυμμένος Θησαυρός.

Ένα άλλο θέμα είναι ότι μπορούν να έχουν πολύ καλύτερους πόρους οικονομικά. Λειτουργώντας όλο το χρόνο, κάνουν ένα σωρό εκδηλώσεις, ώστε να βγάλουν χρήματα, που είναι πολύ σημαντικά για ένα σωστό αποτέλεσμα και για μια δαπανηρή και ακριβή εμφάνιση, που θέλει να πραγματοποιήσει ένα σωστό πλήρωμα.

Τα έξοδα της συμμετοχής θα βαρύνουν τη συμμετέχουσα νεολαία, τόσο για τις μεταμφιέσεις όσο και για το επίσης μεταμφιεσμένο όχημα που ακολουθεί κάθε ομάδα. Η προετοιμασία

των πληρωμάτων διαρκεί συχνά όλο το χρόνο, για την καλύτερη εμφάνισή τους όχι μόνο στην τελευταία Μεγάλη Καρναβαλική Παρέλαση, αλλά και το διαγωνισμό τους στο Θέατρο, την Παντομίμα, το Χορό, τη Ζωγραφική.

Ο περίφημος θησαυρός είναι σωρεία ερωτημάτων και αινιγμάτων, που συχνά πονοκεφαλιάζουν τους συμμετέχοντες, αφού οι λύσεις τους προσθέτουν πόντους στη γενική βαθμολογία τους, που τελικά θα αναδείξει το μεγάλο νικητή. Από το ραδιοφωνικό σταθμό της Πάτρας μεταδίδονται (για πρώτη φορά) περίεργα θέματα: "Φέρτε μας, βρείτε μας και παραδώστε μας μέσα σε τρεις ώρες". Τα πληρώματα που συμμετέχουν στην παρέλαση του Πατρινού Καρναβαλιού σκορπίζονται στους δρόμους της Πάτρας, προς αναζήτηση του Κρυμμένου Θησαυρού, μεταφέροντας από άκρη σε άκρη το κέφι και τη ζωντάνια τους.

Χρόνο με το χρόνο το ενδιαφέρον μεγαλώνει, οι συμμετοχές πληθαίνουν και ο Κρυμμένος Θησαυρός, από απλό παιχνίδι, γίνεται η γιορτή δεκάδων χιλιάδων Πατρινών. Εμπλουτίζεται με νέα στοιχεία και αποκτά ένα μεγάλο διαγωνιστικό χαρακτήρα.

Ένας άλλος πρωταγωνιστής του Κρυμμένου Θησαυρού για περίπου 30 χρόνια είναι ο Άλκης Στέας, που ακούραστα, με το δικό του μοναδικό τρόπο και το κέφι του, παρουσιάζει και ενθαρρύνει τις προσπάθειες της νεολαίας σ' αυτό το κυνήγι τους.

Το ταλέντο, τα ρουχα, οι περούκες και το κέφι του κάθε πληρώματος προσθέτουν ένα ακόμα συν στο ύψος και το μέγεθος του θρυλικού σ' όλον τον κόσμο Πατρινού Καρναβαλιού.

φωτογραφία - BABY ΡΑΛΙ



### **IV.6.3α. Baby Rally**

Το Baby Rally είναι ο μικρός Κρυμμένος Θησαυρός. Η κατηγορία παμπαίδων ή τα τσικό του Πτρινού Καρναβαλιού. Καθιερώθηκε το 1967 σαν πρωτότυπος αποκριάτικος διαγωνισμός που εξελίσσεται σε κάποια από τις κεντρικές πλατείες της πόλης. Παίρνουν μέρος μικροί καρναβαλιστές κατάλληλα μασκαρεμένοι, με τα ποδήλατά τους κατάλληλα διακοσμημένα και εκείνα. Ο διαγωνισμός περιλαμβάνει αγώνες δεξιότητας με το ποδήλατο.

Στην ουσία το Baby Rally προκαλεί συναγερμό σε όλη την οικογένεια, αφού όλοι οι συγγενείς βάζουν ένα χεράκι για να συνδράμουν στο έργο του μπόμπιρα-καρναβαλιστή.

Το παιχνίδι τα προηγούμενα χρόνια διοργανωνόταν από το Φυσιολοατρικό Σύνδεσμο της Πάτρας. Πρόσφατα πέρασε στα χέρια του Σώματος Ελλήνων Οδηγών, πάντα υπό τη διακριτική εποπτεία της Καρναβαλικής Επιτροπής του Δήμου.

### **III.6.4. Τα ειδώματα**

Ένα ακόμα έθιμο του Καρναβαλιού της πόλης που αναβίωσαν οι Πατρινοί, στη γνωστή τους συνήθεια να σατιρίζουν και να θυμίζουν παλιά έθιμα, είναι τα ειδώματα. Ειδώματα είναι η πρώτη συνάντηση δυο υποψήφιων μελλόνυμφων - κατόπιν βέβαια προξενιού - που συνήθως γίνονταν σε κάποιο ζαχαροπλαστείο της Πάτρας στα χρόνια του μεσοπολέμου. Το ζαχαροπλαστείο του Μολφέτα και Βουρδερή στην Πλατεία Γεωργίου ήταν το πιο ξακουστό για τα συνοικέσια που είχαν κλειστεί μέσα σ' αυτό.

Τα προξενιά, βέβαια, όσο και τα ειδώματα, δεν γίνονται πια. Ωστόσο, το Πατρινό Καρναβάλι, υιοθετώντας την αναβίωση αυτής της παλιάς συνήθειας, συμπεριέλαβε στις εκδηλώσεις του τη σάτιρα αυτού του κοινωνικού ήθους, φιλοδοξώντας να το καθιερώσει στην Πατρινή Αποκριά.

### III.6.5. Σοκολατοπόλεμος

Το 1904, για πρώτη φορά, ένα καρναβαλικό άρμα με μια τεράστια πάπια, άνοιγε τα φτερά της και πέταγε στους περαστικούς αυγά, χαρτοπόλεμο και σοκολάτες. Όμως, το αν ήταν το 1904 ή όχι, πρώτη φορά που ρίχνονταν σοκολάτες, τότε και πώς έφτασε ν' αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του Πατρινού Καρναβαλιού και να είναι χαρακτηριστικό του γνώρισμα, το αφήνουμε στους ιστορικούς. Δεν είναι ακριβώς γνωστό.

Πάντως, τ' άρματα ξεκινάνε ακάθεκτα, με καρναβαλικά εμβλήματα, διασχίζουν τους δρομους της πόλης, οδομαχίες χωρίς αντίσταση, και εκτοξεύουν συνεχώς τα βόλια τους στον άμαχο πληθυσμό, που δεν τραβάει αντίσταση αλλά υποδοχή. Ο λαός δεν κλείνεται στα σπίτια του, οι περαστικοί δεν τρέχουν να κρυφτούν, οι εν οικίαις ευρισκόμενοι ανοίγουν τα παράθυρα, βγαίνουν στα μπαλκόνια για να πιάσουν σοκολάτες. Οι περαστικοί απλώνουν τα χέρια τους να πιάσουν τις σοκολάτες ή σκύβουν να τις πάρουν από κάτω. Μικροί μεγάλοι συναγωνίζονται, αναρωτιώνται ποιος θα πιάσει, θα πάρει σοκολάτες. Τις σοκολάτες που πετάνε από τα άρματα.

Οι σοκολάτες αυτές έχουν μια χάρη, μια μαγεία, μια άλλη νοστιμιά. Σέρνουν μαζί τους μια ιστορία, την ιστορία του καρναβαλιού της Πάτρας, που δεν έχουν καμία σχέση με αυτές που αγοράζουμε, τις άχρωμες, τις χωρίς ιστορία, τις χωρίς συνέχεια. Το πέταγμα, το ρίξιμο της σοκολάτας, δίνει μια γοητεία, συνεγείρει τους πάντες.

Το τελευταίο Σάββατο της Αποκριάς οι κάτοικοι και οι επισκέπτες της πόλης, το μεγαλύτερο ποσοστό στην πόλη, βρίσκονται σ' αναμονή περιμένοντας τη βραδινή καρναβαλική εκδήλωση. Αυτό το χρονικό διάστημα, το Σάββατο την παραμονή της μεγάλης ημέρας της Κυριακής της Αποκριάς, θα αφιερωθεί στο σοκολατοπόλεμο. Και το πρόγραμμα των καρναβαλικών εκδηλώσεων θα γράφει: "Σάββατο μεσημέρι: Σοκολατοπόλεμος".

Τα πληρώματα των ριχτών σοκολάτας, που δηλώνουν τη συμμετοχή τους στην Καρναβαλική Επιτροπή, με τη συνεργασία των Συλλόγων Ριχτών θα καταστρώσουν το όλο πρόγραμμα.

Αυτή η εκδήλωση φέρνει τη χαρά και το χρώμα της ημέρας σ' όλα τα σημεία της πόλης. Η γιαγιά στην πόρτα ή το παράθυρο ή το μπαλκόνι θα πιάσει τη σοκολάτα, μια σοκολάτα που της θυμίζει το 1939, 1930 και ποιος ξέρει πόσο πιο πίσω.

Εξάλλου, τα μεγάφωνα ξεσηκώνουν με καρναβαλικά τραγούδια τον κόσμο, για να τρέξουν να πιάσουν σοκολάτες.

## Φωτογραφία - Καρναβαλικό εργαστήρι



### III.6.7. Το Καρναβάλι των Μικρών

Το Καρναβάλι των Μικρών είναι ένας μεγάλος κύκλος εκδηλώσεων του Πατρινού Καρναβαλιού, που ξεκίνησε το 1996 με στόχο την επιμήκυνση της καρναβαλικής περιόδου μέσω της ενεργοποίησης των μικρών σε ηλικία Πατρινών.

Ο διαγωνισμός παιδικού τραγουδιού, τα εκπαιδευτικά σεμινάρια στη μάσκα, χαρταετό, караγκιοζοφτιαχτική, μαριονέτα, η κινητή καρναβαλούπολη, οι παραγωγές θεατρικών και μεικτών θεαμάτων κ.ά., δικαίως θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι συνθέτουν πλέον το μεγαλύτερο παιδικό Φεστιβάλ της Ελλάδας, πολύ δε περισσότερο που από φέτος διασυνδέονται με αυτό και άλλες πόλεις, όπως το Ναύπλιο, το Αίγιο, το Άργος, η Ζάκυνθος και η Καλαμάτα.

Με το Καρναβάλι των Μικρών και όλες τις νέες προσπάθειες υλοποιείται μέρος των στόχων που έχουν τεθεί για βελτίωση, πολιτιστικό προσανατολισμό, επιμήκυνση και ανταποδοτικότητα σ' όλους τους τομείς του Πατρινού Καρναβαλιού.

### III.6.8. Καρναβαλικό Εργαστήρι

Μπορεί η δύναμη που έχει μετατρέψει το Πατρινό Καρναβάλι σε σημείο αναφοράς για τη δημιουργία, τη φαντασία και τη διασκέδαση, να παραμένει άγνωστη, αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο με το χώρο και τους ανθρώπους που δίνουν σάρκα και οστά στο Βασιλιά Καρνάβαλο και στη συνοδεία του. Ο ναός, στα σπλάχνα του οποίου



αργά αλλά σταθερά, με την πρέπουσα σοφία, σμιλεύεται κάθε χρόνο το άρμα των αρμάτων, με το οποίο κανένας δεν επιτρέπεται να συναντηθεί πριν το προκαθορισμένο ραντεβού, ακούει στο όνομα "Καρναβαλικό Εργαστήρι", το οποίο έχει βρει τη δική του στέγη στις πρώην αποθήκες του Λαδόπουλου.

Αυτή λοιπόν η κυψέλη της δημιουργίας, όπου ένας μοναδικός στρατός δημιουργών ναυλώνει τη φαντασία και τη δημιουργία, δίνοντας το προκαθορισμένο ραντεβού με το βασιλιά του κεφιού, εξελίχθηκε σε μια ιδιόμορφη σχολή και ταυτίζεται με το θεσμό του Καρναβαλιού.

### III.6.9. Η μασκώτ του Καρναβαλιού

Ο Τζίτζικας είναι η μασκώτ του Πατρινού Καρναβαλιού. Το έντομο αυτό, με το παχύ κεφάλι, τα μεγάλα μάτια και φτερά, διαλέχτηκε σαν το πιο αντιπροσωπευτικό σύμβολο του Πατρινού Καρναβαλιού. Ξεχώρησε σαν μασκώτ από όλο το ζωικό βασίλειο γιατί είναι ο αντιπρόσωπος του κεφιού, του τραγουδιού, της χαράς, της ανεμελιάς και του ατέλειωτου γλεντιού.

Από τα πανάρχαια χρόνια ο τζίτζικας αποτελεί το σύμβολο του ξεφαντώματος. Ο Όμηρος στην Ιλιάδα περιγράφει τις φωνές των γερόντων της Τροίας σαν τον τεταρισμό των τζίτζικων με γλυκιά σαν κρίνο φωνή.

Ο λαός πιστεύει ότι ο τζίτζικας έχει καταραστεί από τη μάνα του, γι' αυτή του την ανεμελιά, να τραγουδά τόσο ώσπου να σκάσει.

Τα γνωρίσματα αυτά του τζιτζικα και οι αναφορές από την αρχαία γραμματεία, ταυτίζονται με τα γνωρίσματα του Πατρινού Καρναβαλιού.

Αυτός ήταν ο λόγος που επιλέχτηκε σαν βασικός εκπρόσωπος του Πατρινού Καρναβαλιού.

### III.6.10. Κορύφωση - Τελετή Λήξης

Η δημιουργία και η φαντασία έρχονται να συμπληρώσουν τυπικά και μόνο τον κύκλο τους, με τον τρόπο που αποτέλεσε την αφετηρία για να γίνει γνωστό σ' όλα τα πλάτη και μήκη, τόσο της χώρας όσο και της διεθνούς κοινότητας, το Καρναβάλι της Πάτρας.

Η παρέλαση της τελευταίας Κυριακής έρχεται να επισφραγίσει αυτό για το οποίο ζει η πρωτεύουσα της Αχαΐας επί 365 μέρες το χρόνο. Πριν φτάσουμε ωστόσο στην Κυριακή της μαγείας, σε πείσμα όσων υποστηρίζουν ότι το Καρναβάλι της Πάτρας είναι μόνο αυτή η Κυριακή, προηγείται η κορύφωση των δυο προτελευταίων Σαβατοκύριακων.

Το δυστύχημα ή το ευτύχημα με το Καρναβάλι της Πάτρας είναι ότι όσο πλησιάζει στην κορύφωσή του, τόσο οι αποστάσεις και οι χρόνοι μηδενίζονται. Η σκέψη και ο προγραμματισμός είναι έννοιες που δεν χωρούν στο σημερα και μετατίθενται για την επόμενη της τελευταίας Κυριακής, με αποτέλεσμα εκδηλώσεις όπως η ποδαράτη Νυχτερινή παρέλαση, στην οποία συμμετέχουν τα πληρώματα του Κρυμμένου Θησαυρού, επινοώντας μοναδικούς τρόπους αυτοφωτισμού, να υπάρχει κίνδυνος να μετατεθούν χρονικά.

φωτογραφία - βραζιλιάνες



Για την ιστορία και μόνο, η συγκεκριμένη παρέλαση γίνεται την παραμονή της τελευταίας Κυριακής.

Η τελευταία Κυριακή αναμφίβολα αποτελεί την κορυφή της πυραμίδας, πάνω στην οποία κάθε χρόνο χτίζεται το Πατρινό Καρναβάλι. Μια ενδεχόμενη προσπάθεια καταγραφής των σημαντικότερων στοιχείων αυτής της ημέρας κινδυνεύει να είναι ημιτελής, δεδομένου ότι οι εικόνες εναλλάσσονται με κινηματογραφική ταχύτητα.

Το μεσημέρι ξεκινά η παρέλαση, με τα άρματα να κατέχουν περίοπτη θέση σ' αυτή, λόγω του χιουμοριστικού και καλλιτεχνικού χαρακτήρα τους και τα πληρώματα του Κρυμμένου Θησαυρού να γράφουν αμέσως μετά τη φαντασία και τη ζωντάνια που κατέχει τη δική τους ιστορία στους δρόμους της Αχαϊκής πρωτεύουσας.

Λίγες ώρες αργότερα, σε μια μοναδική σε διάρκεια νύχτα, ο Βασιλιάς Καρνάβαλος θα αποχαιρετήσει τους πιστούς του είδους, δίνοντάς τους παράλληλα ραντεβού για τον επόμενο χρόνο. Είναι η στιγμή που στο λιμάνι της Πάτρας οι πάντες θα έχουν μετατραπεί σε μια παρέα και σιωπηρά, για απειροελάχιστο διάστημα του χρόνου, θα αναπολούν τις στιγμές που έζησαν στο όνομα του βασιλιά του κεφιού.

Το χρώμα, το κέφι, η ζωντάνια και ο χρόνος, κάτω από το ως των πυροτεχνημάτων, είναι η στιγμή που ακολουθεί και που όσοι την έζησαν γνωρίζουν τι σημαίνει. Τη στιγμή που οι πρώτες ακτίνες του ήλιου θα κάνουν νωχελικά την εμφάνισή τους στον ουρανό της Πάτρας, χιλιάδες νέοι έχουν αρχίσει να σχεδιάζουν ήδη τη συμμετοχή τους στο καρναβάλι των Καρναβαλιστών, στο Καρναβάλι της Πάτρας, για τον επόμενο χρόνο.

### **III.6.11. Οικονομικά στοιχεία του Καρναβαλιού**

Το Καρναβάλι δεν αποσκοπεί στο κέρδος, αφού δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα. Σκοπός του είναι η ψυχαγωγία των κατοίκων της πόλης και όχι μόνο αυτών.

Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία του έτους 1997, θα παρατηρήσουμε πως ο Δήμος χορήγησε για το συγκεκριμένο έτος 500.000.000 δρχ. στο Π.Κ.Κ. Από τα 500.000.000 δρχ., όπως φαίνεται και από τους πιο κάτω πίνακες, τα 170.000.000 δρχ. Χορηγήθηκαν στο Καρναβάλι.

ΠΙΝΑΚΑΣ

88  
ΕΞΟΔΑ

Κατάταξη Κλάσης	ΕΞΟΔΟΝ ΤΙΤΛΟΣ	ΔΙΑ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1997		ΔΙΑ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1998		ΑΥΞΟΜΕΙΩΣΕΙΣ ΒΑΣΕΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ
		Προσέτιθτο ως δυνατότητα μέχρι 31/12/97	Υπερβλήσεως 30/3/97	Υφιστάμενα υπό του Δημοτικού Συμβουλίου	Υφιστάμενα υπό της Νομοσχίας	
<b>ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ</b>						
2	ΠΛΗΡΩΜΑΙ ΔΙΑ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΙΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΤΟΥΣ					
21	ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑΙ — ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑΙ					
211	Υποχρεωτικά					
211.1	Εισφορά ύπιο Συνδέσεων Δήμων και Κοινοτήτων					
211.2	Εισφορά Δήμου διά συμμετοχήν εις δαπάνας εκπαιδευτικῶν ἠὲ καὶ παιδικῶν ἀθλητικῶν ἠὲ καὶ Κοινοτήτων					
211.3	Εισφορά ὑπιο Τ.Υ.Δ.Κ.					
211.4	Εισφορά ὑπιο Ἐνώσεων Δήμων καὶ Κοινοτήτων	55.000.000	21.000.000	65.000.000	65.000.000	
211.5	Εισφορά δι' ἔξοδα κινήσεως μελῶν υπηρεσιακῶν συμβουλίων	2.000.000	3.655.000	2.000.000	2.000.000	
211.6	Εισφορά ὑπιο τοῦ Ἰσραὶ τοῦ Παναγίου Τάφου					
211.7	Διὰ τῆς παραγωγῆς δωρεῶν γραμμικῆς ὕλης εἰς τοὺς μεθῆτας τέκνα συλλογαζομένων ἀποσπῶν πολιτικῶν (αρθ. 3, παραγράφος 3, Ν. 1910/1944)					
211.8	Εισφορά διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης μεταδόσεως ὑπαλλήλων φέρου καπνοῦ.					
211.9	Λοιπαὶ υποχρεωτικαὶ πληρωμαὶ διὰ μεταβιβάσεως εἰσοδημάτων εἰς τρίτους.	80.000.000	444.674,0	80.000.000	80.000.000	
	<b>Σύνολον Κ. Α. 211</b>	<b>137.000.000</b>	<b>25.312.440</b>	<b>147.000.000</b>	<b>147.000.000</b>	
212	Προαιρετικά					
212.1	Προαιρετικαὶ εἰσφορὰ εἰς σχολικὰ ταμεία.					
212.2	Προαιρετικαὶ εἰσφορὰ εἰς ἐκκλησιαστικῶν ὁργανισμοῦ					
212.3	Προαιρετικαὶ ἐπιχορηγήσεις εἰς βιβλιοθήκας καὶ μουσεῖα δημοτικῶν κοινῶν ποσῶπων	80.000.000	33.020.000	80.000.000	80.000.000	
212.4	Προαιρετικαὶ ἐπιχορηγήσεις εἰς ὁργανισμοῦ κοινωνικῆς προόδου καὶ ἀποκαταστάσεως ἀποβουλιωμένων ἐπιχορηγήσεων εἰς τὸν ΚΑΡΗ	140.000.000	24.370.977	160.000.000	160.000.000	
212.5	Προαιρετικαὶ ἐπιχορηγήσεις εἰς ἀθλητικῶν ὁργανισμοῦ καὶ αἰματώσεως	50.000.000	9.420.000	50.000.000	50.000.000	
212.6	Προσφ. εἰσφορὰ ὑπιο ἀμφοτέρω καταπαχῶν 54 Δακτύλου Καταστρ. ἀρμευμένων - ἀκρίβων	2.000.000	-	2.000.000	2.000.000	
212.7	Δαπάναι διὰ τὴν περιθαλψιν ἰνδίων	8.000.000	560.000	10.000.000	10.000.000	
212.9	Λοιπαὶ προαιρετικαὶ δαπάναι ΔΗΜΟΣ. ΜΟΥΣΕΙΟ	165.000.000	100.500.000	180.000.000	180.000.000	
212.9α	Επιχορηγήσεις εἰς τὸν ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ	15.000.000	75.500.000	17.000.000	17.000.000	
212.9β	— γ. εἰς τὸν ΔΕ ΠΑΡΗ	410.000.000	255.250.000	500.000.000	500.000.000	
212.9γ	— γ. εἰς τὸν ΔΕ ΠΑΡΗ	36.000.000	20.000.000	60.000.000	60.000.000	
212.9δ	— γ. εἰς τὸν ΔΕ ΠΑΡΗ	380.000.000	255.000.000	480.000.000	480.000.000	
212.9ε	— γ. εἰς τὸν ΔΕ ΠΑΡΗ	30.000.000	-	30.000.000	30.000.000	
212.9ζ	— γ. εἰς τὸν ΔΕ ΠΑΡΗ	115.000.000	645.350.937	130.000.000	130.000.000	
212.9η	— γ. εἰς τὸν ΔΕ ΠΑΡΗ	127.000.000	671.143.379	154.000.000	154.000.000	
	<b>Σύνολον Κ. Α. 212</b>	<b>1.150.000.000</b>	<b>645.350.937</b>	<b>1.300.000.000</b>	<b>1.300.000.000</b>	
3	ΠΛΗΡΩΜΑΙ ΔΙ' ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΙΣΤΕΩΣ					
31	ΤΟΚΟΙ - ΧΡΕΩΛΥΣΙΑ					
311	Τόκοι χρεῶν					
311.1	Τόκοι δανείων ἰσωτηρικοῦ					
311.2	Τόκοι δανείων ἰσωτηρικοῦ					
311.9	Τόκοι ἐκ λοιπῶν χρεῶν					
	<b>Σύνολον Κ. Α. 311</b>					



### III.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η οργάνωση του Καρναβαλιού, που αποτελεί μια ξεχωριστή μορφή στον Ευρωπαϊκό χώρο, φαίνεται να συμβαίνει με τέλειο και αρμονικό τρόπο. Όμως, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι διοργανωτές και που σίγουρα δεν είναι εμφανή στον περισσότερο κόσμο, είναι πάμπολλα:

1. Ο αυξανόμενος με καταπληκτικό βαθμό ετησίως αριθμός των Groups.
2. Ο μη ελεγχόμενος αριθμός ατόμων.
3. Η έλλειψη υποστήριξης από το Δήμο ή γενικότερα από το κράτος, είναι μερικά από τα πολλά και πιο σπουδαία προβλήματα, τέτοια που εμποδίζουν, εάν όχι σταματούν τη δύναμη των διοργανωτών για συνέχεια, μια συνέχεια που σίγουρα θα υπάρχει αλλά θα υπάρξει ταυτόχρονα κορεσμός. Ένας κορεσμός που θα συμβάλει στην εξασθένηση του θεσμού, εάν δεν ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα από το Δήμο για την εξάλειψη των παραπάνω.

Παράλληλα με τα παραπάνω, υπάρχουν προβλήματα που έχουν σχέση με την ψυχολογία των παιδιών που παίρνουν μέρος στο Καρναβάλι. Έτσι λοιπόν:

Τα θέματα για το κυνήγι του Κρυμμένου Θησαυρού είναι δύσκολα.

Δεν δίνονται απλόχερα τα βραβεία σ' όλα τα Groups.

Η μουσική την ημέρα της παρέλασης δεν είναι τόσο έντονη και ευχάριστη ώστε να αυξάνει το κέφι.

Η δημιουργία αρμάτων παρατηρείται να μειώνεται αισθητά ετησίως και μειώνει ταυτόχρονα την ομορφιά, καθώς και το ενδιαφέρον των θεατών.



Το Καρναβάλι της Πάτρας είναι η κορυφαία χειμερινή εκδήλωση στη χώρα και η μεγαλύτερη εκδήλωση που έχει από μόνη της υπερβεί διαφορές οποιουδήποτε χαρκατήρα. Ενώνει όλους τους κατοίκους της πόλης και μόνο του, μέσα από την ιστορική του διαδρομή, έχει αποκτήσει υπερκομματικό χαρακτήρα.

Το Καρναβάλι όμως μπορεί και πρέπει ν' αποκτήσει εθνικό χαρακτήρα, εφόσον είναι ο θεσμός που εμφανίζει την Πάτρα και έμμεσα την Ελλάδα στην Ευρώπη. Η Πάτρα με το λιμάνι της δεν πρέπει να παίξει μόνο ρόλο εμπορικό, αλλά να γίνει ένα πολιτιστικό σταυροδρόμι της Ευρώπης.

Το Καρναβάλι της Πάτρας δεν χρειάζεται ν' αντιγράψει ξένα πρότυπα, αλλά να διατηρήσει την ελληνικότητά του και το ιδιαίτερο πατρινό πνεύμα και κέφι. Να διατηρήσει τη λαϊκή του βάση και εν ανάγκη να εξελληνίσει καινούργια στοιχεία που είναι απαραίτητο να προσλάβει για να μη μείνει στατικό μέσα στο χρόνο.

30.000 με 40.000 Πατρινοί πλημμυρίζουν κάθε χρόνο τους δρόμους της Πάτρας, τις πλατείες της πόλης μας, κάνοντας τους υπόλοιπους να γίνονται οργανωτές, θεατές, κριτές, στατικές αμέτοχες φιγούρες στο ιδιότυπο αυτό καρναβαλικό γίγνεσθαι.

Είναι αδιαμφισβήτητο, τελεσίδικα, ότι το Πατρινό Καρναβάλι είναι το σημαντικότερο γεγονός σ' όλη τη χώρα κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Η μελέτη του χαρακτήρα, του ύφους και της εξέλιξης του Πατρινού Καρναβαλιού, οι παρατηρήσεις και οι γνώσεις του, αποτελούν πρωταρχικό και ουσιαστικό σημείο, από το οποίο εκπηγάζουν οι ανάγκες και το είδος των αναγκών, τόσο της οργάνωσης όσο και της ανάπτυξής του.

Το πολιτιστικό επίπεδο του Πατρινού Καρναβαλιού προσδιορίζεται κύρια μέσα από τις λογής εκφράσεις και δρώμενα. Χρειάζεται λοιπόν αναβάθμιση και δημιουργία επιμέρους πολιτιστικών εκδηλώσεων, που θα τονώσουν κυρίως το ελληνικό παραδοσιακό στοιχείο και που θ' αναπτυχθούν σαν αντίβαρο σ' αυτό το τέρας, που είναι ο Κρυμμένος Θησαυρός.

#### Προτάσεις:

1. Να καθιερωθεί εκδήλωση - θεσμός που θα γίνεται κάθε χρόνο, με ένα διαφορετικό θέμα από την Αρχαία Ελληνική Μυθολογία.
2. Διαφύλαξη του λαϊκού παραδοσιακού χαρακτήρα της Τσικνοπέμπτης, που είναι μια κατ' εξοχήν λαϊκή γιορτή.
3. Κρυμμένος Θησαυρός:
  - α) Επιλογή θεμάτων που είναι ευρηματικά και έξυπνα.
  - β) Προβολή των λοιπών εκδηλώσεων του Κρυμμένου Θησαυρού (θεατρικών, παντομίμας κ.λπ.) μέσω της τηλεόρασης.
4. Επιμερισμός των εκδηλώσεων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην συγκεντρώνονται όλες το τελευταίο τριήμερο.

Το Καρναβάλι, όλοι λέμε ότι έχει φτάσει πια σε επίπεδα οριακά. Πρέπει να επιχειρηθούν βαθιές τομές και ν' αναληφθεί το κόστος της υλοποίησής τους. Ο Δήμος, που είναι ο φυσικός φορέας του Καρναβαλιού, πρέπει να προχωρήσει στην ίδρυση Δημοτικής Καρναβαλικής Επιχείρησης, αποκλειστικά για το Καρναβάλι, με πρόεδρο το Δήμαρχο και Δ.Σ. αποτελούμενο από καρναβαλιστές με αποδεδειγμένη προσφορά και πείρα.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγραφιώτης Δ., "Πολιτιστικές ασυνέχειες", Ύψιλον, Αθήνα 1987.
2. Adorno Th., "The culture Industry", Routledge, Λονδίνο 1992.
3. Αικατερινίδης Γ.Ν., Ερευνητής Κέντρου Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών, "Η έρευνα και η μελέτη του λαϊκού πολιτισμού της περιοχής Δράμας".
4. Αραβαντινός, "Χρονογραφία της Ηπείρου"ζ, τομ. 2, εν Αθήναις 1856.
5. Δήμος Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1995.
6. Δήμος Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1997.
7. Εφημερίδες, Αθηναϊκές: Έθνος, Τα Νέα, Ελπίδα.
8. Hamelink, J.C., "Η πολιτιστική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες", μτφ. Ν. Τσουβαλάς, Κάλβος, Αθήνα 1988.
9. Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. - Ε.Ε.Τ.Α., Μελέτη: Η πολιτιστική δραστηριότητα των Ο.Τ.Α. - Παρούσα κατάσταση και προοπτικές.
10. Κιουρτσάκης Γιάννης, "Καρναβάλι και Καραγκιόζης - Οι ρίζες και οι μεταμορφώσεις του λαϊκού γέλιου", Κέδρος, Αθήνα 1985.
11. Λαμπριδής Ι., "Περιγραφή της πόλεως Ιωαννίνων", Ηπειρωτικά Μελετήματα, τομ. 2, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1971.
12. Μάτσας Νέστορας, "Το περιβόλι με τα χαμένα παραμύθια", Εκδόσεις Εστία, 1973.
13. Μερακλής Μ.Γ., "Ο σύγχρονος Ελληνικός Πολιτισμός", Ωρα, Αθήνα 1973.
14. Μιχαήλ-Δέδε Μαρία, "Γιορτές, έθιμα και τα τραγούδια τους", Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1987.

15. Μπιτσάνη Π. Ευγενία, "Πολιτισμός - Λαϊκός Πολιτισμός (Θεωρητικός Προβληματισμός)", Μορφωτικός Σύλλογος Μεσσηνίας.
16. Μπογδανόπουλος Γιώργος, Περιλήψεις Εισηγήσεων για την Β΄ Καρναβαλική Συνδιάσκεψη, Πάτρα 1993.
17. "Μπριτάνικα" Πάπυρος Λαρούς, Εγκυκλοπαίδεια, Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών.
18. Παναγιωτοπούλου Άννα - Ζήκος Γιάννης, "Νεοελληνικός χορός και τοπική αυτοδιοίκηση: Η θέση και η συμβολή του νεοελληνικού χορού στην πολιτιστική ανάπτυξη".
19. Παπαγεωργίου Γ., "Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά το 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα", Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1982.
20. Πολίτης-Στεργίου Βαγγέλης - Αγγελοπούλου Βικτωρία, Περιοδικό Δήμου Πατρέων, Πατρινό Καρναβάλι 1990.
21. Πολίτης Νίκος, "Το Καρναβάλι της Πάτρας", Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1987.
22. Πολίτης Ν.Γ., "Παραδόσεις", αρ. 199, "Τα έθιμα".
23. Πυρσινέλλας Βασ., "Η ίδρυσις των Ιωαννίνων και η ονομασία αυτών", Ηπειρωτική Εστία 7, 1959.
24. Σαλαμάγκας Δ., "Γιαννιώτικες Απόκριες", Λαογραφικά σύμμικτα, ανάτυπο από την Ηπειρωτική Εστία, 1957.
25. Στεφανοπούλου Ελένη, Περιλήψεις Εισηγήσεων για την Β΄ Καρναβαλική Συνδιάσκεψη, Πάτρα 1993.
26. Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α. (Εκδ.), Πλήρη Πρακτικά Συνεδρίου: Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση, 1994.

27. Τοπική Αυτοδιοίκηση - Αποκέντρωση, Δίμηνη Επιθεώρηση, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1997.
28. Τσακηρίδη-Θεοφανίδη Όλγα, "Η μέθοδος αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων ως βασικό στοιχείο άσκησης πολιτιστικής πολιτικής".
29. Φωτόπουλος Κ., "Τα Γιάννινα: οι μαχαλάδες, τα σοκάκια, τα τοπωνύμιά τους με τις ιστορικές και λαογραφικές παραδόσεις και ανέκδοτα", Αθήνα 1986.
30. Φωτόπουλος Τ., Εξαρτημένη ανάπτυξη: Η ελληνική περίπτωση, Εξάντας, Αθήνα 1985.

